

**1844-1845 YILI TEMETTÛAT DEFTERLERİNE GÖRE ALAŞEHİR
KAZASI'NIN SOSYO-EKONOMİK VE DEMOGRAFİK YAPISI**

İsmail ASLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2010

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZET

1844-1845 YILI TEMETTÛAT DEFTERLERİNE GÖRE ALAŞEHİR KAZASININ SOSYO-EKONOMİK VE DEMOGRAFİK YAPISI

İsmail ASLAN

Tarih Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2010

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN

“1844-1845 Yılı Temettûat Defterlerine Göre Alaşehir Kazasının Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı ” başlıklı çalışmamız, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Maliye-i Varidat Muhasebe Bölümünde (ML. VRD. TMT) yer alan, 1844-1845 yılında yapılan temettûat tahrirleri esnasında hazırlanan 1403, 1409, 1412, 1414, 1418, 1423, 1425, 1427, 1430, 1431, 1432, 1434, 1435, 1438, 1441, 1446, 1455, 1459, 1460, 1462, 1465 numaralı Alaşehir kazası temettûat defterlerine dayanmaktadır.

Söz konusu tahrirler, Tanzimat Döneminde yapılan mali düzenlemeler içinde önemli bir yere sahiptir. Tahrirlerin amacı, vergilerin daha düzenli ve adil bir şekilde toplanmasıdır. Bu amaçla halkın servet ve gelirine göre vergi talep edilmesi kararlaştırılmıştır. Halkın mali gücüne göre vergi tespit edilebilmesi amacıyla, Anadolu ve Balkanlar’daki şehir, kasaba ve köylerde yaşayan halkın emlak, arazi, hayvan sayımları yapılmış ve bunların gelirleri tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti’nin genelinde yapılan bu sayımlar, Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomik ve demografik yapısı hakkında bilgiler vermektedir.

Çalışmamızda, Alaşehir kazasının 1844-1845 yılı sosyo-ekonomik ve demografik yapısını temettûat defterleri ışığında inceleyerek, değerlendirmeler yapmaya çalıştık. Bu sayede 1844-1845 yılında kazanın nüfusu, arazileri, hayvan cinsleri ve sayıları, yörede kullanılan aile-şahıs adları ve lakapları, halkın meslekleri ve bu mesleklerden elde edilen bir yıllık kazançlar, kazada yetiştirilen ürünler, devlete ödenen vergiler tespit edilmiş olup, elde edilen sayısal veriler tablolar halinde gösterilmiştir.

Çalışmamızda Alaşehir kazasının merkezinde yer alan mahalleler incelenmiştir. Yapılan bu incelemelerle Alaşehir’in sahip olduğu sosyo-ekonomik, kültürel,

demografik özellikleri ortaya koymaya, Tanzimat Fermanının ilanı ile başlayan ekonomik ve mali alandaki düzenlemeleri, Alaşehir ölçeğinde izlemeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: *Alaşehir, Temettûat, Tarım, Hayvancılık, Vergi, Meslekler, Mahalle, Hane, Nüfus.*

ABSTRACT

THE SOCIA-ECONOMIC AND DEMOGRAPHIC STRUCTURE
OF ALAŞEHİR DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUAAT
BOOKS IN 1844 AND 1845

İsmail ASLAN

Main Science Branch of History

Uşak University, The Institute of Social Sciences, June 2010

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN

The title of our study is "The Socia-Economic and Demographic structure of Alaşehir in the Temettuat Books of 1844 and 1845. Our study is based on Alaşehir's temettuat books which are numbered with 1403,1409,1412,1414,1418,1423,1425, 1427,1430,1431,1432,1434,1435,1438,1441,1446, 1455, 1459, 1460, 1462 and 1465. These books which were prepared during temettuat enumerations between 1844 and 1845 years take place in Prime Minister' s Ottoman Archives of Finance to the Revenue Accountant Department.

These temettuat enumerations have great importance in the arrangements of Financial field that are arranged in Tanzimat period.The purpose of these enumerations are to gather taxes regularly and equitably. By this way, it was decided to ask taxes according to people' s wealth and income.The enumerations of people' s real estate, land , animals and their income were determined in order to designate the amount of tax according to people ' s strength.These people were living in cities, towns and villages of Anatolia and the Balkans. The enumerations done in general districts of Ottoman Empire give information about the Socio-Economic and Demographic structure of Ottoman society.

We have tried to do evaluations of the Socio-Economic and Demographic structure of Alaşehir District in 1844 by researching temettuat books. So that the population of Alaşehir in 1844 and 1845, lands, buildings,animals, the names and nicknames of family used in district, people's professions and yearly incomes of these professions, products grown in the district, taxes paid to the state and obtained numerical data are shown in tables mathematically.

The neighbourhoods in the center of Alaşehir are examined in our study.By the way of these researches we have tried to define the features of Philadelphia' s socio-economic,cultural,demographic structure.We have tried to observe the arrangements

in the financial and economic field started with Tanzimat declaration in the criterion of Alaşehir.

Keywords: *Alaşehir, Temettûat, Agriculture, Livestock, Tax, Crafts, Professions, Neighborhood, Household, Populaiton.*

ÖNSÖZ

Tanzimat-ı Hayriye'nin ilanıyla birlikte Osmanlı devletinde; siyasi, ekonomik, askeri, hukuki alanlarda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, Osmanlı'nın taşra teşkilatında, sosyal ve ekonomik hayatında ve demografik yapısında büyük değişikliklere neden olmuştur.

Çalışmamızda bu değişiklikleri, 1844-1845 yıllarında Aydın Eyaletine bağlı kazalardan biri olan Alaşehir kazası ölçeğinde incelemeye çalıştık.

Tez çalışmamızın temel kaynağını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye-i Varidat Kalemi (ML. VRD. TMT) tasnifinde bulunan toplam 21 mahalleye ait belgeler oluşturmaktadır. Belgelerde yer alan bilgi ve rakamlara dayanarak Alaşehir kazasının bundan 166 yıl önceki sosyal ve ekonomik hayatını, demografik yapısını değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamız sırasında değerli fikirlerinden yararlandığım ve araştırmamızın hiçbir safhasında emeğini ve zamanını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet Karayaman hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca belgelerin transkripsiyonlarının kontrolü sırasında yardımını esirgemeyen hocam, Yrd. Doç. Dr. M. Zahit Yıldırım'a, çalışmalarımnda her zaman desteğini yanımda hissettiğim eşim Fatma Akay'a tabloların hazırlanması sırasında yardımcı olan hocam, Vesile Dural'a ve bana her türlü maddi ve manevi desteği sağlayan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail ASLAN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : İsmail ASLAN
Doğum Yeri : Manisa/Alaşehir
Doğum Tarihi : 16/03/1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

e-posta Adresi : atomeant@mynet.com

Tarih : 18 / 05 / 2010

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	V
ÖZGEÇMİŞ.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
GRAFİK DİZİNİ	IX
KISALTMALAR DİZİNİ	X
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ DÜZENİ VE TAHRİRLER..	9
1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE TAHRİR DEFTERLERİ.....	9
1.2.TANZİMAT DÖNEMİNE KADAR MALİ YAPININ ANA HATLARI....	10
1.3. TANZİMAT DÖNEMİNDE EKONOMİNİN KAYIT ALTINA ALINMASI VE MALİ YAPI, VERGİ DÜZENLEMELERİ	14
1.4. TEMETTÛAT DEFTERLERİ	16
1.4.1. Temettûat Vergisi ve Defterlerinin Hazırlanışı.....	16
1.4.2. Temettûat Defterleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	18
1.4.3. İktisadi Kaynak Olarak Temettûat Defterleri	18
1.4.4. Sosyal Kaynak Olarak Temettûat Defterleri.....	21
2. BÖLÜM: TEMETTÛAT DEFTERLERİNE GÖRE ALAŞEHİR KAZASININ SOSYAL YAPISI VE TARİHİ.....	22
2.1. TEMETTÛAT DEFTERLERİNE GÖRE ALAŞEHİR KAZASI	22
2.2. ALAŞEHİR KAZASININ MERKEZİNDEKİ MAHALLELER VE NÜFUS.....	27
2.2.1. Mahallelerin Adları ve Hane Sayıları	27
2.2.2. Mahallelerin Demografik Yapısı ve Nüfusu	32

2.3. HANE REİSLERİNİN MESLEKLERİ	38
2.3.1. Gayr-i Müslimlerin Meslek Dağılımı	39
2.3.2. Müslümanların Meslek Kolu Dağılımı.....	44
2.4. HANE REİSLERİNİN ADLARI VE LAKAPLARI	47
3. BÖLÜM: ZİRÂİ HAYAT VE HAYVANCILIK	51
3.1. TOPRAĞIN MİKTARI VE KULLANIM ALANLARINA GÖRE DAĞILIMI.....	51
3.1.1. Mahallelere Göre Tarımsal Arazi ve Dağılımı	52
3.1.2. Mahallelere Göre Tarımsal Arazilerin Gelirleri ve Ürünleri	55
3.2. HAYVANCILIK	62
3.2.1. Büyükbaş Hayvancılık.....	62
3.2.2. Küçükbaş Hayvancılık.....	65
3.2.3. Yük ve Binek Hayvanları	67
3.2.4. Arıcılık.....	69
4. BÖLÜM: VERGİLER.....	71
4.1. TEMETTÛAT DEFTERLERİNDE ADI GEÇEN VERGİ ÇEŞİTLERİ.....	71
4.2. ALAŞEHİR TEMETTÛAT DEFTERLERİNE GÖRE VERGİ ÇEŞİTLERİ VE VERGİLERİN DAĞILIMI.....	71
4.2.1. Vergi-i Mahsusâ (Yıllık Vergi).....	71
4.2.3. Adet-i Ağnam (Hayvan Vergisi)	81
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	87
EKLER.....	91

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	1844-1845 Yılı Alaşehir'e Ait Temettuat Defterlerin Özellikleri.....23
Tablo 2.	Alaşehir Kazasının Merkezdeki Mahalleleri ve Hane Sayısı.....27-28
Tablo 3.	Alaşehir Kazasının Merkezdeki Mahallelerin Nüfusu.....33-34
Tablo 4.	1878 Yılında Saruhan Sancağında Yaşayan Erkek Nüfusun Kazalara Göre Dağılımı.....35
Tablo 5.	1881/1882-1893 Yılları Alaşehir Kazasının Dinsel Nüfus Dağılımı.....36
Tablo 6.	Gayr-i Müslimlerin Meslek Dağılımı.....39-40
Tablo 7.	Müslümanların Meslek Kolu Dağılımı.....44-45
Tablo 8.	1844-1845 Yılı Alaşehir Merkezindeki Mahallelerde Yer Alan Hane Reislerinin Adları.....48
Tablo 9.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Tarımsal Arazi ve Dağılımı.....53
Tablo 10.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Üretilen Hububat Miktarı ve Fiyatları.....56
Tablo 11.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Bağ, Bahçe, Bostan, Duhan, Sebze Bahçesi Gelirleri.....58
Tablo 12.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Ceviz, Kestane, Zeytin, Soğan Gelirleri.....61
Tablo 13.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Gelirleri.....63-64
Tablo 14.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Gelirleri.....66
Tablo 15.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Binek ve Yük Hayvan Sayısı ve Gelirleri.....68
Tablo 16.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Mahallelere Göre Arı Kovanlarının Sayısı ve Gelirleri.....69-70
Tablo 17.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Mahallelere Göre Virgü-yi Mahsûsanın Dağılımı ve Vergiden Muaf Olanlar.....73
Tablo 18.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Toplanan Tahıl Öşrünün ve Üretilen Tahılın Mahallelere Göre Dağılımı.....76
Tablo 19.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Bağ, Bahçe, Bostan ve Duhan Öşrü ve Mahallere Göre Dağılımı.....79
Tablo 20.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Toplanan Kestane , Ceviz Öşrü ve Mahallelere Göre Dağılımı.....80
Tablo 21.	1844-1845 Yılında Alaşehir'de Toplanan Adet-i Ağnam Vergisi ve Mahallelere Göre Dağılımı.....82

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.	1878 Yılında Saruhan Sancağında Yaşayan Toplam Erkek Nüfusun Kazalara Göre Dağılımı.....36
Grafik 2.	Alaşehir İlçe Merkezinin Yıllara Göre Nüfus Miktarı.....37

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. (Vol.)	Cilt (volume)
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
H	Hicri
İA	İslam Ansiklopedisi
M.	Milâdi
İ.Ö. (B.C.)	İsa'dan Önce
s. (pp)	Sayfa (Page)
S.	Sayı
TTK	Türk Tarih Kurumu
Nr.(No.)	Numara (Number)
Çev. (Trans.)	Çeviren
Sad.	Sadeleştiren
ML.VRD. TMT	Maliye- Vâridât Muhasebesi
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

ALAŞEHİR KAZASININ TARİHÇESİ

Tarih Öncesi ve Tarihi Çağlarda Alaşehir

Alaşehir’de, Philadelphia kentinin kurulmasından önce de “*Kalkolitik Döneme*” kadar giden bir yerleşme mevcuttur. Bugün Gavur Höyük olarak bilinen Sarıkız Deresi’nin batı kenarındaki iskan yerinde yapılan kazılarda, Bronz Çağının tüm evreleri saptanmış ve Geç Kalkolitik Dönem sonlarına tarihlenebilecek iskana ait çeşitli buluntular çıkarılmıştır¹.

Anadolu’da tarihi çağlar, İ.Ö. 2000’de Asurlu tüccarların buraya yazıyı getirmesiyle başlamıştır. Anadolu’nun doğusu İ.Ö. 2000’nin başlarında tarih çağlarını yaşarken, Batı Anadolu’da yazı henüz bilinmiyordu. Ancak merkezleri Orta Anadolu’daki Hattuşaş olan Hititliler, Batı Anadolu’nun aynı dönemlerinin tarihini aydınlatacak yazılı belgeler bırakmışlardır. Hitit kaynaklarına, Batı Anadolu’da rastlanan kaya kabartmalarına, anıtlara ve buluntulara; ayrıca metinlerde geçen bilgilere dayanarak yörenin tarihi aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Buna göre, Manisa ve çevresi Hitit Devleti’yle çağdaş Assuva Devleti sınırları içersindedir. Yeri tartışmalı olan Assuva, Antik Çağ döneminde; Lidya, Misya ve Küçük Frigya’nın güneyiyle sınırlıdır. Bu bölge günümüzde Manisa’nın kuzeyi ve doğusu, Kütahya’nın batısı, Balıkesir’in güneyini kapsamaktadır. Assuva’nın, Hitit metinlerinde “*Ahhiyava*” ülkesiyle ilişkili olarak gösterilmesi, bir ölçüde yerinin saptanmasına da yardımcı olmaktadır. Batı Anadolu’nun en batı kıyıları İyonya ve adalar Ahhiyava diye kabul edildiğinde, bunun iç bölgelerinde kalan topraklar da Assuva olarak düşünülebilir.

Assuva krallığı başkanlığında, 22 kentin birleşmesiyle oluşan bir birlik Hititliler’e karşı ayaklanmıştır. Ancak bu ayaklanma kısa sürede IV. Tudhaliya’ tarafından bastırılmıştır. Assuva kralı tutsak edilerek Hitit’in başkenti Hattuşaş’a götürülmüştür. Bir süre sonra yine ayaklanan Assuva kralının oğlu Kukkulis, Tudhaliya’yla yaptığı savaşta öldürülmüş olup Assuva da tümüyle yıkılmıştır.

---

¹ Nurdan Kaya, **Manisa’95**, Neşet Ofset, İzmir 1995, s. 263.

Trako-Frigler ve Ludu Prensleri İ.Ö. 2500-2000 yılları arasında Hazar Denizi kuzeyinden Orta Avrupa'ya geçen büyük topluluklar İ.Ö. 1600'lerde Kuzey Yunanistan ve Ege kıyılarına geldiler. İ.Ö. 1200'lere doğru bu toplulukların bir bölümü olan Balkan Yarımadasındaki Trak oymakları ve aralarındaki cenkçi Frig (Brig) toplulukları Marmara'ya geçerek Batı ve Orta Anadolu içlerine yayıldılar. Hitit Devleti bu toplulukların dalga dalga saldırıları karşısında çöktü. Batı Anadolu'da Hititler'in Ludu, Muama(Maion), Turşa(Tirşen/Tirhen/Etrüsk), Şardana ve Sekeleş(Sikul) oymakları yer almaktadır. Trakya'dan ardı arkası kesilmeden gelen göç toplulukları Ludular dışında bütün oymakların hepsini yerlerinden ettiler. Turşalar, İtalya'ya göç ederek Etrüsk adını aldılar. Şardanalılar Sardunya Adası'na, Sekeleşler de Sicilya Adasına göçtüler. Göç yolları üzerinde bulunan bu bölge çeşitli medeniyetlerin hakimiyet sahası olmuştur².

Günümüzdeki Salihli, Alaşehir, Sarıgöl, Sarayköy yolu, ilkçağlarda da büyük bir öneme sahipti. İ.Ö. 481'de Perslerin ve birçok kralların bu yolu kullandığını söyleyebiliriz³. İ.Ö. 334'te İskender bu bölgeyi ele geçirmiş ve bölgede yerel kadroları değiştirmemiştir. Yunan dünyasını Pers ve Mısır kültürüyle kaynaştırıcı bir politika izlemiştir. Yunan ekonomisini doğuya doğru genişleterek, sonraki yüzyılların Helenist geleneğinin temelini oluşturmuştur. İskender'in ölümü üzerine İ.Ö. 281 bütün Trakya, Makedonya ve Batı Anadolu İskender'in kumandanlarından olan Selevkos'un eline geçmiştir. Lisimakhos'un Bergama kalesi muhafızı Filatairos, ilkin Selevkos'a boyun eğmiş, sonra kalede saklanan Lismakhos hazinesine el koyarak Bergama yöresinde yerel bir bağımsız güç olarak ortaya çıkmıştır⁴.

Selavkos'tan sonra ayaklanmalar başlamış. III. Antiakhos bu ayaklanmaları bastırarak, bölgeye hakim olmaya çalışmıştır. İ.Ö. 213'te Antiakhos, Anibal'in yardımıyla bölgeyi ele geçirmiştir. İ.Ö. 190'larda III. Antiakhos Roma ordusuyla Manisa, Akhisar, Gediz Nehri arasında yapılan savaşta yenilgiye uğramış ve Sardes'e kaçmıştır. Bunun üzerine Romalılar bu bölgeyi müttefiki olan Bergama Krallığına bırakmıştır⁵.

Bergama Krallığı Döneminde (İ.Ö. 263- 129); Bergama Krallarından I.Attalos Philadelphos tarafından şehrin kurulduğu söylenmektedir. Romalılar, Manisa

---

² Taha Parla, "Malatya-Niğde" **Yurt Ansiklopedisi**, VIII, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1983, s. 5529-5530.

³ Cemali Atalay, **Medeniyetler Beşiği Alaşehir**, Peker Matbaacılık, İzmir 2001, s. 165.

⁴ Parla, *a.g.m.*, s. 5532.

⁵ Atalay, **a.g.e.**, s. 161.

civarında savaş kazandıktan sonra Lydia'nın bu gözde kentini ele geçirdiler ve Latinleştirdiler. Roma dünyası doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldığında Philadelphia, doğudaki bölümde kaldı. Hıristiyanlığın önemli merkezi haline geldi. Hz. İsa'nın yedi havarisinden biri olan İoannes adına St. Jean Kilisesi bu şehre yapılmıştır⁶. Bizanslıların Romalıların yerini almasıyla Lydia içinde, imparatorluğun saygın kalelerinden ve şehirlerinden biri oldu. VII. yüzyıldan itibaren de Arap-İslam akınlarına maruz kaldı. İkona kırıcılığından dolayı birçok eser yok oldu. Ardı ardına gelen depremler de Philadelphia'ya zarar verdi. 1071 Malazgirt Meydan Savaşından sonra Türkmenler bölgeye sızdılar ve Selçuklu ucunu burada meydana getirdiler. Haçlı Seferleri dolayısıyla takiben de Selçuklu nüfuzu Philadelphia'yı sürekli tehdit altında bırakmıştır. Laskarisler zamanında Moğolların etkisiyle Türkmenler Menderes ve Gediz Vadilerinde yeni yaşama ortamları ararlarken, Philadelphia ve Sardes'i de baskı altına aldılar. XIV. yüzyıl başlarında meydana gelen beyliklerin nüfuz alanı içinde Philadelphia'da bulunuyordu. Birgi'de Aydınogulları, Manisa'da Saruhanlılar ve Aydınogulları "Aydınoglu Umur Bey tarafından Alaşehir şiddetli bir şekilde 1336 yılında muhasara edilmiş⁷. Alaşehir üzerinde baskı kurulmuştur. Anadolu'da gün geçtikçe yıldızı parlayan Osmanlı devleti de Yıldırım Bayezid zamanında , Alaşehir'i ele geçmiştir.

Philadelphia adı Selçuklulardan itibaren unutulmuş gibidir. Rumların Philadelphia'yı ısrarla kullanmalarına rağmen Türkmenler şehre Alaşehir adını vermişler. Alaşır ve Alaşar deyişleri de kullanılmıştır.

Osmanlı ile birlikte mülki yapılanmada Aydın Vilayetinin Saruhan Sancağının bir kazası olarak karşımıza çıkmaktadır. Batısında Salihli henüz köy yapısına sahipti⁸.

Osmanlı Döneminde Alaşehir'in İdari Yapısı

Alaşehir kazası, Fatih devrinde idari bakımdan İnegöl(Sarıgöl) ve Sart nahiyelerini de içine almakta iken XVI. yüzyılda Sart ayrı bir kaza olarak teşkilatlandırılmıştır. Bu dönemde yetmiş altı köyü, on iki de mezrası mevcuttur. XVI. yüzyıl başlarına ait bir tahrir defterine göre tamamı Yıldırım Bayezid vakfına

---

⁶ "Evrensel Kent Manisa", *Evrensel Gazetesi*, Yıl. 1, S.:12, 29 Temmuz 2006, s. 15.

⁷ Tuncer Baykara, *Aydınoglu Gazi Umur Bey (1309-1348)*, Kültür Bakanlığı Yayinevi, Ankara 1990, s. 64.

⁸ Enver Konukçu, *Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 5-6.

bağlı bulunan Alaşehir dokuzu Müslüman, altısı gayr-i Müslim olmak üzere on beş mahalleden oluşan gelişmiş bir kasaba idi. Bu devirde bazı kalabalık mahalleleri şunlardır: Cami (Yıldırım Bayezid), Palanduz, Pazar, Yazıcı Ali, Depecik Mescidi, Poştullu, Sovucak, Kara Abdi Mescidi, Tekfur Kapısı, Kirpas, Yarhisar ve Hızır İlyas adlarını taşımakta idi. Bu tarihlerde toplam 4000'e ulaşan nüfusun 3200 kadarını Müslümanlar teşkil ediyordu. Şehir halkının tamamı Yıldırım Bayezid vakfı raiyyeti'i olup avârız vergilerinden muaftı.

Alaşehir, XVII. yüzyılda daha da gelişerek yirmi dört mahalleden ve çoğu toprak örtülü 2070 evden teşekkül eden canlı bir ticaret merkezi durumuna gelmiştir⁹.

1671 yılında Alaşehir'i ziyaret eden Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Alaşehir'in Aydın Bey Oğlu Sultan Yakup tarafından kafir elinden alındığını yazar ve sonra Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid eliyle Osmanlı mülküne katıldığını nakleder. Alaşehir'in o zaman yetmiş sekiz köyü vardı, merkez ilçe yirmi dört mahalleden ibaret olup mahalleler sur içinde bulunuyordu. Evleri ise toprak örtülü idi.

Evliya Çelebi Alaşehir'de yirmi dört mihrap olduğunu söylüyor ve Yıldırım Bayezid Camii'ni methediyor. Bu cami o zaman kiremitle örtülü olup yanında bir de medresesi varmış. Bundan başka çarşıdaki Sülün Muşlu Paşa Camii, seyyahın dikkatini çekmiştir. Şeyh Sinan Cami'sini de öven Evliya Çelebi, bahçesinde ulu sultanların gömülü kabristanıyla bu caminin çok şöhret kazandığını ve daima ziyaret edildiğini kaydeder. Alaşehir'de on altı mektep bulunmaktaydı. Yıldırım Han İmareti, Hamamı ve çarşıdaki Sülün Muşlu Paşa Hamamı olmak üzere iki hamamı vardı. Dokuz han bulunduğunu yazan Evliya Çelebi Kurşunlu Hanını metheder. Çarşıda sekiz yüz adet dükkân olduğunu ifade eder¹⁰. Bu dükkânların çoğu, ayda bir kurulan büyük pazar için gelen tüccarlar tarafından işletilmekteydi. Ayrıca Alaşehir'in nefti boyası, ince pamuklu kumaşı, balı, üzümü ve armudu pek meşhurdur.

Şehir XVIII. ve XIX. yüzyıllar boyunca nüfus ve ekonomik yönden gelişmesini sürdürdü. Özellikle İzmir – Kasaba(Turgutlu) demir yolunun, 1 Mart 1875'te buraya ulaşması, şehrin gelişmesini daha da hızlandırdı. XVIII. yüzyıl

⁹ Besim Darkot, "ALA", İA,.II, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1989, s. 343.

¹⁰ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Sad.:Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, Mümin Çevik, VIII, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985, s. 517. .

ortalarında 7000-8000 olan nüfusu 1890'a doğru 22.000'e ulaştı. XIX. yüzyıla kadar idari durumunu koruyan Alaşehir, ulaşım kolaylığı sebebiyle 1867'de Saruhan (Manisa) sancağına bağlandı. 1904'te Alaşehir'e bağlı bir nahiye (İnegöl nahiyesi) ve 76 köy bulunmaktaydı¹¹.

Cumhuriyet Döneminde Alaşehir

I.Dünya Savaşı'na pek çok evladını şehit veren Alaşehir, bir yandan savaşın sıkıntıları ile uğraşırken diğer yandan da Türkmen asıllı olan ve Bozdağlar'da oturan efelerle de uğraşmak zorunda kalmıştır. Mondros Mütarekesi ile başlayan süreçte Yunan işgaline maruz kalan Alaşehir, iki yıl işgal altında kalmıştır.¹²

Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde başlayan Milli Mücadele hareketine destek veren Alaşehir, Kuva-yı Milliye'nin ilk örgütlendiği şehirlerden biri olmuştur. Genç, ihtiyar herkes Hacı İskender'in kahvesinde Yıldırım Bayezid Camisi'ndeki dershanede, evlerde bir araya gelmeye başlamıştır. İzmir'i terk edenler de dalgalar halinde Yunan baskınından ve zulmünden kaçarak, Salihli yolu ile Alaşehir'e gelmiştir. Bunların acıklı halleri, anlattıkları Alaşehirliileri daha da endişeye sevk etmiştir.

21 Mayıs 1919'da hükümet binasında, Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret'in (Kaygusuz) daveti ile bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Hükümet memurlarının tamamı, Alaşehir'in ileri gelenlerinden; Mütevellizade Akif Bey (Öztürk), Edhemzade Ömer (Ünlü), Hüseyin Paşazade Mustafa (Şahyar) Bey, Kuşakçızade Raşid, Hacı Musazade Eyüb, Hasanzade Ömer başta olmak üzere kırk kişi toplantıya katılmıştır. Bezmi Nusret Bey son durum hakkında bir değerlendirmede bulunarak, ya teslimiyet ya da mücadele yolunu seçmek gerektiğini ifade etmiştir. Son olarak da kendi düşüncesini kesin bir dille açıklamak zarureti duymuş, "*Yunanlıları buket, konfeti ile değil, bıçakla kurşunla karşılamak gerekir.*" demiştir. Kaymakamın etkileyici sözleri üzerine ilk cesur çıkışı Mustafa (Şahyar) Bey yapmıştır. Kendisi etrafında toplanılması gerektiğini anlatmıştır. Belediye Reisi Galip (Alakant) Bey de kendilerini ahali adına destekleyeceğini belirtmiştir¹³. Böylece Alaşehir'de 22 Mayıs

---

¹¹ Darkot, *a.g.m.*, s. 343.

¹² Konukçu, *a.g.e.*, s. 6.

¹³ Atalay, *a.g.e.*, s. 168.

1919 günü, Hüseyin Paşazade Mustafa Bey öncülüğünde Kuva-i Milliye ruhu canlandırılmış ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur¹⁴.

Milli Mücadele'nin yöntemi belirlendikten sonra, mücadelenin başarıya ulaşması için çalışmalara başlanmıştır. Böylece ilk önce teşkilatlanmayı sağlamanın gerekliliği ortaya konmuş ve Batı Anadolu'nun kaderinin belirlemek için Alaşehir Kongresi düzenlenmiştir.

16-25 Ağustos 1919 tarihlerinde, Hacim Muhiddin (Çarıklı) Bey'in başkanlığında başlayan Alaşehir Kongresi, Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında önemli bir paya sahip olmuştur.

26 Haziran 1920'de Yunan işgaline uğrayan şehir, 5 Eylül 1922 Salı günü Türk Orduları'nın Alaşehir'e girmesi ile işgalden kurtulmuştur. Başkumandanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı Türk ordusu, Sarıkız banyoları ve otelinin bulunduğu yerde karargâhını kurmuştur. Mustafa Kemal Paşa, duman ve alevlerle kaplı olan şehrin manzarasını büyük bir acı ile izlemiş ve kısa bir süre sonra İzmir'e doğru ilerlemek üzere karargâhıyla birlikte hareket etmişti¹⁵.

Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden imar ve inşa edilen şehir, nasıl ki bir zamanlar tarihte medeniyetlerin gözde şehri olmuşsa Cumhuriyeti Dönemi'nde de yeniden imar ve inşa edilerek, tekrar tarihteki önem ve değerine kavuşturulmuştur.

1927 sayımlarına göre 7.200 olan nüfus, ilk defa 1950'de 10.000 aşmış ve 1970'te 20.000'e, 1985'te de 29.500'e ulaşmıştır. Şehrin nüfusu, 1985 sayımına göre 82.593, nüfus yoğunluğu ise 85'tir¹⁶. 2000 yılı nüfus sayımı verilerine göre ilçe genelinde 91.628 kişi yaşamaktadır¹⁷.

Ziraata dayalı ticari hayatın ağır bastığı Alaşehir'de, gıda maddeleri üretimi ile ilgili sanayi, yağ ve çırçır fabrikaları bulunmaktadır. Son derece verimli olan Alaşehir ovasında, başta üzüm olmak üzere, tahıl, pamuk, tütün, armut, zeytin yetiştirilmektedir. Ayrıca ilçede hayvancılık da önemli bir geçim kaynağıdır¹⁸.

Alaşehir Adının Kaynağı

İnsanlar, yaşadıkları çevreye coğrafi özellikleri ve kendi kültürüne göre yer adları vermişlerdir. Bu coğrafyaya zamanla başka insanların gelmesi nedeniyle yer

¹⁴ Mehmet Karayaman, **Uşak'ta Kuvâ-yı Milliye**, Meta Matbaacılık, İzmir 2009, s. 10.

¹⁵ Recep Akıncı, **Eski Philadelphia, Bugünkü Alaşehir**, Ticaret Basımevi, İzmir 1949, s. 87.

¹⁶ Darkot, *a.g.m.*, s. 343.

¹⁷ Atalay, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁸ Darkot, *a.g.m.*, s. 343.

adlarının bir kısmı unutulurken, bazı küçük değişikliklerle de olsa, pek çok yer adı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür¹⁹.

Tarihçi İbni Bibi'nin Philadelphia adını kullanmadan Ala-şahr adını vermesi, bu beldenin XIII. yüzyılın başından beri bu isimle anıldığını gösteren bir kaynaktır²⁰.

Bir rivayete göre; Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılan şehre "Güzel Şehir" anlamına gelen "Alâşar" adı verildiği ileri sürülmektedir²¹.

1671 yılında Alaşehir'i ziyaret eden Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Alaşehir'in, Aydın Bey oğlu Sultan Yakup tarafından kafir elinden alındığını yazar ve sonra Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid eliyle Osmanlı mülküne katıldığını nakleder²².

Alaşehir ismi, çalışmamıza konu olan Osmanlı arşiv belgelerinde ise, "Aydın eyaletinin havi olduğu kazalardan Alaşehir kazası" şeklinde geçmektedir²³.

Cumhuriyet Döneminde, 1924 Anayasası'nın bütün sancakları vilayet haline getiren hükmü ile Saruhan Sancağının kazaları vilayete bağlı kazalar haline getirildi. Buna göre Saruhan vilayeti; Akhisar, Alaşehir gibi ilçeler ve vilayetin merkezi Manisa'nın ilçelerinden oluşuyordu. İki isimli illerin bir isimle anılması hakkındaki 24 Ekim 1926 Tarih ve 4248 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Saruhan ilinin adı, Manisa olarak değiştirildi. Alaşehir de, Manisa iline bağlı bir ilçe haline getirilmiştir²⁴.

Alaşehir'in Tarihi Coğrafyası ve Coğrafi Özellikleri

Alaşehir İlçesi, Ege Bölgesinde, Batı Anadolu'daki doğu-batı yönlü ovalardan biri olan Gediz Ovasının doğu kesiminde bulunmaktadır. Yüzölçümü 977 km²'dir. Alaşehir ilçe merkezi, 28° 31' 38" doğu boylamı, 38° 21' 41" kuzey enlemi üzerinde bulunmaktadır. İlçe merkezinin ortalama deniz seviyesinden yüksekliği 189 metredir. İdari sınırlar bakımından Uşak, İzmir, Denizli ile sınırı bulunmaktadır²⁵.

Alaşehir, Bozdağ'ın eteklerinde bulunan üç tepe üzerine kurulmuştur. Şehrin bu noktada kurulmasının sebebi, Lidya'nın kapısı ve kilidi mevkisinde bulunması ve

---

¹⁹ Tuncer Baykara, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2000, s. 1.

²⁰ Atalay, **a.g.e.**, s. 159.

²¹ Kaan Erge, **Alaşehir Guide Philadelphia**, R.K. Stüdyo Ajans Basım Tesisleri, İzmir 2000, s. 17.

²² Mehmet Zilloğlu Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s. 517.

²³ BOA, **ML.VRD. TMT.**, nr. 01459, H. 1260-1261, s. 1.

²⁴ Muzaffer Ecemiş, **Manisa 2000**, Manisa Ticaret ve Organize Sanayi Bölgesi Yönetim Kurulu Başkanlığınca Bastırılmıştır, Manisa 2000, s. 80.

²⁵ Atalay, **a.g.e.**, s. 13.

aynı zamanda istila ordularının güzergâhı olmasıdır. İzmir'in kuzeyine kadar uzanan Gediz Vadisi'nin başlangıcıdır. Alaşehir'den Güney ve Batı Anadolu'nun diğer önemli bir vadisi olan Menderes boylarına geçildiği gibi doğuya doğru yükselen arazi Alaşehir'i, Uşak ve Afyon'a bağlar. Bu iki yönden gelen yollar Alaşehir önünde birleşir. Şehrin burada kurulmasında yolların kontrol ve müdafaasını sağlama düşüncesi etkili olmuştur²⁶.

Milli Mücadele döneminde dahi Alaşehir'in; Afyon, Aydın, Denizli, Balıkesir yollarının kavşak noktası üzerinde olması ayrıca Manisa ile ulaşımın kolay olması ve trenle de bütün çevre bölgelere ulaşılması nedeniyle, Batı Anadolu'nun kaderini belirleyecek olan kararların alındığı kongrenin, Alaşehir'de yapılmasına imkan vermiştir²⁷.

---

²⁶ Mehmet Zıllıoğlu Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s. 517.

²⁷ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi I**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004², s. 316.

1. BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ DÜZENİ VE TAHRİRLER

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE TAHRİR DEFTERLERİ

Tahrir Defterleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal, ekonomik, kültürel, tarihini aydınlatması bakımından önemli bir kaynaktır. Üç çeşit tahrir vardır.

- 1) Mufassal ya da Ayrıntılı Defterler
- 2) İcmal ya da Özet Envanterleri
- 3) Vakıf Defterleri

İdari bölgelere göre düzenlenen ve tüm vergi mükelleflerinin dökümünü içeren mufassal tahrir defterlerin düzenlenmesinde, zaman içinde birtakım değişiklikler meydana gelmişse de, XVI. yüzyılda klasikleşmiş biçimiyle bu defterlerin tertip tarzını şu şekilde tanımlayabiliriz: Bir sancağa ait mufassal defterlerin başında genellikle bir mukaddime ve sancak kanunnamesi yer alırdı. Son defterlerin başında ise ayrıntılı fihristler bulunmaktadır. Bunları takiben merkez kazadan başlayarak sancağı oluşturan kaza ve nahiyeler yazılır. Bir kazada önce, eğer varsa, merkez konumundaki (Nefs olarak anılan) şehir veya kasaba, yoksa yine merkez konumundaki bir köy yazılır. Şehir ve kasabaların mahalleleri, bu mahallelerde kayıtlı yetişkin erkeklerin adı ve baba adları, meslekleri verilir; yetişkin nüfus evli-bekar (müzevvec-mücerred veya hane mücerred) ayırımına göre kaydedilirdi. Mahallelerin yazımından sonra şehir/kasabanın geliri (hâsıl) bunu oluşturan, genellikle pazar, boyahane, bozahane kapan, gümrük, liman kentlerinde iskele gibi unsurlar, mukataaları, kasabalarda tarım üretiminden gelen öşür vergileri, yazılmıştır.

Gayr-i Müslimler genellikle, hane mücerred ayırımına göre yazılırken Müslümanlar genellikle tasarruflarındaki toprak miktarı ve medeni durumlarını gösteren işaretlerle kaydedilir. Kişilerin kaydından sonra çiftlik, hassa çiftlik, zemin, mevkuf zemin vb. toprak parçaları yazılır. Daha sonra köyün hissesinin toplam geliri (hâsıl), bu geliri oluşturan vergiler (resm-i çift, ispençe, resmi bennak, resmi mücerred; buğday, arpa, darı, pamuk, piriç, meyve, sebze, bağ, keten, kendir, bal, vs. öşürleri; bâd-ı hevâ, deşt-banî, koyun vergisi vs.) gelir. Köylerin yanı sıra bunların yakınındaki ekinlikler (mezralar), yaylaklar da gelirleriyle birlikte yazılır.

Osmanlı arşivinde çeşitli tarihlere ait olan ve bugüne ulaşan belgeler arasında; mufassal defterleri, icmal defterleri, evkaf defterleri, müsellemler defterleri, voynuk defterleri, ruznamçe defterleri, derdest defterleri, cebe defterleri, yoklama defterleri, avarız defterleri, mühimme defterleri, mukataa defterleri, temettû defterleri, şerhiye sicilleri, kanunnameler, fermanlar, beratlar, tezkireler gibi çok çeşitli belgeler bulunmaktadır.

Bu arşiv belgeleri bizim Osmanlı İmparatorluğu'nun her dönemine ait sosyal, kültürel, ekonomik bilgilere ulaşmamıza sağlamaktadır. Bu yönüyle yerel tarih araştırmacıları için bu belgeler, önemli bir kaynak durumundadır²⁸.

1.2.TANZİMAT DÖNEMİNE KADAR MALİ YAPININ ANA HATLARI

Osmanlı Devleti'nde maliye²⁹ teşkilatının ilk olarak, I. Murat zamanında Çandarlı Kara Halil ile Karamanlı Kara Rüstem tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bunun XVI. yüzyıldaki gibi bir mali teşkilat olmadığı muhakkaktır³⁰.

XVI. yüzyıl başlarından itibaren fetihlerle sınırların genişlemesine bağlı olarak devletin; siyasi, askeri, mali, sosyal yapısında da gelişmeler yaşanmıştır. Fethedilen bir yer, Türk eyaleti haline getirilince öncelikle buranın askeri güvenliği sağlanmış, daha sonra oradan iktisadi yönden faydalanmanın yolları aranmış, halk düzenli bir şekilde vergi ödemeye tabi tutulmuştur³¹.

Devlet, mali yapıyı kurmak için öncelikle sayımlarla ülkenin gelir kaynaklarını tespit etmeye, ekonomiyi kayıt altına almaya çalışmıştır. Sayımlar, öncelikle devletin tımar sistemi kurmasını, daha sonra da nakdi gelirlerin ve vakıfların kayda geçirilmesini sağlamıştır. Tımar, nakdi gelirler ve vakıflar devletin “gayr-i safi milli hasılatını” oluşturan üç unsurdu. XVI. yüzyıl başlarında merkezi hazine gelirleri, toplam kamu gelirleri içinde % 51, tımar sisteminde oluşan gelirler % 37, vakıf gelirleri (bazı emlak gelirleri de dahil) % 12 civarında bir paya sahiptir.

---

²⁸ Hüseyin Demir, **I.Süleyman Döneminde Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008, s. 2-7.

²⁹ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları”, **Osmanlı**, C.:3, Yeni Türkiye Yayınları Ankara 1999, s. 125.

³⁰ Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 64.

³¹ Lajos Fekete, “Türk Vergi Tahrirleri”, **Belleten**, Çev.: Sadrettin Karatay, CXI, S.: 42, TTK Basımevi, Ankara 1947, s. 299-300.

Osmanlı maliyesi çok geniş topraklar üzerinde kurulmuş bir devlet yapısı içerisinde esnek bir özellik arz etmektedir. Fethedilen yerlerdeki mahalli gelenekler de değerlendirilerek mali bütünleşme sağlanmıştır. Mali ve idari bakımlardan özerk ve yarı özerk birimler, kuvvetli bir merkezîyetçilik çerçevesinde yerini almışlardır.

Osmanlı Devleti kurulurken, pek çok kültürel gelişimin etkisinde kalmıştır. Osmanlı Devleti, zihniyet ve kurumlar konusunda İslam Devletleri'nin mirasçısı idi. İktâ-tımar, fütüvvet-ahilik-esnaf, mukataa, divan gibi kurumların geçmiş İslam Devletleri'yle yakın ilişkisi vardır. Bunun yanında eski Türk gelenekleri de varlığını sürdürmüştür. Öte yandan Anadolu ve Ortadoğu'nun, özellikle İran ve Bizans iktisadi geleneklerin Osmanlı Devleti üzerinde büyük bir etkisi vardır³². Osmanlı Devleti, Sasani, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Memlûk gibi devletlerin nüfus ve vergi sayımlarını yani tahrirlerini esas alarak mali yapısını tespit etmeye çalışmıştır³³.

Osmanlı'da tahrir işlerinin ilk ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak kronikler ve eldeki defterlerden, daha önceki yüzyıllarda da tahrir yapıldığı anlaşılmaktadır. IV. Murat devrine kadar (17.yy) tahrir çalışmalarının düzenli olarak yapıldığı görülmektedir. Hemen her padişah döneminde ve yeni fethedilen yerlerin idari, askeri ve mali düzenini belirlemek için tahrirler yapılmış, tahrir çalışmalarına göre dirlik (tımar) dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Sancak birimi esas alınarak düzenlenmiş olan tapu tahrirleri üzerinde yapılan çalışmalar, Osmanlı Devleti'nin idari, askeri ve iktisadi durumuna ışık tutan değerli bilgiler ortaya koymaktadır. Tapu tahrir olarak da geçen bu yazım işlemleri ile ülkenin, arazi durumları, gelir kaynakları, üretim durumu, başlıca ürünler, yıllık ortalamalar, kazanç durumları, vergi çeşitleri, vergilendirme sistemi, vergiden muaf olanlar, vakıflar, mülkler, demografik bilgiler ve uygulanan kanunlar hakkında bilgiler edinmek mümkündür³⁴.

Tımar usulü, belirli bir arazinin tevcihi veya araziye ait bazı hakların verilmesinden ziyade, bazı vergilerin havalesinden ibarettir. Havale edilen vergilerin, toprağa ait vergiler olması da şart değildir. Baş vergileri, hatta pazar bâcları, mukata'a şeklinde iltizama çıkarılan imtiyaz ve inhisar mevzuları da tımarı oluşturabilmektedir. Diğer yandan tımar sahibinin toprak üzerindeki müdahale hakkı,

³² Ahmet Tabakoğlu, **Toplu Makaleler I İktisat Tarihi**, Bayrak Matbaası, İstanbul 2005, s. 204-205.

³³ Tabakoğlu, *a.g.m.*, İstanbul 2005, s. 237.

³⁴ Erhan Afyoncu, "Osmanlı Devleti'nde Tahrir Sistemi", **Osmanlı**, C.:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 312.

bu vergilerin emniyetli bir biçimde toplanabilmesini garanti eden tahdit ve kontrol salâhiyetinden ibarettir. Vergi gelirleri, belirli kanunlar göre merkezi idare tarafından mahallinde yapılan nüfus ve gelir tespiti ile olmuş sonra hizmet ve hak sahiplerine bu vergiden belirli bir kısmı veya bizzat tahsili havale edilmiştir. Tımar sahibinin kendisine tahsis edilmiş vergi gelirlerin miktarı ve kimlerden alınacağı, defterlerde (icmâl defteri) ayrı ayrı tespit edilmiştir. Görülüyor ki, tımar bir tahsis ve havâledir. Padişahın verdiği tımar tevcihi vesikası, devlete ait muayyen bir geliri toplama yetkisini veren bir nevi havale vesikasıdır. Toprak üzerinde doğrudan doğruya tasarruflar, bu sistemin çözülmesiyle ortaya çıkan anormal bir durumdur.

Vergi gelirlerinin yerinde ve belli hizmet sahiplerine havalesi, Osmanlı maliyesinin temelidir. Mesela, ülkenin uzak bir köşesinde nöbetçilik vazifesinde bulunan bir garnizonun maaşları veya inşa edilmekte olan bir köprüünün masrafları, ordu ve saray için satın alınan herhangi bir şeyin ücreti bu şekilde havale yöntemi ile ödenmekteydi. Bu havale, devlete ait belirli bir gelir kaynağından belirli bir meblağı tahsil etme yetkisi vermekteydi. Bu gelir kaynağı, bir topraktan elde edilen mahsul vergisi, köylünün baş vergisi olabileceği gibi, bir limanda iltizama verilmiş bir gümrük mukataa'sı da olabilir. Mukataa'yı üzerine almış olan mültezim, bu havalede gösterilen meblağı hamiline öder ve verilen vesikayı bir sarf vesikası olarak taksitlerin hesaplanmasında ortaya koyardı. Havale vesikalarında hangi gelirden ne miktar alınacağı gösterilmiştir. Bütün bu işlemler, merkezde mukataa't defterlerinde inkâs ettirilmiştir. Mukataa'lar, hatta birçok zeamet ve tımarlar, iltizama verilmiş olduğundan havale ve iltizam usulleri birbirinden ayrılmaz bir mali sistem olarak görünmektedir³⁵.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'ın ilan edildiği 1839 yılına kadar geçen sürede vergiler şer'i ve örfi olarak ayrılmıştır. Şer'i vergiler; zekât, öşür, haraç, cizyeden ibarettir. Seksene yakın vergi çeşidi söz konusudur. Şer'i vergilerin nasıl tarh ve tahsil edileceği, yıllar içinde çıkarılan kanun ve nizamnamelerle düzenlenmiştir³⁶. Müslümanlardan alınan önemli vergilerden biri olan öşür; toprak ürünlerinin zekâtıdır. Toprağın sulanma tekniğine göre iki şekilde belirlenmiştir. Kendiliğinden sulanabilen topraklarda 1/10, el emeğiyle sulanabilen topraklarda 1/20'dir. Ancak, hangi oran uygulanmış olursa olsun, Arapçada, 1/10 anlamına gelen

³⁵ Halil İnalçık, "İslam Arazi ve Vergi Siteminin Teşekküllü Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 27-28.

³⁶ Coşkun Çakır, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, Küre Yayınları, İstanbul 2001, s. 48.

“Öşür” kelimesi, toprak ürünlerinden alınan zekâtın yaygın kullanımı olan- özel adı olmuştur.

Gayr-i Müslimler’den baş vergisi niteliğinde olan cizye; gayr-i Müslimler’in savunma hizmetlerinden (askerlik görevinden) muaf tutulmasına karşılık, bu hizmetten yararlanmanın karşılığı olarak ödemek durumunda oldukları nakdi bir vergidir. Kadınlar, çocuklar, hasta ve sakatlar ve din görevlileri cizyeden muaf tutulmuştur³⁷.

Sipahilere ödenen vergilerin başında ise “Çift resmi” gelmekteydi. Osmanlı çift resmi; bir yandan toprağa bağlı bir vergi diğer taraftan da şahsi bir vergi veya hane vergisidir. Tam çift resmi veya nim (yarım) resmi söz konusu olduğunda, bu resim her şeyden önce toprağa bağlı sayılmıştır. Ancak yarım çiftten az toprağı ekip biçen köylü için, evli olup olmadığı da vergi miktarının tayininde etkilidir. Çift veya çiftli, bir çiftlik büyüklüğünde, nim çift ise onun yarısı kadar bir arazi parçasına tapu ile tasarruf eden köylüdür³⁸.

Şer’i vergiler dışında devletin aldığı ilk vergi; II. Bayezid zamanında savaş masrafı olarak alınan vergidir. Fakat zamanla “Tekalif-i Örfiyye” adı altında bunların sayısının arttığı, doksanları geçtiği görülmüştür. Bu vergiler dinden değil gelenekten, kısacası örften doğan vergilerdir³⁹.

Örfi vergiler arasında; buluğa ermiş her gayr-i Müslim reayadan alınan “İspence” vergisi de bulunmaktadır. Bu örfi, baş vergisidir. Gayr-i Müslimin çiftliğini tasarrufu altına geçiren, Müslüman hatta asker dahi olsa haraçla beraber ispenceyi ödemek mecburiyetindedir. Müslüman olan gayr-i Müslim, ispence yerine bennak öder. Kocasız olmayan gayr-i Müslim dul kadın ise “bive resmini” öder⁴⁰. Sipahiler, tımarları olan reayadan birinin kızı evlendiği zaman “resm-i arus” vergisi alırlardı. Bu verginin mükellefi, kızı alacak olan damattı⁴¹. Bir de divanın kararı ve padişahın emri ile olağanüstü zamanlarda toplanan “avarız” vergileri vardı. Başlangıçta sadece savaş vaktinde bu vergilere başvurulurken daha sonraları ulufe dağıtılmaya varıncaya kadar, hazinenin nakit sıkıntısına düştüğü birçok hallerde başvuru vergi olmuştur.

³⁷ Mecit Eş, **Tarihsel Bir Bakışla Klasik Osmanlı Maliyesi**, Eskişehir 1991, s. 22-23.

³⁸ Halil İncılık, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 37.

³⁹ Abdullah Mutlu, **Tanzimattan Günümüze Türkiye’de Vergi Zihniyetinin Gelişimi**, T.C Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2009/390, Ankara 2009, s. 51.

⁴⁰ İncılık, “Osmanlılarda...”, s. 56-58.

⁴¹ Mutlu, **a.g.e.**, s. 53.

1.3. TANZİMAT DÖNEMİNDE EKONOMİNİN KAYIT ALTINA ALINMASI VE MALİ YAPI, VERGİ DÜZENLEMELERİ

Osmanlı Devleti'nde fetihlerin durması, toprak kayıplarının başlaması üzerine sürekli olmayan bazı örfi vergiler süreklilik kazanmıştır. Bu vergiler tarh edilirken, olağanüstü masraf tutarı tespit edilmiş, tahsil nedeniyle oluşacak çeşitli giderler de buna eklenmiştir. İhtiyaç duyulan para, memleketin erkek nüfus veya hanesi üzerine taksim edilerek “*Tevzi Defterleri*” düzenlenmiş, bunlar şer’i mahkemelerin siciline kaydedilmiş ve vergi iki taksitte alınmıştır. İstanbul, maktu vergi ödeyen idareler ve müstesna eyaletler, örfi vergi kapsamı dışında tutulmuştur. Örneğin İstanbul’un bu bakımdan özel bir yeri vardı. Ancemaatin vergi ile beraber emlak ve temettü vergilerinden de burası muaftı. Vakıfların yanı sıra bazı müftü, yöre ileri gelenleri, hatip ve imamlarla birlikte, Hz. Peygamber’in soyundan gelenlerden de vergi alınmamış, zaman zaman ekonomik, sosyal ve siyasi amaçlı bazı muafiyetlerde kısa süreli olmak kaydıyla uygulanmıştır. Ancak miktarı belirlenen vergilerin alınabilmesi için öncelikle tahrir yapılması gerekmiştir⁴².

Tanzimat Dönemi Osmanlı maliyesi için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Vergilerde adaletsizliğin giderilmesi için yapılan düzenlemeler, mali alanda yapılan ıslahatlar içinde önemli bir yere sahiptir. Vergi sisteminde yapılan düzenlemeler ilk olarak, II. Mahmut’un son zamanlarında başlamış ve bu çalışmalar Tanzimat’ın başlangıcını teşkil etmiştir.

Tanzimat Fermanı’nın maliye ile ilgili kısmında üç husus göze çarpmaktadır. Bunlar vergide adaletin sağlanması, iltizam usulünün kaldırılması ve gider bütçesinin hazırlanmasıdır. Tanzimat Fermanı’ndan bir ay sonra çıkarılan ve vilayetlere gönderilen fermanda⁴³ “*Tekâlif-i Örfiye*” olarak adlandırılan (97 adet) verginin yerine; “*Vergiyi Mahsûsa*” ya da “*Ancemaatin*” vergisi de denilen ve vergi mükelleflerinin emlak, arazi, hayvancılık gelirleriyle; tüccar ve esnafın mesleki kazançlarına göre binde oranında alınan vergi getirilmiştir⁴⁴. Ancemaatin adı verilen bu vergi, her bir kazanın, çeşitli isimler altında bir senede vermekte olduğu vergi tutarının tespit edilmesi için tahrirler yapılması gerekiyordu. Bunun için kurulan

⁴² Ayşe Özdemir Kızıllıkan, “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.: 20, Nisan 2008, s. 59.

⁴³ Fatih Bozkurt, **Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazasının Sosyal Ve Ekonomik Durumu**, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2003, s. 12.

⁴⁴ Mehtap Özdeğer, “19. Yüzyılda Uşak Şehrinde Ekonomik ve Sosyal Hayat” **21.yy Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri**, I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Nu:2, İstanbul 2001, s. 231.

“Tahrir-i Emlak Nezareti” ile ilk tahrirlere Bursa ve Yanya’da başlandı. Tahrir sonucu tespit edilen matrahlar üzerinden alınacak vergiler, üçe ayrılarak incelenebilir.

Bunlardan ilk olan emlak vergisinde, şehirler ve civarındaki binalar, yazılan değeri üzerinden binde dört oranında vergiye tabiydi. Ayrıca gelir sağlayan (akar) binaların yıllık gelirinden ek olarak yüzde dört vergi alınacaktı. İkinci bir vergi çeşidi olan temettü vergisi ise, tüccar ve esnafın yıllık geliri üzerinden, yüzde üç olarak alınan bir vergidir. Bu sayede beyana değil tahrire dayanan bir gelir vergisine geçilmiş oluyordu. Ziraî kazançlarda ise gayr-i safi olarak alınan aşar ile ağnam vb. resimlerin geleneksel olarak tahsiline devam edilmiştir. Yalnız tahririn yapıldığı yıla ait olmak üzere ayrıca, emlakın değerinde ve akar olanların yani ek gelir getirenlerin gelirinden de binde bir, tüccar ve esnafın yıllık gelirinden binde beş oranında “Masârifat-ı Tahririye” adıyla, tahrir masrafı alınması kabul ediliyordu ve bu oranlar belirlendikten sonra ilgili kazalardan tahsil edilmesi şeklinde uygulamaya konulmuştur⁴⁵. Verginin tarh ve tahsili için muhassıllar görevlendirilmiştir. Bu arada örfi vergilerle beraber bazı yörelerin angarya niteliğindeki mükellefiyetlerine de son verilmiştir. Her şeyden önce mükellefin ödeme gücünü esas alan bu vergi, genel olarak “*Ancemaatin Vergi*” diye belirtilmekle beraber, sadece vergi adıyla veya komşuca, cemâatca, köyce, mahallece alınan vergiler gibi çeşitli adlarla da anılmıştır. Mahalle veya köy için tespit edilen ancemaatin vergi, mahalle veya köy sakinleri arasında ödeme güçlerine göre paylaşılacaktır. Böylece, halkın yoğun şikâyetlerine sebep teşkil eden vergi konusundaki haksız uygulamaların önüne geçebilecektir. Bu verginin tespit edilmesi ve bu amaçla da emlak ve nüfus tahriri yapılması gerekiyordu.

İltizam; aşar ve çeşitli resimler gibi devlet gelirlerinin, bedelleri devlete taksitler halinde ödenmek şartıyla ve kefil gösterilerek mültezim adı verilen özel kişiler tarafından toplanması ve idare edilmesi esasına dayanan uygulamanın adıdır. Mültezimlerin tutum ve davranışları, zamanla daha fazla vergi toplamak kaygısıyla halk üzerinde zulme dönüşmüştür. Tanzimat Fermanı’nda kaldırılacağı vaat edilen iltizam sistemi, 1840 yılında kaldırılmıştır. İltizam sisteminin yerine imtiyazlı bir konuma sahip ve merkeze bağlı muhassıllıklar kurulmuştur. Muhassıllıkların görev ve yetkileri oldukça geniştir. Görev yaptıkları bölgenin yönetiminde de söz sahibi

---

⁴⁵ Abdüllatif Şener, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İşaret Yayınları, İstanbul 1990, s. 107-108.

olan muhassıllar, bölgenin mülki amirlerine karşı sorumlu değillerdir. Devlet memuru statüsüne haiz muhassılların, en önemli görevleri arasında gittikleri bölgelerde, halkın nüfus ve mali gücüne uygun bir vergi tayin edebilmek için emlâk ve nüfus tahriri çalışmalarını yürütmek de vardır. Muhassıllar, bu görevini ifa ederlerken kendilerine yardımcı olacak, biri mal diğeri nüfus ve emlâk kâtibi iki görevli ile birlikte görev yerlerine dağılmışlardır. Muhassıllar görev yerlerinde ilk olarak, halktan temsilcilerin de bulunduğu muhassıl meclislerini oluşturmuşlardır. Meclis-i Muhassillîn, vergi tayini için gerekli sayımların yapılması ile diğeri idari ve mali işlerin görüşülüp karara bağlanması vazifelerini yürütmüştür⁴⁶.

1.4.TEMETTÛAT DEFTERLERİ

1.4.1. Temettûat Vergisi ve Defterlerinin Hazırlanışı

“Temettü’ü ” kelimesi Kâmûs-ı Türkî’de Osmanlıca olarak “ تَمَتُّع ” şeklinde yer almakta olup kelime anlamı olarak da “*Kâr etme, fayda görme*” anlamına gelir⁴⁷. “*Temettûât*” kelimesi de “*Kârlar, faydalar, kazançlar*” anlamındadır⁴⁸.

Osmanlı İmparatorluğu’nda tahrir konusunda, Tanzimat’ın ilanından bir yıl önce de bazı çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar Tanzimat uygulamasına öncülük etmiştir.

25 Ocak 1840 tarihinde bir Ta’limat-ı Seniyye düzenlenmiştir⁴⁹. Temettûat sayımları mahalli idareciler tarafından yapılmıştır. 1840[H.1256] yılındaki sayımlardan muhassıllar görevli olup, bu tarihli bir temettû defterinde muhassıllık, müfti, mal ve emlâk kâtipleri ve meclis âzâlarının mühürleri; diğeri bir defterde ise tasdik ibaresi altında nâibin mührü bulunmaktadır. 1844[H.1260] yılında sistemde değişiklik yapıldığından, sayımlar merkezden gönderilen memurlarca değil, sayımı yapılan mahallenin muhtarı, imamı; gayr-i Müslimlerin yaşadığı yerlerde ise o yerin papazı veya kocabaşları tarafından yapılmıştır⁵⁰. Ancak burada hemen işaret etmek gerekir ki, temettûat defterleri serisindeki bütün defterlerin sonunda mühür bulmak

⁴⁶ Bozkurt, **a.g.t.**, s. 12.

⁴⁷ Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2009, s. 437.

⁴⁸ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitapevi, Ankara 2005, s. 1073.

⁴⁹ Temettûat vergisi ve defterlerin hazırlanışıyla ilgili bkz. Said Öztürk, **Türkiye’de Temettuat Çalışmaları**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, <http://www.osmanli.org.tr/yazi.php?bolum=4&id=141>, (08.01.2010).

⁵⁰ Ertan Gökmen, “ Saruhan Sancağında Temettuat Tahrirleri ”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 45, Ankara 2008, s. 74.

mümkün değildir. Bazılarında “bende” kelimesi yazılıp bırakılmıştır. Bu da defterlerin hepsinin orijinal olmayıp bir kısmının muhtemelen merkezde çıkarılmış suretler olduğunu göstermektedir.

Temettûat defterlerinin, 1840[H.1256]’da yapılan sayımlarda tutulanlarla 1844-1845[H.1260-1261] yılında sayımlarda tutulanlar arasında gerek içerik, gerek tertip tarzı bakımından bazı farklılıklar vardır. Aslında her iki sayımda da mutlak bir benzerlik olduğu söylenemez. Her iki tipte de başa “hane” ve “numara” ve altlarına rakamlar konulmuştur. Birincisi defterdeki kaçınıcı hane, ikincisi hane içindeki kaçınıcı aile olduğunu göstermektedir. Mesela, aynı hane numarası altında “*Mehmed oğlu Hüseyin*” üzerinde “1” numara, eğer yer müsaitse hemen yanında “*Oğlu Hüseyin oğlu Mehmed*” üzerinde “2” numara bulunmaktadır. Bu numara bazen “3”e de yükselebilmektedir. Defterlerin bazılarında sahifeler çift sütun olarak tanzim edilirken bazılarında bu şekil, sadece emlak ve malı az olanlar için kullanılmıştır.

Temettûat defterlerinde şehirler ile birden fazla mahalleden oluşan köylerde, genellikle her mahalle için bir defter düzenlenmiştir. Defterler 1’b’den başlatılmış; sayfanın tepesinde sırasıyla eyalet- sancak- kaza adları kaydedildikten sonra defter bir şehre/kasabaya aitse şehir/kasabanın, ardından mahallenin adı, mahallesi olmayan küçük köylerde, köyün adı yazılmıştır.

“*Aydın eyaletinin havi olduğu kazalardan Alaşehir kazasına tâbi’ Arslan Fakı Mahallesi’nde mukim ahali-i ehl-i İslam’ın emlak ve arazi ve temettuatlarının miktarını mübbeyin defteridir ber-vehc-i ati zikr ve beyan olunur*⁵¹” şeklinde yazılmış; birkaç mahalleden meydana gelenlerde, köy adı ile birlikte mahallenin adı da kaydedilmiştir. Müslümanların yanında gayr-i Müslim nüfusun da bulunduğu yerlerde, Müslümanlar ve gayr-i Müslimler için ayrı ayrı defterler tutulmuştur. Sadece Müslüman mahallesi olanlarda, bunun belirtilmesine ihtiyaç duyulmadığı halde gayr-i Müslim nüfusun da bulunması halinde, bu durum yukarıdaki gibi belirtmiştir.

---

⁵¹ BOA, ML.VRD. TMT., nr. 01459, H. 1260-1261, s. 1.

1.4.2. Temettûat Defterleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Maliye Varidat Kalemi defterlerinden olan “*Temettû Defterleri*” Başbakanlık Osman Arşivinde bulunmaktadır. 1988’e kadar bu seriden çok az deftere, Maliyeden Müdevver, Kepeci Tasnifleri arasında rastlanmaktaydı⁵².

1988’de kataloglanarak araştırmalara sunulan temettûat defterleri serisi, dokuz katalog içinde 17.747 defterden oluşmaktadır. Temettûat defterleriyle ilgili, Mübahat S. Kütükoğlu’nun, “Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettû Defterleri”, Said Öztürk’ün, “Türkiye’de Temettuat Çalışmaları” gibi makaleler bu alanda yapılan önemli çalışmaları oluşturmaktadır. Ayrıca üniversiteler düzeyinde de bu alanda yapılmış önemli çalışmalar da vardır. Uşak Üniversitesinde düzenlenen sempozyumda yer alan bildirilerden olan Said Öztürk’ün, “Uşak’ın Sosyal Ve Ekonomik Tarihinin Mühim Bir Kaynağı Uşak Temettuat Defterleri”, Selahattin Özçelik’in, , “Temettûat Defterlerine Göre İnay ve Çevresinde İktisadî ve Sosyal Hayat”, gibi çalışmaları bu alanda yapılmış önemli kaynaklardır. Bunun yanında üniversitelerde bu alanda yapılan önemli tez çalışmaları da vardır. Temettûat defterleri üzerinde yapılan bu çalışmalar, yakınçağ dönemine ait bir bölgenin ya da yörenin sosyo-ekonomik ve demografik yapısını aydınlatması bakımından büyük katkı sağlamaktadır.

Bu defterlerin büyük bir bölümü 1845[H.1261] tarihinde yapılan sayımlara aittir⁵³. 1844-1845[H.1260-1261] yılına göre temettûat defterleri bulunan eyaletler şunlardır: Ankara, Aydın, Bolu, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Edirne, Erzurum, Hüdavendigâr, Konya, Niş, Rumeli, Selanik, Silistre, Sivas, Üsküp, Vidin Çok az sayıda olmak üzere 1840[H.1256]’da yapılan ilk tahrirlere ait defterlere de rastlanmaktadır. Örneğin; Kıbrıs, Kayseri, Söğüt defterleri bu döneme ait defterlerdir⁵⁴.

1.4.3. İktisadi Kaynak Olarak Temettûat Defterleri

Temettûat sayımlarının amacı, vergi sisteminde yapılacak düzenleme için gerekli bilgilerin toplanmasıdır. Bu sayımlar, servet ve kazancı esas alan, herkesin ödeme gücüne göre vergilendirmesi için yapılan bir çalışmadır. Bu nedenle

⁵² Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettû Defterleri”, **Belleten**, LIX, S. 225, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 396.

⁵³ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 397-398.

⁵⁴ Said Öztürk, “Uşak’ın Sosyal Ve Ekonomik Tarihinin Mühim Bir Kaynağı Uşak Temettuat Defterleri”, **21.yy Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri**, I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Nu:2, İstanbul 2001, s. 177.

defterlerde; toplam toprak miktarı, ekili ve nadasa bırakılan alanların toplam miktarı, üretime ayrılan toprakların tahlili, ürün çeşidine göre toprak miktarı, bu ürünlerden sağlanan hâsılat toplamı ve dönüm başına verimliliği, tarım işletmelerinin büyüklüğü, hayvancılığın köy ve kent ekonomisindeki yeri, kent ekonomilerinde önemli yeri olan sınaî, ticari ve hizmet iş kolları ile ilgili aydınlatıcı bilgiler verilmektedir⁵⁵. Kayıtlarda, şahısların gelirleri ayrıntılarıyla verilmiştir. Dolayısıyla bu defterler, şahısların ekonomik faaliyetleri, gelirleri, servetleri ve sosyal statüleri hakkında yapılacak araştırmalar için zengin veriler sunmaktadır.

Temettûat defterlerinde hane reislerinin, tarla, bağ, bahçe, bostan gibi gayr-i menkulleri ayrıntılı bir biçimde ortaya konmuştur. Defterlerde ekili tarlalar “*Mezru Tarla*” olarak gösterilmiştir. Kiraya verilen tarlalar ile o yıl boş bırakılanlar ayrıca yazılmıştır. Ekili tarlalar, hem boş bırakılanlara hem kiraya verilene göre daha fazladır. Sadece “*Mezru Tarla*” adıyla ifade edilen alanlar, hububat ekili tarlalardır. Hububat dışında büyük çapta ekim yapılan diğer mahsullere ait tarlalar ayrıca yazılmış, kiraya verilen tarlalar için de kira bedeli belirtilmiştir. Her şahsın neler ektiği, ne kadar mahsul aldığı ve vereceği öşür, defterlerde kayıtlı olmakla birlikte bu kısımdaki sayıların ve ağırlık-bedel dengesinin hesaplanmasıyla mahsul fiyatları elde edilebilmektedir. Mezru tarladan sonra bağ, bahçe ve bostanlara yer verilmiştir.

Temettûat defterlerindeki bu bilgiler, ziraat alanları hakkında fikir verdiği gibi toprakların büyüklüklerine göre sınıflandırma yapılmasına da imkan vermektedir⁵⁶. Osmanlı tarım istatistiklerinde işletme büyüklükleri de yer almaktadır. Bu istatistiklerde nadasa bırakılan ve ekilen toprakların yüz ölçümüne göre tarım işletmeleri üçe ayrılmıştır. Bunlar şöyledir; 10 dönüme kadar olan zirai işletmeler küçük, 10-50 dönüm arasındakiler orta, 50 dönümden fazla olanlar büyük işletme olarak belirtilmiştir⁵⁷. Klasik dönem tarım ekonomisinin temel üretici tipi olan çiftçi hanesine dayalı küçük üreticiliğin, 19. yüzyılda aldığı şekiller ve bölgesel farklılıkların açıklanmasında temettûat tahrirleri, hane düzeyinde yapılacak tetkiklerde geniş bir alan araştırmasına imkan sunabilecek durumdadır. Yine bu veriler sayesinde 19. yüzyıl tarım arazilerinin tasarruf biçimleri konusu da aydınlatılabilir.

---

⁵⁵ Ahmet Akgündüz- Said Öztürk, **Yozgat Temettuat Defterleri**, Yimpaş Holding Yayınları, I, İstanbul 2000, s. 30.

⁵⁶ Gülden Soygun, **10120 Numaralı Temettuat Defterleri'ne Göre Atabey Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu (1844-1845)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006, s. 19.

⁵⁷ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 407.

Diğer taraftan sahip olunan gayr-i menkuller de temettûat kayıtlarına alınmıştır. Ancak bu tahrirlerde şahsın oturduğu ev, işlettiği dükkan, nakit parası, ev eşyaları, vb. sayım dışı tutulmuştur. Hiçbir malı mülkü olmayanlar yazılırken “emlaki yok” sadece evi olanlar için ise “evinden başka emlaki yok” tabirleri kullanılmıştır. Dükkan, kahvehane, değirmen gibi diğer gayr-i menkullere sahip olanların gayr-i menkullerinin sayıları ve kira bedelleri kaydedilmiştir. Şahsın sahip olduğu emlakın hisseli olması halinde kiminle müştereken sahip olduğu da yazılmıştır.

Temettûat defterlerinde kaydedilen iktisadi kayıtlardan biri de hayvanlardır. Böylece bir köy ya da kasabada en çok hangi hayvanların beslenip yetiştirildiği ve sağlanan kazancın tespiti mümkün olmaktadır. Çeşitli meslek sahipleri evlerinde manda, inek ve bölgeden bölgeye değişmek üzere koyun ve keçi beslemektedir. Defterlerde bu hayvanlardan elde edilen hasılat kaydedilmiştir. Bunların yanında vergi dışı olan; katır, merkep, at ve öküz gibi hayvanlar da “baş” olarak deftere yazılmıştır.

Temettûat sayımlarına göre düzenlenmek istenen yeni vergi sisteminin en önemli özelliği vergi yükümlülüğün şahıs planında değerlendirilmesidir. Bu amaçla defterlerde vergi mükellefinin adı, vergiyi esas alan gelir kaynağı, kaynağın yıllık geliri ve bu gelire göre tarh edilen yıllık vergi ve öşür miktarı verilmektedir. Bu esnada öşür vergisinde tabii ürünler hınta, şair, bağ, bahçe, bostan ve arı kovanı olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Temettûat defterlerinde toplam vergi yükü ve toplam hasılat içersinde vergi yükünün payı, vergilerinin dağılımı, şehir-köy, Müslüman, gayr-i Müslim kesimler arasında vergi dağılımı bilgilerinin yorumlanmasıyla iktisadi sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Bu şekilde bütün yazımlar bittikten sonra buradan alınacak vergi ve toplam temettû miktarı yazılmıştır. Eğer bir şahsın tek bir işten geliri varsa o yazılmış, hem ticaret hem de başka gelirleri varsa “*ticaretten saire temettûatı*” olarak yazılmıştır. Ya da şahsın mesleğine göre temettû isimleri kaydedilmiştir⁵⁸.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Temettûat defterleri yakınçağ dönemi Osmanlı İmparatorluğu’nun hem iktisadi tarihi hem de tahrir yapılan eyaletin ya da kazanın hakkında, bölgesel tarih araştırmacıları için zengin bilgiler ihtiva etmektedir.

---

⁵⁸ Soygun, a.g.t., s. 20-21.

1.4.4. Sosyal Kaynak Olarak Temettûat Defterleri

Sosyal tarihin pek çok yönüne ışık tutacak bilgileri de bu defterlerde bulmak mümkündür. Defterlerde, bölgenin demografik ve etnik yapısına dair sonuçlar da bulunmakta ve bu sonuçlar, Müslim-gayr-i Müslim dengeleri üzerinde karşılaştırma yapma imkânı vermektedir⁵⁹.

Temettûat defterlerinin sosyal tarih açısından önemli noktalardan biri de hane reislerinin mesleklerinin kaydedilmiş olmasıdır. Mesleki bilgilerine göre incelenmiş temettûat defterleri göstermektedir ki; küçük yerleşim birimlerinde ziraat ve hayvancılık yaygın iken, daha büyük yerlerde küçük sanayi kolları ve esnaflık yaygındır. Mesleklerin yazılmış olması, bir mahalle veya bir köyde hangi zanaatın ne ölçüde geliştiğini tespit etmemize imkân sağladığı gibi, gelirin meslekler arası dağılımını da ortaya koymaktadır. Ayrıca vergiden muaf olanları ya da sağlık durumu nedeniyle çalışamaz durumda olanları da kayıtlardan öğrenme imkanı vardır.

Sosyal tarih kapsamında ele alınabilecek diğer bir husus da yer adlarıdır. Yer adları, zirai faaliyetler ya da yerleşim biriminin coğrafi özellikleri ile ilgili bilgiler içinde yer almaktadır. Bu yönüyle temettûat defterleri coğrafya, özellikle de beşeri coğrafya için de önemli bir kaynaktır.

Ayrıca temettûat defterlerinde sosyal tesisler (medrese, mektep, cami, vb.) hakkında bilgilere yer verilmediği görülmektedir. Kayıtlardan eğitim ve din hizmetleri yürütenlerin ne kadarının devlet memur olduğu ve ne tür vergilerden muaf olduğunu öğrenmemiz de mümkündür⁶⁰.

---

⁵⁹ Öztürk, *a.g.m.*, s. 179.

⁶⁰ Soygun, *a.g.t.*, s. 18-19.

2. BÖLÜM: TEMETTÛAT DEFTERLERİNE GÖRE ALAŞEHİR KAZASININ SOSYAL YAPISI VE TARİHİ

2.1. TEMETTÛAT DEFTERLERİNE GÖRE ALAŞEHİR KAZASI

Alaşehir'e ait nüfus bilgilerini temettûat defterlerinden önce, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 806 numarada kayıtlı bulunan, 1676 tarihli Avarız Defterlerinden de ayrıntılı olarak ulaşabilmekteyiz. Bu iki kaynağı değerlendirdiğimizde 1676 ile 1845 yılları arasındaki Alaşehir ait değişen demografik yapısı, nüfus sayısı ve mahalle sayısı gibi verilere de ulaşılmaktadır.

Çalışmamız, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Maliyeyi Varidat Muhasebesi bölümünde yer alan, 1844-1845 yılında yapılan temettûat tahrirleri sırasında hazırlanan 1403, 1409, 1412, 1414, 1418, 1423, 1425, 1427, 1430, 1431, 1432, 1434, 1435, 1438, 1441, 1446, 1455, 1459, 1460, 1462, 1465 numaralı Alaşehir kazası temettûat defterlerine dayanmaktadır.

Alaşehir merkezinde yer alan mahallelere ait toplam 21 adet defter bulunmaktadır. Ancak bu defterlerde kayda geçirilen mahallelerin bir tanesinde şöyle yanlışlık yapılmıştır. İbrahim Çelebi Mahallesi'ne aitmiş gibi görünen 1455 numaralı defter, içeriğine bakıldığında Davudlu Çiftliğine ait olduğu görülmektedir. Ayrıca Davutlu Çiftliği adı altında başka bir katalog da kayıtlarda geçmektedir. Bu kayıttaki bilgiler, İbrahim Çelebi Mahallesi'nde yer alan bilgilerle aynıdır. Sadece farklı olan katalogdaki isimdir. Bu nedenle İbrahim Çelebi Mahallesi'nin içeriğine ait kayıtlı bilgi yok ama sadece katalog ismi olarak kayıtlarda vardır. Bu durum gösteriyor ki içeriğindeki bilgiler Davudlu Çiftliğine aittir.

Katalog ismi olarak kayıtlarda yer almasından dolayı böyle bir mahallenin varlığını belirtmek için oluşturacağımız tablolarda ilk önce Davutlu Çiftliğinin adını yazıp daha sonra da İbrahim Çelebi Mahallesi'ni parantez içinde göstereceğiz.

1844-1845 yılı Alaşehir'e ait temettûat defterlerinin kapak kısmında defterlerin numaralarıyla birlikte kaydın başlangıç ve bitiş tarihi, malzemelerin fiziki durumu, ebadı, numaralama usulü, toplam sayfa sayısı, numaralı boş sayfalar tablo 1'de

belirtilmiştir. Yukarıda yer alan 21 adet kayıtlı defterin özelliklerini tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. 1844-1845 Yılı Alaşehir’e Ait Temettuat Defterlerin Özellikleri

Defter Numarası ve Mahalle Adları	Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Malzemenin Fiziki Durumu	Ebadı	Numaralama Usulü	Toplam Sayfa Sayısı	Numaralı Boş Sayfalar
1403 Kazgani	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x46	Sayfa	18	17,18
1409 Debbaghane	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x46	Sayfa	9	2,3,8
1412 Ab-ı Berd	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	36	2-6,36
1414 Balani	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	12	2,3,12
1418 Eski Çarşı	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	12	12
1423 Katip Ali	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x46	Sayfa	18	18
1425 Ilca	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	12	12
1427 Tepecik	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	20	20
1430 Cami-i Kebir	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	28	28
1431 Güzelpapaz	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	36	29-30, 32-36
1432 Gazi Sinan	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	26	23-26
1434 Turunç	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45,5	Sayfa	32	32
1435 Kiremitli	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x46	Sayfa	28	20-22, 24-28
1438 Şeyh Sinan	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	42	2-4, 38-42
1441 Perakende	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	16	12-13, 15-16
1446 Yaviler	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	6	6
1455 Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	8	
1459 Arslanfakı	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	12	12
1460 Karaağaç	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	18	14-15, 17-18
1462 Hızır İlyas	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x45	Sayfa	40	31-33, 35-40
1465 Elhizar	1260-1261	Ciltsiz_Ebrusuz	18x44	Sayfa	14	14

1844-1845 yılı Alaşehir’e ait temettuat defterlerinin Müslüman mahalleler için tanzim edilenlerinde, “Aydın eyaletinin havi olduğu kazalardan Alaşehir kazasına tabi’ Ab-ı Bert Mahallesi’nde mukim ahali-i ehl-i İslam’ın emlâk ve arazi ve

*temettûatlarının miktarını mübbeyin defteridir ki ber vech-i ati zikri beyan olunur*⁶¹, ibaresiyle yazılmıştır. Gayr-i Müslim mahalleler için ise, “*Aydın eyaletinin havi olduğu kazalardan Alaşehir kazasına tâbi’ Hızır İlyas Mahallesi’nde mukim reayanın emlak ve temettûatlarını mübeyyin defteridir*”⁶², ibaresi yazılmıştır.

1844-1845 yılı Alaşehir’e ait temettûat defterinde mahallede ilk önce imam, sonra varsa ikinci imam “*diğer imam*” ibaresiyle sayılmış, daha sonra sayıma muhtar-ı evvel (birinci muhtar) ve bunun olmadığı zaman muhtarlık görevini yürüten muhtar-ı sâni (ikinci muhtar) sayılarak devam edilmiştir.

Temettûat defterleri, vergi mükellefi olan hane reisleri esas alınarak düzenlenmiştir. Alaşehir’e ait temettûat defterlerinde de mahalleler “*Hane 1*” şeklinde numara verilerek hane reisinin ismi ve şöreti yazılarak sayılmıştır. İsimden önce genellikle baba adı yazılıp “*Oğlu*” ifadesiyle hane reisinin ismi örneğin “*Emir oğlu Ali*” gibi veya lakabı ve unvanıyla yazılmıştır. Örneğin; “*Kirişçi Oğlu Yusuf*” şeklinde yazılmıştır. Hane reisinin isminin üstünde mesleği ve özel durumu varsa kısaca belirtilmiştir. Hane reisinin mesleği belirtilirken bazen “*İhtiyar ve Alil olduğu*”, “*Yetim olduğu 8 yaşında*”, “*Fukara olduğu*”, “*Amelmande idiği*”, “*Asâkir-i nizamiyeden tebdîl-i hava için gelmiş olmakla emlake dair bir nesnesi olmadığından virgüsü olmadığı*”, “*Mecnun olduğundan virgüsü olmadığı*” gibi açıklayıcı notlara da rastlanmaktadır.

Defterde, meslek bilgisinden sonra, “*Sene-i sabıkada virgü-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu*”, bazen de “*Virgü-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu*” ibaresi ile mükellefin geçen bir yılda vergi miktarı da kaydedilmiştir. Bundan sonra tahıl ürünlerinden devlete öşür olarak verdiği, “*Aşâr-ı rüsumundan olarak vermiş olduğu*”, bazen de “*Aşâr-ı rüsumundan olarak bir senede vermiş olduğu*”, ifadesi kullanılmaktadır. Verdiği miktar “*kile*” ve “*bedel-i rüsum*” olarak belirtilmiş, arpa ve buğdayın miktarı ile bedeli ayrı ayrı yazılmıştır. Daha sonra bağ, bostan, duhanın(tütün) miktarı “*.... dönüm*” ifadesiyle “*bedel-i öşr-i*”, “*.... kuruş*” ifadesi olarak kullanılarak yazılmıştır. Bunun yanında kestane, ceviz, zeytinlerden ise “*Eşcar-ı Kestane Sak*”, “*Eşcar-ı Zeytin Sak*”, “*Eşcar-ı Ceviz Sak*” ifadesiyle, “*bedel-i öşr-i*”, “*.... kuruş*” ifadesi kullanılarak yazılmıştır. Son olarak da keçi, koyun, varsa arı kovanı adedi belirtilip, öşür bedeli belirtilmiştir.

⁶¹ BOA, ML.VRD. TMT., nr.1412, H. 1260-1261, s. 7.

⁶² BOA, ML.VRD. TMT., nr.1462, H. 1260-1261, s. 2.

Hane reisinin isminin altında da kişinin mal ve emlak sayımı yapılmıştır. 1844-1845 yılı Alaşehir'e ait temettuat defterlerinde de bu durum şöyledir: Önce “*mezrû tarla dönüm*”, ardından “*gayr-i mezrû tarla dönüm*” yazılarak, altlarına dönüm miktarları kaydedilmiştir. Eğer tarlanın hisse sahibi başka bir mahallede oturuyorsa, nerede olduğunu belirten not düşülmüştür⁶³. Örneğin, Ab-ı Berd Mahallesi'nde yer alan 6 dönümlük mezru tarlanın altına, hisse sahiplerinden birini belirtmek için “*Tepecik Mahallesi'nde Yetim oğlu Ali'nin hissesi*⁶⁴ ” diye not düştükleri gibi 1844[H.1260] yılına ait “*hâsılat-ı senevisi* ” ve 1845[H.1261] yılına ait tahmini tutarları alt alta, hicri tarihleri de yanlarına kısaltılarak 60 ve 61 gibi verilmiş, yıllık gelirlerin altına toplamları alınmıştır⁶⁵. Bundan sonra varsa dükkân, değirmen gibi gelir getiren mülkleri, gelirleriyle birlikte yazılmıştır. Eğer sayımı yapılan mal hisseli ise “*aharın ziraatından hisse-i aşar-ı*”, “*asiyâb-ı rub'u hisse-i icar-ı senevisi*”, dükkânı ise “*Dükkan bab 1 İcar-ı Senevisi 80 kuruş*” şeklinde belirtilmiş, bazen de dükkânın bulunduğu yer de yazılmıştır. Örneğin; “*Kalede Han*⁶⁶” ya da “*Kurşunlu Han*⁶⁷” diye yeri de belirtilmiştir. Bazen de “*Bezzaz*⁶⁸”, “*Ekmekçi Dükkânı*⁶⁹” gibi, dükkânda ne olduğu da belirtilmiştir.

Daha sonra hayvanların sayımı büyükbaş, küçükbaş ve yük ve binek hayvanları sıralamasına göre yapılmıştır. İnek, keçi, koyun, sağman ve yoz olanları sırası ile gelirleriyle birlikte kaydedilmiş, hemen arkasından yavrularının sayımı, varsa tosun, düve gibi genç hayvanların sayımı yapılmış, yine varsa öküz sayısı, son olarak beygir (at), kısırak, yoz kısırak, merkep, katır gibi yük ve binek hayvanlarının, gelirleriyle birlikte sayıları verilmiştir.

Hane sayımının sonunda, hane reisinin meslek, ticaret vb. gelirleri ayrı ayrı “*ticaretten temettûatı*⁷⁰”, “*ırgatlıktan temettûatı*⁷¹” gibi ifadeler belirtilip, yıllık toplam geliri ise “*mecmu'undan bir senede tahmini temettû*⁷² ”, ifadesiyle yazılmıştır.

⁶³ BOA, ML.VRD. TMT., nr. 1403,1409,1412,1414,1418,1423,1425,1427,1430,1431,1432,1434, 1435,1438,1441,1446,1455, 1459 1460,1462,1465, H. 1260-1261.

⁶⁴ BOA, ML.VRD. TMT., nr.1412, H. 1260-1261, s. 18.

⁶⁵ Said Öztürk, **Türkiye’de Temettuat Çalışmaları**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, <http://www.osmanli.org.tr/yazi.php?bolum=4&id=141>, (08.01.2002).

⁶⁶ BOA, ML.VRD. TMT., nr.1430, H. 1260-1261, s. 20.

⁶⁷ BOA, ML.VRD. TMT., nr.1427, H. 1260-1261, s. 2.

⁶⁸ BOA, ML.VRD. TMT., nr.1430, H. 1260-1261, s. 6.

⁶⁹ BOA, ML.VRD. TMT., nr.1462, H. 1260-1261, s. 29.

⁷⁰ BOA, ML.VRD. TMT., nr.1403, H. 1260-1261, s. 2.

⁷¹ BOA, ML.VRD. TMT., nr.1432, H. 1260-1261, s. 5.

⁷² BOA, ML.VRD. TMT., nr.1460, H. 1260-1261, s. 2.

Bu şekilde vergi mükellefi hane reislerinin yazımı bittikten sonra, mahallenin toplam gelir ve vergileri verilmiştir. Defterin sonunda da bütün Alaşehir'in toplam gelir ve vergileri kaydedilmiştir.

Defterde az çok kâtip hatalarına rastlanmaktadır. Bazen haneye numara verilmemiş bazen de hane numarası tekrarlanmıştır. Bazen emlak ve hayvanat kıymetlerinin toplamı alınırken veya mahalle toplamları verilirken yanlışlıklar yapılmıştır. Bu tür yanlışlıklar hane toplamları alındığında ortaya çıkmaktadır. Yine hayvanların birim değerleri ile sayısının çarpımında, öşür kısmında yer alan bilgilerde de yanlışlıklar ortaya çıkabilmektedir. Çalışmamızda, yapılan hataları düzeltmek suretiyle değerlendirme yapmaya dikkat ettik⁷³.

Burada üzerinde çalışılan 1844-1845 yılı Alaşehir'e ait temettûat defterlerinden bir hanenin transkripsiyonunu verilerek konumu daha açık bir şekilde izah edilmesi uygun görülmüştür.

1412 No'lu Ab-ı Berd Mahallesinin 8. Sayfasında Yer Alan 4. Hanenin

Transkribi

Erbab-ı ticaretten idiği sene-i sabıkada virgü-yi mahsûsadan bir senede virdiği 600 kuruş

A'şâr ve rüsûmâtı: Kestane öşrü 8 kuruş

Hane 4 Numro 4

Mezbur sekinesinden Uncu Hacı Ekiz Mustafa'nın emlak ve arazi ve temettü'ü

Mezru tarla dönüm----- 5

İcar-ı senevîsi 60-----25 kuruş

Eşcâr-ı Kestane Sak 16 adet

Hasılat-ı senevîsi 60.....80 kuruş

Sene 61.....70 kuruş

+ _____

Ber vech-i tahmin 150 kuruş

Merkeb re's 1 adet

Mecmu'undan bir senede tahmînen temettü'ü

---- 175 kuruş

Ticaretinden temettü'ü ----620 kuruş

+ _____

795 kuruş

⁷³ BOA, **ML.VRD. TMT.**, nr. 1403,1409,1412,1414,1418,1423,1425,1427,1430,1431,1432,1434, 1435,1438,1441,1446,1455, 1459 1460,1462,1465, H. 1260-1261.

2.2. ALAŞEHİR KAZASININ MERKEZİNDEKİ MAHALLELER VE NÜFUS

2.2.1. Mahallelerin Adları ve Hane Sayıları

Aydın Sancağına bağlı kazalardan biri olan Alaşehir'in merkezine ait nüfus bilgilerine, XVII. yüzyılın ikinci yarısına ait Avarız Defterlerinden de ulaşabilmekteyiz. 1676 yılına Avarız Defterlerine göre Alaşehir'in merkezinde, 5'i gayr-i Müslim ve 16'sı da Müslüman mahallesi olmak üzere toplam 21 mahalle bulunmaktaydı⁷⁴. 1844-1845 yılında yapılan tahririn sonuçlarını içeren temettûat defterlerinde de Alaşehir'in merkezinde, 5'i gayr-i Müslim ve 16'sı da Müslüman mahallesi olmak üzere toplam 21 mahalle bulunduğu görülmektedir⁷⁵.

1676 yılına ait Avarız Defteri ve 1844-1845 yılına ait temettûat defterlerine göre mahallelerin isimlerini, hane sayılarını ve hane sayılarının artış-azalış değerlerini gösteren bilgiler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Alaşehir Kazasının Merkezdeki Mahalleleri ve Hane Sayısı

Mahalleler	Tapu Tahrir Defterine Göre Hane Sayısı (1676)	Temettûat Defterlerine Göre Hane Sayısı (1845)	Hane Sayısındaki Değişim
Ab-ı Berd		128	+46
Aba Yerde...?	82		
Arslanfakih	22	46	+24
Bâlâni		30	
Cami-i Kebir	55	147	+92
Debbağhane		12	-12
Debbağan	24		
Elhizar		51	
Eskiçarşı	22	36	+14
Hızır İlyas (reaya)	27	80	+53
Güzelpapaz(reaya)	19	79	+60
Gazi Sinan	64	81	+17
Katip Ali		56	
Kara Abdi	8		
Karaağaç	43	64	+21
Kazgani		56	+2

⁷⁴ Aslı Şahin, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avârız Defterlerine Göre), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008, s. 197-200.

⁷⁵ BOA, ML.VRD. TMT., nr. 1403,1409,1412,1414,1418,1423,1425,1427,1430,1431,1432,1434, 1435,1438,1441,1446,1455,1459,1460,1462,1465, H. 1260-1261.

Tablo 2. devamı

Gazgancıyan	53		
Kiremitli (reaya)		51	
Kirmastı (reaya)	24		
Palalı	19		
Perakende (reaya)		31	+25
Perakende-i Karaağaç ve Kirmasti	6		
Ilıca	41	29	-12
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)		5	
İskender...?	27		
Şeyh Sinan	66	145	+79
Turuñ (reaya)	22	75	+53
Tepecik	100	100	
Yaviler	38	10	-28
Yenice	17		
Toplam	779	1312	451

Tablo 2’de görüldüğü gibi, Alaşehir kazasının hane sayısı 1676 yılında toplam 779 iken, 1845 yılında ise 533 hane artarak, 1312’ye yükselmiştir. Verileri karşılaştırarak yüzdeler olarak ne kadar artış olduğunu verecek olursak, öncelikli olarak 1845 yılı ile 1676 yılı arasındaki hane sayısı farkını bulmamız gerekmektedir. 1845 yılına ait toplam 1312 hane sayısı ile 1676 yılına ait toplam 779 hane sayısını çıkarırsak, 533 hane sayısına ulaşırız. 533 hane sayısını, 1676 yılı ile 1845 yılı arasındaki 169 yıla böldüğümüzde bir yıllık artışı 3,15 olarak buluruz. Ancak asıl sorun bu noktadan sonra başlamaktadır. Çünkü iki tarih arasındaki zaman diliminin fazla oluşu ve her yıl sabit oranda hane sayısı artmayacağı için bu durum gerçek sayısal verilere ulaşmamıza güçleştiriyor. Bu nedenle, sayısal verilerin yüzdelsel olarak artışını göstermek doğru bir veri olmayacaktır. Bu nedenle biz burada ancak doğru veri olarak saptayabileceğimiz durum yüzdelsel olarak iki yıl arasındaki artış oranını ifade etmek olacaktır . Buna göre 1676 yılında 779 olan hane sayısı 1845 yılına gelindiğinde 533 hane daha artarak 1312’ye ulaştığını ve bunun da % 68.42’lik bir artış oranı olduğunu ifade edebiliriz.

Gayr-i Müslim nüfusun, Müslüman nüfusa oranına bakacak olursak, 1676 yılına ait tahrir verilerine göre; Alaşehir kaza merkezindeki mahallelerinde bulunan toplam 779 hanenin, 98’inin gayr-i Müslimlere ait olduğu görülmektedir. Bu

kazadaki gayr-i Müslim hanelerin, kazanın % 12,5'ini oluşturduğunu göstermektedir. Kazanın 681 hanesi Müslüman olup, toplam hane sayısı içerisinde kazanın % 87,5'ini oluşturmaktadır. 1845 yılına ait temettûat verilerine göre; kazanın toplam hane sayısı 1312 olup, bunun 316 hanesi gayr-i Müslimlere aittir. Gayr-i Müslimlere ait haneler, kazanın % 24'ünü oluşturmaktadır. Kazanın 996 hanesi Müslüman olup, toplam hane sayısı içerisinde kazanın % 76'sını oluşturmaktadır.

Tablo 2'de de görüldüğü üzere; 1676 yılına ait tahrir defterine göre; 5 tane gayr-i Müslim mahallesi vardır. 27 hane ile Hızır İlyas Mahallesi, gayr-i Müslim mahalleler içinde nüfusun en yoğun olduğu ve hane sayısı bakımından da en fazla haneye sahip olduğu mahalledir. 27 hane ile Hızır İlyas Mahallesi birinci sırada yer alırken burayı; 24 hane ile Kirmasti Mahallesi ikinci, 22 hane ile Turunç Mahallesi üçüncü, 19 hane ile Güzelpapaz Mahallesi dördüncü, 6 hane ile Perakende-i Karaağaç ve Kirmasti mahalleleri beşinci sırada takip etmektedir. 1845 yılına ait temettûat defterlerine göre yine; 53 hane artarak 80 hane ile Hızır İlyas Mahallesi birinci, 60 hane artarak 79 hane ile Güzelpapaz Mahallesi ikinci, 53 hane artarak 75 hane ile Turunç Mahallesi üçüncü, 27 hane artarak 51 hane ile Kiremitli Mahallesi dördüncü, 25 hane artarak 31 hane ile Perakende-i Karaağaç ve Kirmasti Mahallesi beşinci sırada yer almaktadır.

1676 yılına ait tahrir defterlerine göre; 16 tane Müslüman mahallesi vardır. Bunların içinde 100 hane ile Tepecik Mahallesi, Müslüman nüfusun en yoğun olduğu ve hane sayısı bakımında da en fazla hane sahip olduğu mahalledir. 100 hane ile Tepecik Mahallesi birinci sırada yer alırken burayı; 82 hane ile Aba Yerde...? Mahallesi ikinci, 66 hane ile Şeyh Sinan Mahallesi üçüncü, 64 hane ile Gazi Sinan Mahallesi dördüncü, 55 hane ile Cami-i Kebir Mahallesi beşinci, 53 hane ile Gazgancıyan Mahallesi altıncı, 43 hane ile Karaağaç Mahallesi yedinci, 41 hane ile Ilıca Mahallesi sekizinci, 38 hane ile Yaviler Mahallesi dokuzuncu, 27 hane ile İskender ...? Mahallesi onuncu, 24 hane ile Debbağan Mahallesi on birinci, 22 hane ile Arslanfakı ve Eski Çarşı mahalleleri on ikinci, 19 hane ile Palalı Mahallesi on üçüncü, 17 hane ile Yenice Mahallesi on dördüncü, 8 hane ile Kara Abdi Mahallesi on beşinci sırada takip etmektedir. 1845 yılı temettûat defterleri kayıtlarına göre mahallelerin hane sayılarının da adlarının da değişiklik olduğunu görmekteyiz. Buna göre; 92 hane artarak 147 hane ile Cami-i Kebir Mahallesi birinci, 79 hane artarak 145 hane ile Şeyh Sinan Mahallesi ikinci, 46 hane artarak 128 hane ile Ab-ı Berd üçüncü, sayısında değişme olmayan Tepecik Mahallesi 100 hane ile dördüncü, 17

hane artarak 81 hane ile Gazi Sinan Mahallesi beşinci, 21 hane artarak 64 hane ile Karaağaç Mahallesi altıncı, 56 hane ile Katip Ali ve 2 hane artarak 56 hane ile Kazgani mahalleleri yedinci, 24 hane artarak 46 hane ile Arslanfakı Mahallesi sekizinci, 14 hane artarak 36 hane ile Eski Çarşı Mahallesi dokuzuncu, 30 hane ile Bâlâni Mahallesi onuncu, 12 hane azalarak 29 hane ile Ilıca Mahallesi on birinci, 12 hane azalarak 12 hane ile Debbağhane Mahallesi on ikinci, 28 hane azalarak 10 hane ile Yaviler Mahallesi on üçüncü, 5 hane ile Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi) Mahallesi on dördüncü sırada yer almaktadır.

Sonuç olarak; 1676 tarihli Avarız Defterlerinden; Alaşehir'in merkezinde 5'i gayr-i Müslim ve 16'sı da Müslüman Mahallesi olmak üzere toplam 21 mahalleden oluştuğunu ve toplam hane sayısının da 779 olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca tahrir defterinde o dönemki mahalle adlarının da belirtilmiş olması, bize hangi mahallelerin en fazla haneye sahip olduğunu ve en fazla yerleşime sahip olduğunu tespit etmemizi sağladığı gibi mahalleler arasındaki hane farklarını da görmemizi sağlıyor.

1845 yılına ait temettuat defterlerinden Alaşehir kazasının merkezinde yine mahalle sayısında değişiklik olmadığını, 5'i gayr-i Müslim ve 16'sı da Müslüman mahallesi olmak üzere toplam 21 mahalleden oluştuğunu, ancak toplam hane sayısında değişiklik olduğunu görmekteyiz. Buna göre hane sayısı (+533) hane artarak toplam 1312 hane ulaştığını görmekteyiz. Ayrıca yine 1845 yılına ait temettuat defterinde mahalle adlarının da belirtilmiş olması, bize yine o dönemki hangi mahallelerin en fazla haneye sahip olduğunu ve en fazla yerleşime sahip olduğunu tespit etmemizi sağladığı gibi mahalleler arasındaki hane farklarını da görmemizi sağlıyor. Bununla birlikte 1676 ve 1845 yılı verilerine karşılaştırdığımızda; mahallelerin hane sayısında ve adında değişiklik olup olmadığını da tespit etmemizi sağlıyor.

1676 ve 1845 yılına ait tablodaki verilere göre Alaşehir kazasının merkezindeki mahallelerin hangilerinin adlarında değişiklik olduğu hakkında bilgi verecek olursak, 1676 yılına ait Avarız defterini tez çalışması yapan arkadaşımız belgelerin transkripsiyonunu , Aba Yerde...? Mahallesi şeklinde çeviri yapmış ve şüpheli olduğunu da soru işareti koyarak belirtmiş; ancak 1845 yılına ait transkripsiyonunu yaptığım Temettuat defterinde ise Ab-ı Berd Mahallesi olarak geçmektedir. Bu durumu 1845 yılı temettuat defterlerine göre değerlendirdiğimizde 1676 yılına ait Avarız defterinin transkripsiyonunda yanlışlık yapıldığını söyleyebiliriz. Bu noktada

mahallenin gerçek adının, Ab-ı Berd Mahallesi olduğu sonucuna vardığımız gibi aynı mahalleyi ifade ettiğini de söyleyebiliriz. Yine 1676 yılına ait defterde, Debbâğın Mahallesi; 1845 yılına ait defterde ise Debbâğhane Mahallesi olarak adlandırılmakta, burada da telaffuzda farklılık var ama yine de iki isim aynı mahalleyi ifade etmektedir. Yine 1676 yılına ait defterde, Kirmasti (reaya) Mahallesi; 1845 yılına ait defterde ise Kiremitli(reaya) Mahallesi olarak adlandırılmakta, burada da Müslümanlar arasında Kiremitli olarak söylendiği ya da Rumca'dan Türkçe'ye çevrildiğinde bu anlamı verdiğini söyleyebiliriz. Yine 1676 yılına ait defterde ise Gazgancıyan Mahallesi; 1845 yılına ait defterde ise Kazgani Mahallesi olarak adlandırılmakta, burada da telaffuzda farklılık var ama yine de iki isim aynı mahalleyi ifade etmektedir. Bunun yanında 1676 yılına ait defterde; Palalı, İskender, Kara Abdi, Yenice Mahalleleri, 1845 yılına ait defterde yer almamaktadır. Ayrıca 1845 yılına ait defterde İbrahim Çelebi, Katip Ali, Bâlâni, El Hizar gibi yeni mahalle adlarının kullanıldığını görmekteyiz.

Mahalle adlarının nereden geldiğine bakacak olursak; Şeyh Sinan Mahallesi'nin adı; Alaşehir'in 1390 yılında Osmanlı mülküne katılmasıyla burada yerleşmeye karar veren Şeyh Sinan, fatihlerden olduğu anlaşılan Mahmut Fakih oğlu ve Bursa'da medfun Emir Sultan halifesidir. Şeyh Sinan, 1482 yılında vefat etmiştir. Şeyh Sinan Mahallesi'nin adı Alaşehir'e yerleşen bu zattan gelmektedir⁷⁶.

Deriyi tabaklayarak mamul hale getiren esnaf ve sanatkâra debbağ denilmektedir. 1409 no'lu Debbâğhane Mahallesi'ne ait temettûat defteri kaydını incelediğimizde, genelde bu meslek kolundan insanların bu mahallede yer aldığını görmekteyiz. Bu nedenle Debbâğhane Mahallesinin adını buradan geldiğini söyleyebiliriz⁷⁷.

Ilıca Mahallesi de adını ise bulunduğu yerden çıkan ılık kaynak suyundan almaktadır. Bu mahalle ise günümüzde Sarısu Mahallesi içinde almaktadır.

Mahalle isimlerine baktığımızda ya bulunduğu yerin coğrafi özelliğinden, ya da önemli şahıstan veya mesleklerden aldığı sonucuna varmaktayız.

Recep Akıncı tarafından 1949 yılında yazılan "Eski Philadelphia, Bugünkü Alaşehir" adlı eserde ise; İbrahim Çelebi, Elhizar, Arslanfakı mahalleri Sakarya Mahallesi sınırları içinde; Kâtip Ali, Tevfikiye, Ab-ı Berd mahalleleri Soğuksu Mahallesi sınırları içinde; Şeyh Sinan, Karaağaç, Ilıca mahalleleri Sarısu Mahallesi

⁷⁶ Parla, *a.g.m.*,s. 5622.

⁷⁷ BOA, **ML.VRD. TMT.**, nr.1409, H. 1260-1261.

sınırları içinde; Cami-i Kebir, Tepecik, Hamidiye mahalleleri Beş Eylül Mahallesi sınırları içinde; Kazgani, Tabakhane, Eskiçarşı mahalleleri de Yenice Mahallesi sınırları içinde gösterilmiş⁷⁸. Bu durumda eski mahallelerin sayısı ve adlarında değişiklik olduğunu sonucuna varmaktayız.

Günümüzde ise Akarca, Beşeylül, Esentepe, Fatih, Hacıbey, Ilıca, Kurtuluş, Menderes, Sakarya, Sarısu, Soğuksu, Yeni, Yenice, İstasyon, Şeyhsinan Mahalleleri olmak üzere toplam 15 mahalle vardır. Bu durumda diyebiliriz ki 1676 yılından günümüze kadar değişmeyen iki tane mahalle adı vardır. Bunlar; Şeyhsinan, Ilıca Mahalleleridir⁷⁹. Ayrıca 1676 yılı Avarız defterinde Yenice Mahallesi kayıta yer alırken 1844-1845 yılı temettuat defterlerinde yer almamaktadır. Ancak Recep Akıncı'nın 1949 yılında yazmış olduğu eserde Yenice Mahallesi adı mahalleler arasında geçmektedir. Günümüzde de bu mahallenin adı geçmektedir. Bu durumda sadece 1844-1845 yılı temettuat defterinde adının kayıtlarda yer almadığını görmekteyiz.

2.2.2. Mahallelerin Demografik Yapısı ve Nüfusu

Alaşehir'de 1530 yılı Anadolu Muhasebe Kayıt Defterinde, Yahşi cemâ'ati adı geçmektedir. Bu durum dönemin kayıtlarında cemâ'at adlarının da geçtiğini göstermektedir⁸⁰.

Alaşehir kazasının merkezine ait nüfusunu tespit ederken; 1845 yılı öncesi için, 1676 yılı Avarız Defterlerinden; 1845 yılı için, temettuat defterlerinden ve 1845 yılı sonrası için de, Taha Parla'nın salnameleri değerlendirerek oluşturduğu “*Yurt Ansiklopedisi*” içinde yer alan ilgili maddeden faydalandık. Cumhuriyet Dönemi için de Manisa İl Yıllığındaki kayıtlardan istifade ettik. Böylece Alaşehir kazasının merkezine ait nüfusunu 1676'dan günümüze kadar değerlendirmemiz mümkün olmuştur.

Tahrir Defterlerindeki verilerden hareketle nüfus tespitiyle ilgili olarak önerilmiş olan formüllerden en yaygın olanı Ömer Lütfi Barkan'ın “Hane x 5 + Mücerred” formülüdür. Biz de 1676 ve 1845 yılına ait kayıtlardan, Alaşehir

⁷⁸ Akıncı, a.g.e., s. 36.

⁷⁹ Alaşehir mahalleleriyle ilgili bilgi için bkz. <http://www.yerelnet.org.tr/belediye/ index. php? belediyeid =127697>, (13.01.2010).

⁸⁰ **166 Numaralı Muhâsabe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (973/1530) II <Dizin ve Tıpkıbasım>** T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 27, Ankara 1995, s. 81.

kazasının merkezindeki nüfus sayısını bulmak için bu formülü kullandık. Her haneyi 5 ile çarparak tahmini nüfus sayısını ortaya koymaya çalıştık⁸¹.

Tablo 3. Alaşehir Kazasının Merkezdeki Mahallelerin Nüfusu

Mahalleler	Avarız Defterine Göre Hane Sayısı (1676)	1676 Yılına Ait Tahmini Nüfus (Hane sayısı x5)	Temettüat Defterlerine Göre Hane Sayısı (1845)	1845 Yılına Ait Tahmini Nüfus (Hane sayısı x5)	Mahallelerin Toplam Nüfus İçinde %' lik Payı	
					1676 Yılına Ait %'lik Pay	1845 Yılına Ait %'lik Pay
Ab-ı Berd			128	640		9.75
Aba Yerde...?	82	410			10.52	
Arslanfakı	22	110	46	230	2.82	3.50
Bâlâni			30	150		2.28
Cami-i Kebir	55	275	147	735	7.06	11.20
Debbağhane			12	60		0.91
Debbağan	24	120			3.08	
Elhizar			51	255		3.88
Eski Çarşı	22	110	36	180	2.82	2.74
Hızır İlyas (reaya)	27	135	80	140	3.46	2.13
Güzelpapaz (reaya)	19	95	79	395	2.43	6.02
Gazi Sinan	64	320	81	405	8.21	6.17
Katip Ali			56	280		4.26
Kara Abdi	8	40			1.02	
Karaağaç	43	215	64	320	5.51	4.87
Kazgani			56	280		4.26
Gazganciyan	53	265			6.80	
Kiremitli (reaya)			51	255		3.88
Kirmastı (reaya)	24	120			3.08	
Palalı	19	95			2.43	
Perakende (reaya)			31	155		2.36
Perakende-i Karaağaç ve Kirmastı	6	30			0.77	
Ilıca	41	205	29	145	5.26	2.21
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)			5	25		0.38
İskender...?	27	135			3.46	
Şeyh Sinan	66	330	145	725	8.47	11.05

⁸¹ Hane deyiminin nüfus hesaplamalarında kullanılışı hakkında bkz.: Nejat Göyünç, “ Hane”, **DİA**, XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 552-553.

Tablo 3. devamı

Turunç (reaya)	22	110	75	375	2.82	5.71
Tepecik	100	500	100	500	12.83	7.62
Yaviler	38	190	10	50	4.87	0.76
Yenice	17	85			2.18	
Toplam	779	3895	1312	6560		

Tablo 3'te görüldüğü gibi 1676 yılı tahrir defterleri verilerine göre, Alaşehir kazasının merkezindeki mahallelerin hane sayısı 5 ile çarpıldığında (779 hane x 5) nüfusu 3895 olarak tespit edilmektedir. 98 haneden ibaret olan gayr-i Müslim nüfus 490 olup, kazanın toplam nüfusunun % 12,58' ini oluşturmaktadır. 681 haneden ibaret olan Müslümanların nüfusu ise 3405'dir. Kazadaki Müslüman nüfusun, toplam nüfus içindeki payı % 87,42 tir. 1845 yılına ait temettuat verilerine göre; Alaşehir kazasının merkezindeki mahallelerin hane sayısı 5 ile çarpıldığında (1312 hane x 5) nüfusu 6560 olarak tespit edilmektedir. 316 haneden ibaret olan gayr-i Müslim nüfusu 1580 olup, kazanın toplam nüfusunun % 24 oluşturur. 996 hane olan Müslümanların nüfusu 4980'dir. Müslüman nüfusun kazanın toplam nüfusu içindeki payı % 76'dır. Eğer genel olarak artışı değerlendirirsek, 1676 yılı verilerine göre 3895 olan nüfus, 1845 yılında 2665 artarak toplam 6560'a yükseldiğini, nüfus artış oranının ise % 40.62 olduğunu söyleyebiliriz.

1867 Vilayet Nizamnamesi ile eyalet sistemi kaldırılarak, vilayet sistemine geçilmiştir. Yapılan düzenlemelerde Saruhan Sancağı, Aydın Vilayeti sınırları içinde kalmıştır. Aydın Vilayeti'nin diğer sancakları; İzmir Merkez Sancağı, Aydın, Denizli, Menteşe (Muğla) idi. 1867'de Saruhan Sancağı'nın toplam 9 kazası şunlardı: Akhisar, Alaşehir, Adala, Demirci, Eşme, Gördes, Kula, Turgutlu (Kasaba).

1867 Vilayet Nizamnamesinden sonraki düzenlemeleri gösteren ve 1878 yılı bilgilerini içeren ilk Aydın Salnamesine göre Saruhan Sancağı şu 11 kazadan oluşmaktadır: Manisa, Akhisar, Alaşehir, Demirci, Gördes, Kırkağaç, Salihli, Turgutlu, Eşme, Kula ve Bergama. Yapılan düzenlemeye göre ilk kez Kula, Kırkağaç ve Bergama, Saruhan Sancağı'na bağlanmıştır⁸².

Alaşehir kazasının XIX. yüzyıl sonlarına doğru nüfusunu, salnamelerden takip etmek mümkün olmaktadır. Ancak sayımın kazanın bütün kasabalarını, köylerini,

⁸²Ecemiş, a.g.e., s. 64.

çiftlik ve mezra yerleşimlerini kapsayacak şekilde yapılmış olması, merkezdeki mahalleleri ve nüfus sayısını ortaya çıkarmamızı zorlaştırmaktadır.

1878 Aydın Vilayeti Salnamesinde, Saruhan Sancağında yaşayan toplam erkek nüfusun kazalara dağılımını aşağıdaki gibidir⁸³.

Tablo 4. 1878 Yılında Saruhan Sancağında Yaşayan Erkek Nüfusun Kazalara Göre Dağılımı

Yer Adı	Erkek Nüfusu	Erkek Nüfusu x 2 Toplam
MANİSA		
Merkez Kaza	27.299	54.598
Akhisar	7.956	15.912
Alaşehir	7.845	15.690
Demirci	13.729	27.458
Gördes	13.993	27.986
Kırkağaç	20.000	40.000
Salihli	10.052	20.104
Turgutlu (Kasaba)	9.959	19.918
Kula	11.860	23.720
Toplam	122.693	245.386

Tablo 4'te görüldüğü gibi, Aydın Salnamesine göre Saruhan Sancağına ait kayıtlarda sadece erkek nüfus kaydedilmektedir. Aynı miktarda da kadın nüfusu olduğu fikrinden hareketle, toplam nüfusu hesap ederken, defterlerdeki verilen erkek nüfusun iki katı esas alınacaktır⁸⁴. Buna göre Saruhan Sancağının nüfusu sabit oranda artışı için kazaların nüfus bakımından sıralaması yine sabit olacaktır.

Tablo 4'te görüldüğü gibi sıralama şöyledir: Merkez kaza 27.299 erkek nüfusu bakımında birinci sıradadır. Kırkağaç 20.000 ile ikinci, Gördes 13.993 ile üçüncü, Demirci 13.729 ile dördüncü, Kula 11.860 ile beşinci, Salihli 10.052 ile altıncı, Turgutlu (Kasaba) 9.959 ile yedinci, Akhisar 7.956 ile sekizinci, Alaşehir 7.845 ile dokuzuncu sıradadır⁸⁵. Böylece, Saruhan Sancağı içerisindeki kazaların erkek nüfusu bakımından sıralayarak, hangi kazalarda nüfusun yoğunlaştığını görmek mümkündür.

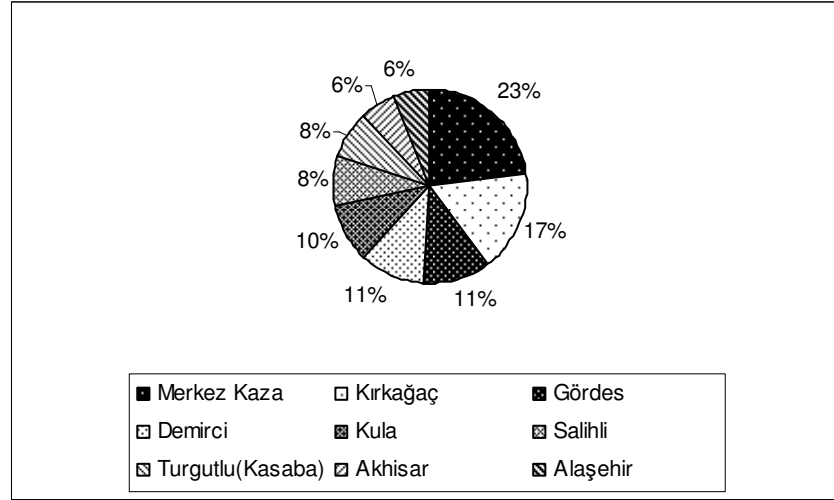
Tablo 4'ten faydalanarak toplam nüfus içinde, kazaların yüzdeler dilimleri grafiği şöyledir.

⁸³Parla, *a.g.m.*, s. 5537.

⁸⁴Bozkurt, *a.g.t.*, s. 29.

⁸⁵Parla, *a.g.m.*, s. 5537.

Grafik 1. 1878 Yılında Saruhan Sancağında Yaşayan Toplam Erkek Nüfusun Kazalara Göre Dağılımı

Tablo 4'teki verileri kullanarak oluşturduğumuz yüzdeler, erkek nüfusun iki ile çarpılmamış hali olan 122.693 toplam erkek nüfus sayısı kabul edilerek, kazaların toplam erkek nüfus içinde yüzde kaçlık bir paya sahip olduğu verilmiştir.

Grafik 1'de görüldüğü gibi, kaza merkezi %23'lük payla en fazla erkek nüfusu ile birinci, %17'lik payla Kırkağaç ikinci, Demirci ve Gördes %11'lik paylarla üçüncü, % 10'luk payla Kula dördüncü, Salihli ve Turgutlu % 8'lik paylarla beşinci, Akhisar ve Alaşehir % 6'lık paylarla altıncı sırada yer almaktadır⁸⁶.

1881/1882-1893 yılı Osmanlı nüfus sayımı verilerine göre Saruhan Sancağı'nın kazalarından olan Alaşehir'in, 13.698 kadın, 14.625 erkek olmak üzere toplam nüfusu 28.323'tür. Bu nüfusun dinsel dağılımını ve toplam nüfus içinde yüzdeler dağılımı şu şekildedir⁸⁷.

Tablo 5. 1881/1882-1893 Yılları Alaşehir Kazasının Dinsel Nüfus Dağılımı

Nüfusun Dinsel Dağılımı	Nüfus Sayısı	Toplam Nüfus İçindeki Yüzdeler Payı
Müslüman	25.738	% 90,87
Ortodoks	2.540	% 8,96
Gregoryen (Ermeni)	18	% 0,06
Yahudi	27	% 0,09
Toplam	28.323	

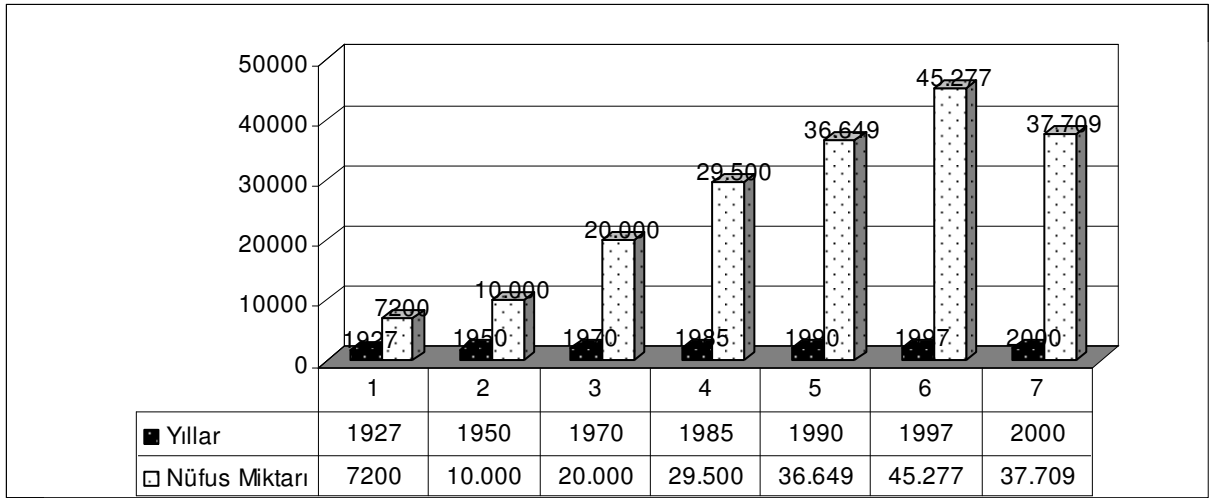
⁸⁶ Saruhan Sancağı'nın erkek nüfus sayısı için bkz. Tablo 3

⁸⁷ Parla, a.g.m., s. 5539.

Tablo 5’te görüldüğü gibi Alaşehir kazasının dinsel nüfus dağılımında: Müslümanlar 25.738 nüfus sayısı ve % 90,87 oranla birinci, Ortodokslar 2.540 nüfus sayısı ve % 8,96 oranla ikinci, Yahudiler 27 nüfus sayısı ve % 0,09 üçüncü, Gregoryen 18 nüfus sayısı ve % 0,06 oranla dördüncü sırada yer almaktadır. Böylece toplam nüfus içinde en fazla paya Müslümanların sahip olduğunu ve diğer dinlere sahip nüfusun ise az sayıda olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhuriyet döneminde Manisa iline bağlı bir ilçe olan Alaşehir’in nüfusunu, grafik olarak şöyle gösterebiliriz.

Grafik 2. Alaşehir İlçe Merkezinin Yıllara Göre Nüfus Miktarı

Grafik 2’de görüldüğü gibi Alaşehir’in merkezinde, 1927-2000 yılları arasında nüfus miktarında dalgalanmalar yaşanmıştır. Buna göre: 1927 yılından 1990 yılına kadar nüfus miktarında artış gözlenmekte iken, 1997 ile 2000 yılı arasında düşüş gözlenmektedir. Bu düşüş Türkiye’nin göstermiş olduğu şehir-köy nüfusu bakımından tam tersidir. Bu da kırsal kesimde yaşayan nüfusun ekonomik açıdan henüz bir zorluk çekmediğinin göstermektedir⁸⁸.

Netice itibariyle, Alaşehir’in merkezine ait nüfus miktarında dalgalanmalar yaşanmıştır. Nüfus miktarının 1676 verilerine göre tahmini olarak 3.895 olduğunu ve 1845 verilerine göre ise nüfusun tahmini olarak 6.560 olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki tarih arasında nüfus % 68.42 oranında artış göstermiştir. Ayrıca bu iki tarih arasında gayri Müslim ve Müslüman nüfus dengesinde de dalgalanmalar görülmüştür. Buna göre 1676 yılında 490 olan gayr-i Müslim nüfusu, 1845 yılında (+1090) artarak 1580 olmuştur. Ayrıca bu iki tarih aralığında nüfus % 68.98 oranında artış göstermiştir.

⁸⁸ Atalay, a.g.e., s. 76-79.

Müslüman nüfus ise 1676 yılında 3.405 olup 1845 yılında (+1.575) artarak 4980 olmuştur. Bu iki yıl aralığında Müslüman nüfusu % 46.25 oranında artış göstermiştir. Bu verilere göre gayr-i Müslim nüfustaki artış, Müslüman nüfusa oranla fazla olmuştur. 1878 verilerine göre ise tahmini olarak 15.690'dır. Buna göre nüfus 1845'te 6560 iken (+9130) artarak 15.690 olmuştur. Bu iki tarih aralığında % 58.18 oranında artış göstermiştir. 1881/1882-1893 yılı nüfus sayımlarına göre ise gayr-i Müslim nüfus 2.585, Müslüman nüfus ise 25.738 olup, toplam nüfus 28.323'tür. Bu nüfus sayımıyla artık gayr-i Müslim nüfusun iyice azaldığını görmekteyiz. Ayrıca genel nüfus içinde % 9.12'sinin gayr-i Müslim nüfusun olduğunu ve % 90.88'inin de Müslüman nüfus oluşturduğunu görmekteyiz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında durağan bir nüfusa sahip olan ilçede, 1950'den 1997'ye kadar nüfus artışı gözlenmektedir. Ancak 1997'de 45.277 nüfusla zirve noktasına ulaşan daha sonra, 2000 yılında 37.709 olan nüfus miktarında % 16.71 oranında bir azalma görülmüştür. Genel olarak, Alaşehir Merkez nüfusunda yıllar arasında dalgalanmalar görüldüğünü ve ayrıca nüfusun dinsel ve etnik bakımından da çeşitlilik gösterdiğini söyleyebiliriz.

2.3. HANE REİSLERİNİN MESLEKLERİ

Temettûat defterlerinin sosyal tarih açısından önemli bir özelliği de hane reislerinin mesleklerinin kaydedilmiş olmasıdır. 1840[H.1256] yılına ait defterlerde imam, muhtar gibi görevliler dışında, sadece eşkâl verilip hane reisinin mesleğinin yazılmamasına karşılık 1844-1845[H.1260-1261] yılına ait defterde hane numarası üzerine "*erbab-ı ziraatten idiği*", "*çiftçi*", "*gündelikçi*", "*demirci*", "*çulha*", "*tüccar*", "*kiracı*" gibi hane reisinin mesleği yazılmıştır⁸⁹. Alaşehir temettûat defterlerinde de bu yazım düzenini görmekteyiz.

Alaşehir'e ait temettûat defterlerinde mevcut olan verilere dayanarak, Alaşehir kazasında faaliyet gösteren meslek gruplarını tespit edebilmekteyiz. Bu sayede Alaşehir'in merkez mahallelerinde insanların, geçimlerini sağladıkları meslek dalları ve hangi meslek dalının ne ölçüde geliştiğini ortaya koymak mümkün olmaktadır.

---

⁸⁹ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 402.

2.3.1. Gayr-i Müslimlerin Meslek Dağılımı

Alaşehir kazasının gayr-i Müslim mahallelerine ait, 1844-1845 yılı temettuat Defterleri incelendiğinde, faal nüfusun çeşitli meslekleri icra ettikleri görülmektedir⁹⁰. Şimdi 1844-1845 yılı temettuat defterleri verilerine göre Alaşehir'deki gayr-i Müslimlerin meslek dağılımını tabloda gösterelim.

Tablo 6. Gayr-i Müslimlerin Meslek Dağılımı

Meslekler	Gayr-i Müslim Mahalleler					Toplam Adet	Mesleklerin Toplam Mahalle İçindeki %'lik Payı
	Hızır İlyas	Güzelpapaz	Kiremitli	Perakende	Turunç		
Abacı	1				3	4	1.32
Alil ve İhtiyar	1 (100yaşında)		1		1	3	0.33
Âlil Olduğu			1			1	0.33
Attar					1	1	0.33
Bahçıvan		2	1	3	2	8	2.64
Bahçıvan Hizmetkârı			1	1	4	6	1.98
Bakıcı	5	3				8	2.64
Bakırcı		1				1	0.33
Basmacı Çırağı				1		1	0.33
Berber							
Bezzaz	15	15		1	22	53	17.49
Bezirgân	1	2		3		6	1.98
Bostancı							
Camcı	2					2	0.66
Camcı Kafası					2	2	0.66
Çapacı	2					2	0.66
Çerçici		2	1	1		4	1.32
Çoban	1	2	1	5		9	2.97
Değirmenci	4	6		3		13	4.29
Değirmenci Hizmetkârı			4	1		5	1.65
Demirci	1					1	0.33

⁹⁰ Bkz. Tablo 6.

Tablo 6. devamı

Duvarcı		1				1	0.33
Dülgerci	1			4		5	1.65
Irgatlık	1	2	2	2	2	9	2.97
Ekmekçi	1		1			2	0.66
Eskici							
Hizmetkârı	1		3		1	5	1.65
Kasapçı	1	1				2	0.66
Kalaycı	1	1			1	3	0.99
Keçeci	1					1	0.33
Kömürcü	1					1	0.33
Kirmancı	2				6	8	2.64
Kuyumcu	2	2	1			5	1.65
Manavcı	2					2	0.66
Mumcu					1	1	0.33
Mutafçı			1			1	0.33
Pabuççu	1	3		1		5	1.65
Pabuççu Çırağı		1	1	1		3	0.99
Pabuççu Kalfası	1	2				3	0.99
Papaz	1	1			1	3	0.99
Sabuncu			1	2		3	0.99
Saraççı			1		1	2	0.66
Siyamcı	1	1			1	3	0.99
Terzi	23	20	11	2	6	62	20.46
Terzi çırağı	2		6		4	12	3.96
Terzi kalfası	3		2	3	5	13	4.29
Tüccar		1			2	3	0.99
Yağcı	1					1	0.33
Yapıcı	1	1		1		3	0.99
Yorgancı	1					1	0.33
Yetim	1 (5 yaşında)	2 (8 yaşında)	1			4	1.32
Erbab-ı Ziraattan	2	2	1			5	1.65
Kaltakçı			1			1	0.33
Genel Toplam	85	74	43	35	66	303	

Tablo 6’da görüldüğü gibi Alaşehir kaza merkezinde yaşayan gayr-i Müslim nüfusu, meslek kolları dağılımı bakımından değerlendirecek olursak:

2.3.1.1 Dokumacılık

Bu meslek grubunda; bezzaz, boyacı, çulha, dikici, kaliçeci, kiçeci, kürkçü, mutaf, terzi, aba ve yapıcı olmak üzere esnaf ve sanatkâr bulunmaktadır⁹¹. Alaşehir kazasının merkezinde toplam 149 tane dokumacı esnaf vardır. Bu esnafların içinde % 41.61’ini terzi, % 35.57’sini bezzaz, % 8.72’sini terzi kalfası, % 8.05’ini terzi çırağı % 6.05’ini diğer meslek kolları oluşturur. Bunun yanında 4’ü abacı, 3’i yapıcı ve 1’i de mutaf olmak üzere az sayıda bu meslek kollarından da esnaf yer almaktadır. Dokumacı esnafın yüzdeler dilim içindeki payına baktığımızda; terzilik birinci sırada bu mesleği besleyen bezzaz ise ikinci sırada yer almaktadır. Bezzaz, bez ve kumaş satan esnaftır. Böylece esnaflar arasında birbirini besleyen ve destekleyen ilişkiler olduğunu görmekteyiz.

Tablo 6’da görüldüğü gibi, terzi esnafından olan kişilerin, en yoğun olduğu mahalle 23 sayı ile Hızır İlyas Mahallesi birinci, 20 sayı ile Güzelpapaz Mahallesi ikinci, 11 sayı ile Kiremitli Mahallesi üçüncü, 6 sayı ile Turunç Mahallesi dördüncü, 2 sayı ile Perakende Mahallesi beşinci sırada yer almaktadır. Bezzazlık da ise, esnafın en yoğun olduğu mahalle 22 sayı ile Turunç Mahallesi birinci, Hızır İlyas ve Güzelpapaz 15’er sayı ile ikinci, 1 sayı ile Perakende Mahallesi üçüncü sırada yer almaktadır. Gayr-i Müslim mahallelerde çulha, dikici, kaliçeci, kiçeci, kürkçü gibi dokuma grubuna ait meslekler görülmemektedir. Mutaf: Keçi kılından at çulu, palan, kolan, yem torbası, yol keçesi, heybe gibi çeşitli eşya dokuyup satan esnaf ve sanatkârlara denilmektedir⁹². Mutaf esnafının da bir tane olması, gayr-i Müslim nüfus içinde hayvancılığın yaygın olmadığını sonucuna varmaktayız.

2.3.1.2. Dericilik

Debbağ, meşinci, pabuççu, çizmeci, semerci, saraç ve yemenici gibi esnaflar deri meslek kolunu meydana getirmektedir. Dericilik meslek kollarından gayr-i Müslim nüfus içinde sadece pabuççuluk, pabuççu kalfası ve çırağı, saraçlık gibi kollar görülürken diğer meslek kolları görülmemektedir. 2 tane de saraç (Meşin veya

⁹¹ Özdeğer, *a.g.m.*, s. 237.

⁹² Özdeğer, *a.g.m.*, s. 238.

sahtiyan at takımları ve çeşitli eşya imal edip, satan esnaf ve sanatkârdır.)⁹³, 3'er tane pabuççu kalfası ve çırağı, 5 tane de pabuççu⁹⁴ esnafından oluşmaktadır. Bu da gösteriyor ki, dericilik kolları gayr-i Müslim nüfus içinde fazla gelişmediğini ve dericilik ile uğraşanların az olduğunu göstermektedir.

2.3.1.3. Gıda

Bu sektörde arpa manavı, aşçı amelesi, attar, bakkal, börekçi, değirmenci, duhancı, ekmekçi, helvacı, kahveci, kasap, kelleci, leblebici, tuzcu, uncu, şerbetçi ve yağcı olmak üzere 17 esnaf bulunmaktadır⁹⁵. Gayr-i Müslim nüfusun gıda sektörü içinde meslek kolları dağılımına baktığımızda; 13 tane değirmenci, 2 ekmekçi, 2 kasapçı, 2 manavcı, 1 yağcı olmak üzere toplam 20 tane esnaf vardır⁹⁶. Gıda sektörü içinde; % 66.04'lük dilimle değirmencilik birinci; ekmekçi, kasapçı, manavcı % 13.04'lük dilimlerle ikinci, yağcı da % 6.04'lük dilimle üçüncü sırada yer almaktadır.

Diyebiliriz ki, insanların temel besin kaynağını oluşturan buğdayın değirmenlerde öğütülerek un haline getirilmesi ve ekmek yapılması, değirmencilik diğer gıda sektörlerine göre sayıca fazla olmasını sağlamıştır. Ayrıca değirmenlerde hayvan yemlerinin de öğütülmesi bunda önemli faktör olmaktadır.

2.3.1.4. Tüccarlar

Bu grupta ise; 2 tane Turunç Mahallesi'nde, 1 tane de Güzelpapaz Mahallesi'nde olmak üzere toplam 3 tane tüccar vardır. Bu durumda gayr-i Müslim nüfus içinde tüccarlığın yaygın olmadığını görmekteyiz.

2.3.1.5. Çiftçilik

Tarımsal faaliyetlerde bulunarak hayatını devam ettiren bu grupta; 9'u ırgatlık, 5'i de erbab-ı ziraattan olmak üzere toplam 14 tane çiftçilik mesleğiyle uğraşan gayr-i Müslim nüfus vardır. Bu noktada gayr-i Müslim nüfus arasında tarımın yaygın olmadığını görmekteyiz.

---

⁹³ Özdeğer, *a.g.m.*, s. 241.

⁹⁴ Bkz. Tablo 6.

⁹⁵ Özdeğer, *a.g.m.*, s. 241.

⁹⁶ Bkz. Tablo 6.

2.3.1.6. Kıymetli ve Madeni Eşyalar

Barutçu, bıçakçı, demirci, kalaycı, kazancı, kuyumcu, nalbant ve tenekeci esnafından oluşmaktadır⁹⁷. Gayr-i Müslim nüfusun, kıymetli ve madeni eşyalar içindeki meslek kolları dağılımına baktığımızda; 1'i bakırcı, 1'i demirci, 3'ü kalaycı, 1'i kömürcü olmak üzere fazla esnaf olmadığını görmekteyiz⁹⁸.

2.3.1.7. Ücretliler

Amele, çoban ve hizmetkârlar gibi meslek kolları ücretliler grubunu oluşturmaktadır⁹⁹. Gayr-i Müslim nüfusun ücretliler içindeki meslek kolları dağılımına baktığımızda; 9'u çoban, 5'i hizmetkâr olmak üzere toplam 14 tane ücretli nüfus vardır. Bu durum bize gayr-i Müslim nüfusun ekonomik olarak zengin olduğunu, yoksulluğun ise az olduğunu göstermektedir.

2.3.1.8. Görevliler

İdari, askeri, eğitim ve dini memurların dahil olduğu meslek kolları, görevliler grubunu oluşturmaktadır¹⁰⁰. Bu meslek kollarından sadece din görevlisi vardır. Diğer meslek kollarından görevli bulunmamaktadır. Bu noktada gayr-i Müslim nüfusun devlete bağlı değil özel sektörde iş yaptığını görmekteyiz.

2.3.1.9. Hizmet Verenler ve Diğer Esnaflar

Berber, çerçi, dellal, elekçi, çıracı, eskici, dülger, deveci, hallaç, hamamcı, hancı, kaltakçı (Hayvan eğerinin tahta kısmını yapan esnaftır.)¹⁰¹, katırcı, kiracı, kundakçı, kuyucu, natır, oduncu, sahaf, saatçi, sabuncu, seyis, tellak, urgancı, bahçıvan, bakıcılık, basmacı, duvarcı, eskici¹⁰², siyamcı, yorgancı olmak üzere 31 esnaf grubu girmektedir. Bu meslek kollarından gayr-i Müslim nüfus arasında şu esnaflar yer almaktadır: Camcı ve camcı kalfası 2'şer tane, 6'sı bezirgan, 1'i dülger, 3'ü kalaycı, 8'i kirmancılık, 3'ü sabuncu, 8'i bakıcılık, 8'i bahçıvan, 6'sı bahçıvan hizmetkârı, 1'i duvarcı, 8'i kirmancı, 1'i mumcu, 3'ü de siyamcıdır¹⁰³. Esnaf

⁹⁷ Özdeğer, *a.g.m.*, s. 243.

⁹⁸ Bkz. Tablo 6.

⁹⁹ Özdeğer, *a.g.m.*, s. 246.

¹⁰⁰ Özdeğer, *a.g.m.*, s. 247.

¹⁰¹ Özdeğer, *a.g.m.*, s. 244.

¹⁰² Özdeğer, *a.g.m.*, s. 243.

¹⁰³ Bkz. Tablo 6.

bakımından çeşitli meslek kollarına sahip olması, kazada iş bölümünün geliştiğini göstermektedir.

2.3.1.10. Hasta, Yaşlı ve Sakatlar

Bu grupta; amelmande, mecnûn, ve sabi kişiler yer almaktadır¹⁰⁴. Bu gruptaki kişiler, Alaşehir'e ait temettûat defterlerinde; alil ve ihtiyar, alil, yetim diyerek belirtilmiştir¹⁰⁵.

Hızır İlyas, Kiremitli, Turunç mahallelerinde alil ve ihtiyar 1'er, Kiremitli Mahallesi'nde 1 alil, Hızır İlyas ve Turunç Mahallesi'nde 1'er yetim, Turunç Mahallesi'nde 2 yetim olmak üzere toplam 5 kişi bu grupta bulunmaktadır. Bu gruptaki kişi sayısının az olması, gayr-i Müslimlerin refah seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

2.3.2. Müslümanların Meslek Kolu Dağılımı

Alaşehir kazasının merkezindeki mahallelerde yaşayan Müslüman nüfusunun meslek kolu dağılımına bakacak olursak; **a) Dokuma, b) Deri, c) Gıda, d) Tüccarlar, e) Çiftçilik, f) Kıymetli ve madeni eşyalar, g) Ücretliler, h) Görevliler, ı) Hizmet verenler ve diğer esnaflar, i) Hasta, yaşlı ve sakatlar, j) Diğerleri** ile birlikte on bir gruba ayrıldığını görürüz.

Tablo 7. Müslümanların Meslek Kolu Dağılımı

Mahalleler	Meslek Kolları											
	Dokuma	Deri	Gıda	Tüccarlar	Çiftçilik	Kıymetli ve Madeni Eşyalar	Ücretliler	Görevliler	Hizmet Verenler ve Diğer Esnaflar	Hasta, Yaşlı ve Sakatlar	Diğerleri	Melek Kolları Toplamı
Ab-ı Berd	8	33	2	1	36	5	1	2	15	4		107
Arslanfakı	1	8	4		14	2	1	4	4	4		42
Bâlâni	1	6	1		12		3	1	8	9		41
Cami-i Kebir	16	20	8	2	12	6	6	4	14			88
Debbağhane	2	4			3				2			11
Elhizar	2	6	3	1	10	1		3	15	2	1	43
Eskiçarşı	6	1	1		5		2	1	5	4	1	26

¹⁰⁴ Özdeğer, a.g.m., s. 247.

¹⁰⁵ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr.1431,1434,1435,1441,1462, H. 1260-1261.

Tablo 7. devamı

Gazi Sinan	2	10	10		15	4	3	1	10			55
Katip Ali		14	6		6	2		3	7	1	2	41
Karaağaç	8	4	3		9		2		6	6		38
Kazgani	4	12	6		18			3	7	5		55
Ilıca	3	1	3		4	1		1	9	1		23
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)					5							5
Şeyh Sinan	9	17	5	7	43	1	4	7	4	7	1	105
Tepecik	3	14	3		20	4	5	6	17			72
Yaviler					4		1	1	4	1		11
Toplam	65	150	55	11	216	26	28	37	127	44	5	764

Tablo 7’de görüldüğü gibi dokuma meslek kolunda, en fazla nüfusa sahip mahalle Cami-i Kebir Mahallesi olup, toplam dokuma sektörü içinde % 24.61’lik dilimle birinci, % 13.84’lük dilimle Şeyh Sinan Mahallesi ikinci, %12.30’luk dilimlerle Ab-ı Berd ve Karaağaç mahalleleri üçüncü sırada yer almaktadır. Dokuma sektöründe en az nüfusa sahip mahaller ise 1’er kişiyle Arslanfakı ve Bâlâni mahalleleridir.

Deri meslek kolunda en fazla nüfusa sahip mahalleler ise şöyledir: Ab-ı Berd Mahallesi, toplam deri sektörü içinde % 22’lik dilimle birinci, % 13.33’lük dilimle Cami-i Kebir Mahallesi ikinci, % 11.33’lük dilimle Şeyh Sinan Mahallesi üçüncü, Katip Ali ve Tepecik mahalleleri % 9.33’lük dilimlerle dördüncü sırada yer almaktadır. Deri sektöründe en az nüfusa sahip mahaller ise; 1’er kişiyle Eskiçarşı ve Ilıca mahalleleridir.

Gıda meslek kolunda en fazla nüfusa sahip mahalleler ise şöyledir: Gazi Sinan Mahallesi toplam gıda sektörü içinde % 18.18’lik dilimle birinci, % 14.54’lük dilimle Cami-i Kebir Mahallesi ikinci, % 10.90’lük dilimlerle Katip Ali ve Kazgani mahalleleri üçüncü sırada yer alır. Gıda sektöründe en az nüfusa sahip mahalleler ise; 1’er kişiyle Bâlâni ve Eskiçarşı mahalleleridir.

Tüccar meslek kolunda ise; 7 kişi ile Şeyh Sinan Mahallesi en fazla tüccar nüfusuna sahiptir. Ayrıca hiç tüccar nüfusu olmayan mahalleler de vardır. Toplam da 11 nüfus tüccarlık ile uğraşmaktadır. Bu da Müslümanlar arasında tüccarlık ile uğraşan nüfusun az olduğunu göstermektedir.

Çiftçilik meslek kolunda ise; Şeyh Sinan Mahallesi toplam çiftçilik meslek kolu içinde % 19.90'lık dilimle birinci, % 16.66'lık dilimle Ab-1 Berd Mahallesi ikinci, Tepecik Mahallesi ise % 9.25'lik dilimle üçüncü sırada yer alır. Çiftçilik meslek kolu Müslüman nüfusun en fazla olduğu sektördür. Ayrıca her mahallede çiftçilikle uğraşan nüfus vardır. Meslek kolları dağılımı bakımından da toplamda en fazla nüfusa sahip sektördür. Bu durum da bize, Müslümanlar arasında tarımın yaygın olduğunu ve bu sektörde yoğunlaştığını gösterir.

Kıymetli ve madeni eşyalar meslek kolunda ise; Cami-i Kebir Mahallesi toplam kıymetli ve madeni eşyalar sektörü içinde % 23'lük dilimle birinci, % 19.23'lük dilimle Ab-1 Berd Mahallesi ikinci, % 15'lik dilimlerle Gazi Sinan ve Tepecik mahalleleri üçüncü sırada yer alır. Ayrıca bu meslek kolundan hiç nüfusu olmayan mahalleler de vardır. Bu da Müslümanlar arasında bu sektörle uğraşan nüfusun az olduğunu göstermektedir.

Ücretliler meslek kolunda ise; 6 kişiyle Cami-i Kebir Mahallesi en fazla ücretliler nüfusuna sahiptir. Ayrıca hiç ücretliler nüfusu olmayan mahalleler de vardır. Toplamda 26 nüfus, ücretliler sektöründendir. Bu durum da bize ücretliler meslek kolunun Müslümanlar arasında yaygın olmadığını göstermektedir.

Görevliler meslek kolunda ise; Şeyh Sinan Mahallesi toplam görevliler sektörü içinde % 18.91'lik dilimle birinci, % 16.21'lik dilimle Tepecik Mahallesi ikinci, % 10.81'lik dilimlerle Arslanfakı ve Cami-i Kebir mahalleleri üçüncü sırada yer almaktadır. Görevliler meslek kolu üç mahallede nüfusu olamayıp, diğer mahallelerde vardır.

Hizmet verenler ve diğer esnaflar meslek kolunda ise; Tepecik Mahallesi toplam görevliler sektörü içinde % 13.38'lik dilimle birinci, % 11.81'lik dilimlerle Ab-1 Berd ve Elhizar mahalleleri ikinci, % 11'lik dilimle Cami-i Kebir Mahallesi üçüncü sırada yer almaktadır. Sadece bir mahallede bu meslek kolunda nüfus yer almamaktadır. Ayrıca toplam meslek kolları dağılımı bakımından da üçüncü sırada yer almaktadır. Bu durum bize Müslüman nüfusun bu meslek kolunda da yoğunlaştığını göstermektedir.

Hasta, yaşlı ve sakatlar meslek kolunda ise; 9 kişiyle Balani Mahallesi birinci, 7 kişiyle Şeyh Sinan Mahallesi ikinci, 6 kişiyle Karaağaç Mahallesi üçüncü sırada yer alır. Toplam Müslüman nüfus içinde bu meslek kolundan sayıca az kişi olması halkın ekonomik seviyesinin iyi olduğunu göstermektedir.

Diğerleri başlığı altında aldığımız bu meslek kolunda talebeleri ve karcı meslek kollarını ele aldık. Bu meslek kolunda 1'i karcı diğer 4'ü talebe olmak üzere toplam 5 kişi vardır. Sayıca az olup her mahallede bu meslek kolundan nüfus yoktur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Gayr-i Müslim ve Müslüman nüfus arasında meslek kolları dağılımı bakımından farklılıklar görülmektedir. Gayr-i Müslim nüfus sanatta yoğunlaşırken, Müslüman nüfus tarım da yoğunlaşmıştır. Gayr-i Müslim nüfusun en fazla yoğunlaştığı meslek, dokuma meslek kollarından biri olan terzilik sanatıdır. Müslümanların ise en fazla yoğunlaştığı çiftçilik meslek kolları olmuştur. Ayrıca dericilik meslek kolunda gayr-i Müslim nüfusun az sayıda olması ve Müslümanlar'ın ise bu meslek kolunda sayıca fazla olması karşılıklı alışverişlerin yaşandığının ve etkileşimin olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. Mesleklerin dağılımı bakımından böyle farklılıkların yaşanması halkın kaynaşmasına ve meslekler arası iş bölümünün gelişmesine sağlamıştır.

2.4. HANE REİSLERİNİN ADLARI VE LAKAPLARI

Defterlerde hane reislerinin isim ve şöhretleri, unvanları, lakapları, meslekleri, resmi görevleri ve etnik yapıları gibi bütün ayrıntıların verilmiş olması, sosyal tarih açısından önemli bilgiler içermektedir. Defterlerde, hane esaslı yazım sistemi kullanılmakla birlikte hane reisleri de yazıma dahil edilmiştir. Öyle ki hiç vergi vermeyen hane reisleri de yazılmıştır. Hane sayısı bize nüfus yoğunluğu ve durumu hakkında değerlendirme yapma olanağı sağlamaktadır¹⁰⁶.

Alaşehir kazasına ait 1844-1845 yılı temettûat defterlerinde hane reislerinin adının kayda geçilmiş olması bize o dönemde hangi isimlerin çok ya da az kullanıldığı hakkında bilgi vermektedir.

Defterde yer alan hane reislerinin adlarını mahallelere göre dağılımına tabloda gösterecek olursak şöyledir:

---

¹⁰⁶ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 399-400.

Tablo 8. 1844-1845 Yılı Alaşehir Merkezindeki Mahallelerde Yer Alan Hane Reislerinin Adları

Mahalleler	Abdi	Abdullah	Ahmet	Ali	Halil	Hasan	Hüseyin	İbrahim	İsmail	İlyas	Mehmet	Musa	Mustafa	Sami	Süleyman	Şahin	Osman	Veli	Yusuf
Ab-ı Berd	1	1	6	10	7	6	4	6	2	1	34		23	1	7	1	3	1	2
Arslanfakı		1	5	2	5	2	4	2		1	7	1	9	1	1		1		
Bâlâni			5	5	3	2	2				6	1	3		2		1		1
Cami-iKebir		2	8	6	6	10	4	6	1		23		14		5				
Debbağhane			1	1	1	2	2						5						
Elhizar			5		3		5	1			19		7		6			1	
Eskiçarşı		1	2	1	3	1	3	1	1		9		8		2		1		
Gazi Sinan		1	4	7	4		2	4			11	2	8		1		3		
Katip Ali		5	4	2	4	2	5	4	1		15		13		5		1		1
Karaağaç		1	10	5	6	2	4	2	2		13		9		3		1		1
Kazgani	1	2	3	10	5	7	7	4	2		11	1	6		5	1	2	1	1
Ilıca			2	2	1		2	3	2	3	5		3		2		1		1
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)			1			2			1				1						
Şeyh Sinan	2	4	11	9	7	5	6	6	4	1	32	1	26	2	7		2		
Tepecik	1	5	8	3	8	2	11	7	1		27	1	14		3		1		2
Yaviler			2					2					4		1		1		
Toplam 864	5	23	77	63	63	43	61	48	17	6	212	7	153	4	50	2	18	3	9

Tablo 8’de görüldüğü gibi, bu dönemde genelde halk tarafından Abdi, Abdullah, Ahmet, Ali, Halil, Hasan, Hüseyin, İbrahim, İsmail, İlyas, Mehmet, Musa, Mustafa, Sami, Süleyman, Şahin, Osman, Veli, Yusuf adları kullanılmıştır. Yine tabloya baktığımızda halkın büyük oranda Mehmet ismini kullandığı görülmektedir. Halkın en az kullandığı isim ise Şahin’dir. Ayrıca tabloda yer almayıp da kayda geçirilmiş az sayıda isim de vardır. Bunlar; Abdurrahman, Abdil, Bekir, Ömer, Selim, Şakir, Veli gibi isimlerdir.

Defterdeki kayıtlarda, adı geçen hane reislerinin adlarının genelde tek isim olduğu görülmektedir. Defterlerde çoğu kez hane sahibi, babasının adıyla ifade edilirken bazen de baba adı unvan veya lakabıyla yazılıp, hane reisinin adı tek kaydedilmiştir. “*Kara Halil’in Oğlu Süleyman*¹⁰⁷” gibi veya “*Hacı Hafızın oğlu Hacı Mustafa*¹⁰⁸” örneğinde olduğu gibi, baba ve oğlunun adı şöhretiyle birlikte yazılmıştır.

Ayrıca defterde, Arslanfakı Mahallesi’nin 14. hanesinde oturan Abalı Oğlu Ömer ile 15. hanesinde oturan Abalı Oğlu Abdullah örneğinde olduğu gibi, akraba olanların kayda geçirilirken arka arkaya yazılmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanında akrabaların farklı mahallelerde oturduğu da görülmektedir. Ab-1 Berd Mahallesi’nin 4. hanesinde oturan Uncu Hacı Ekiz Mustafa ve Arslanfakı Mahallesi’nin 23. hanesinde oturan Uncu Emmi Oğlu Ekiz Mehmet örneğinde görüldüğü gibi.

Yine defterlerde şöhret ifadeleri ve lakapların kullanıldığı görülmektedir. Bu şöhret ifadeleri ve lakaplar genelde kişinin fiziksel görünüşü ve mesleğiyle ilgilidir. Fiziksel görünüşle ilgili Çolak İmam oğlu, Topal Osman¹⁰⁹, Sarı Mehmet¹¹⁰ gibi ve mesleklerle ilgili Ekmekçi Kara Ahmet’in oğlu¹¹¹, Debbağ Hacı Mustafa¹¹², Berber Hacı Mustafa¹¹³, Nalbant Kara Hüseyin¹¹⁴ gibi örneklerdir. Bunun yanında dini terimli şöhret ve lakaplara da rastlanmaktadır. Dini terimlere örnek ise Hacı Hafızın oğlu Hacı Mustafa¹¹⁵, Monla Hasan¹¹⁶, Şeyh Musa Efendi Oğlu Şeyh Mehmet¹¹⁷ gibi.

---

¹⁰⁷ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1430, H. 1260-1261, s. 4.

¹⁰⁸ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1412, H. 1260-1261, s. 9.

¹⁰⁹ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1459, H. 1260-1261, s. 2.

¹¹⁰ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1412, H. 1260-1261, s. 12.

¹¹¹ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1432, H. 1260-1261, s. 6.

¹¹² BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1432, H. 1260-1261, s. 7.

¹¹³ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1403, H. 1260-1261, s. 4.

¹¹⁴ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1460, H. 1260-1261, s. 10.

¹¹⁵ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1412, H. 1260-1261, s. 9.

Hane reislerinin adlarını ve lakaplarını incelerken gayr-i Müslim mahalleleri dikkate almadan, Müslüman mahallerdeki adları ve lakapları kendi içinde değerlendirdik.

1844-1845 yılı Alaşehir temettûat defterleri kayıtlarına göre Hızır İlyas, Güzelpapaz, Kiremitli, Perakende, Turunç, mahalleleri olmak üzere toplam 5 tane gayr-i Müslim mahallesi olduğunu görmekteyiz. Kayıtlardaki bilgilere göre bu gayr-i Müslim mahallelerin tamamına yakını Rumların oluşturduğunu görmekteyiz. Buna göre Rumların kullandığı isim ve lakapların çoğunlukla kendi etnik kökenli isim ve lakaplardan oluştuğunu görüyoruz. Rumların genellikle Dimitri, Kiryako, Yorgi, Yani, Mihal, Panayod, Manol¹¹⁸ gibi etnik isimler kullandığı görülmektedir. Bunun yanında kayıtlarda Rumlar'ın Türkçe lakaplar kullandığını da görmekteyiz. Örneğin Perakende Mahallesi'nin 1. hanesinde oturan Sarı Oğlu Yani, Hızır İlyas Mahallesi'nin 6. hanesinde oturan Uzun Hacı Yani gibi. Ayrıca Rumların meslekleri lakap olarak kullandığını da görmekteyiz. Örneğin Değirmenci Kiryako¹¹⁹, Yapıcı Panayod¹²⁰ gibi.

Gayr-i Müslimlerin kendi etnik kökenli ad ve lakaplarını kullanıyor olması Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaasına gösterdiği hoşgörüyü güzel bir örnektir.

---

¹¹⁶ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1459, H. 1260-1261, s. 9.

¹¹⁷ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr. 1430, H. 1260-1261, s. 23.

¹¹⁸ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr.1431,1434,1435,1441,1462, H. 1260-1261.

¹¹⁹ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr.1441, H. 1260-1261, s. 4.

¹²⁰ BOA, **ML.VRD. TMT.**,nr.1431, H. 1260-1261, s. 11.

3. BÖLÜM: ZİRÂİ HAYAT VE HAYVANCILIK

3.1. TOPRAĞIN MİKTARI VE KULLANIM ALANLARINA GÖRE DAĞILIM

Osmanlı tarım istatistiklerinde, bir ailenin mülkiyetinde olup olmadığına bakılmadan, nadasa bıraktığı ve ektiği toprakların yüzölçümüne göre tarım işletmeleri üçe ayrılmıştır.

a) “*İmâlât-ı Sağire*”: Yüzölçümleri 10 dönümden az olan küçük işletmelerdir.

b) “*İmâlât-ı Mütevasıta*”: Yüzölçümleri 10-50 dönüm arasında olan orta büyüklükte işletmelerdir.

c) “*İmâlât-ı Cesime*”: Yüzölçümleri 50 dönümden daha fazla olan büyük işletmelerdir.

İşlenen topraklarının yüzölçümlerine göre yapılan sınıflamaya, o dönemde zirai üretimde emek faktörünün önemini dikkate alarak başka bir açıklama daha getirilebilir. Küçük işletmelerde, kendi işletmesindeki tarım işleri bütün çalışma zamanlarını doldurmadığından, aile üyelerinin bir kısmı işgüçlerini ücret karşılığında daha büyük işletmelere kiralyor; ya da tarım dışı ekonomik faaliyetlerde bulunuyorlardı. Yüzölçümleri 10-50 dönüm arasında olan işletmeler, orta büyüklükte bir ailenin çalışma zamanını dolduracak genişlikteydi. Buna karşılık büyük işletmeler, en azından hasat mevsimi gibi zirai faaliyetin yoğunluğunun arttığı zamanlarda yardımcı işgücüne gerek duyulan işletmelerdir.

Tarım işletmelerinin niteliklerini belirleyen bir diğer önemli faktör de bunların sermaye donatımlarıdır. Bir tarım işletmesinin sermaye donatımı başlıca dört bölümden oluşur: 1) Ev, anbar, samanlık, ahır, ağıl ve kümes gibi binalar; 2) Hayvanlar; 3) Çift araçları; 4) Toprak.

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda bir küçük üretici aile işletmesi için gerekli sermaye miktarı ne kadardı ve bunun bileşimi nasıldı? Bu sorunun cevabı, Osmanlıların iskân uygulamalarından yararlanılarak verilebilir. Devlet, iskân ettiği çiftçiler için bir küçük üretici olarak varlıklarını sürdürebilecekleri bir tarım işletmesi

kuruyordu. Her aile için ahşap tek odalı bir ev ve bunun bitişiğinde 5 hayvan bağlanabilecek büyüklükte bir ahırla, üstü kiremit örtülü bir samanlık yapılacak, ayrıca birer çift öküz ve yeteri kadar toprak ile tohum ve yiyecek verilecekti. Bölgede geçerli fiyat düzeyine bakarak, böyle bir küçük üretici aile işletmesinde ev, ahır ve samanlık yapılacak, 400 kuruşu ile bir çift öküz satın alınacaktı. Ayrıca 500 kuruş değerinde toprak verilecekti. Böylece tarım işletmesi kurulmuş olacaktı¹²¹.

3.1.1. Mahallelere Göre Tarımsal Arazi ve Dağılımı

Temettuat defterlerinde ekili tarlalar “*mezru tarla*” olarak gösterilmiştir. 1844-1845[H.1260-1261] sayımında “*mezru*” ve “*gayr-i mezru*” tarlalar ayrı yazılmıştır. “*mezru tarla*” adıyla yazılanlar hububat ekilen tarlalardır; hububat dışında büyük çapta ekim yapılan diğer mahsullere ait tarlalar ayrı yazılmıştır. Kiraya verilen tarlaların yıllık kira bedeli belirtilmiştir.

Mezru araziden sonra bağ, bahçe, bostan ve korulara yer verilmiştir.1844-1845[1260-1261]’de tarlalarda olduğu gibi yüz ölçümü ile yıllık gelirleri de kaydolunmuştur. Meyve bahçeleri sadece “*bahçe*” adıyla yazılırken harir bahçeleri (dut) ve zeytinlerin ayrıca kaydedilmesi istenmiştir.

Bağ ve bostanlar daha ziyade 1-2 dönümlük, hatta bir kısmında 1-2 evleklik yerlerdir. Sadece ailelerin ihtiyacını karşılayacak kadar mahsül alınan küçük bağların üzümeleri için öşür tahakkuk ettirilmemiştir¹²².

Dönüm hakkında kısaca bilgi verecek olursak: Dönüm, Osmanlı döneminde kullanılan bir arazi ölçü birimidir. Genellikle bir dönüm geniş adımlarıyla yürüyen dönümcünün 40 x 40= 1600 adım karelik bir yüz ölçümünü ifade eder ve buna “*örfi dönüm*” adı verilirdi. Ancak adım aralığı kişiden kişiye değiştiği için bu ölçü birimi tam bir kesinlik sağlamıyordu. Bu nedenle her adım için bir mimar arşını (yaklaşık 75,78 cm) esas alan bir ölçü sistemi daha ortaya çıkmış ve buna “*şer’î dönüm*” adı verilmiştir. Buna göre bir dönüm 1600 mimar arşını kare, yani 916.8 m² veya 919.302 m²’lik bir araziyi gösterirdi. Dönümün dörtte birine ise evlek denirdi. Ancak dönüm miktarı yine de her yerde aynı ölçüyü tutmamaktaydı. İstanbul ve yöresinde bir dönüm 1225 mimar arşını kare (70.9), Anadolu’da 2025 mimar arşını kare

¹²¹ Tefik Güran, “Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840-1910”, 19.Yüzyıl Osmanlı Tarımı, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 81.

¹²² Kütükoğlu, a.g.m., s. 406-407.

(1160.4 m²) Mısır, Irak ve İran’da ise 3600 mimar arşını kare (22062.9 m²) idi¹²³. Alaşehir’de kullanılan dönümün büyüklüğü de muhtemelen, Anadolu’da kullanılan ölçeğin aynısı olmalıdır, yani yaklaşık olarak 1160,4 metre kare civarındadır.

Tablo 9. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Tarımsal Arazi ve Dağılımı

Mahalleler	Mezru Tarla Dönüm	Gayr-i Mezru Tarla Dönüm	Bağ Dönüm	Bahçe Dönüm	Bostan Dönüm	Duhan Dönüm	Ceviz Ağaçları	Zeytin Ağaçları	Kestane Ağaçları	Sebze Bahçesi Dönüm	Toplam Arazi
Ab-ı Berd	4093.5		229	113.5	3		12		216		4439
Arslanfakı	1395		81.5	140			2		29		1616.5
Bâlâni	183		26.5	7.5					12		217
Cami-i Kebir	6811.5	299	95	21			3	3	33		7229.5
Debbağhane	38		11								49
Elhizar	187		257	14	3	2	6		39		461
Eskiçarşı	127		29	1			36		6		157
Hızır İlyas	1032		74	8		3.5					1117.5
Güzelpapaz	1979		88.5						121		2067.5
Gazi Sinan	3757.5		122.5	28.5			31				3908.5
Katip Ali	2669.5		67	17					28		2753.5
Karaağaç	870.5	25	56.5	16			3		8		968
Kazgani	1487.5		118.5	10.5					41	30	1646.5
Kiremitli	643		55	30	5				41		733
Perakende	71.5		18.5	4							94
Ilıca	130		11								141
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	156										156
Şeyh Sinan	5166	300	133.5	30.5	6		29		148		5636
Turunç	843		85	6.5	1			9			944.5
Tepecik	983.5		62.5	13.5							1059.5
Yaviler	667		9								676
Toplam	33291	624	1630.5	461.5	18	5.5	122	12	726	30	36060.5
Arazilerin Toplamdaki Yüzdellik Dilimleri %	92.31	1.73	4.52	1.27	0.04	0.01				0.08	

Tablo 9’da, Alaşehir merkezindeki mahallelerin, ekili-dikili alanları, bunların mahallere göre dağılımı verilmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi mezru tarlalardan

¹²³ Feridun Emecen, “Dönüm”, İA, IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 521.

hububat olarak kastedilen, genellikle buğday ve arpa ekili arazilerdir. Gayr-i mezru tarlalar ise ekilmemiş, dikilmemiş araziler yani nadasa bırakılan tarım arazileri için kullanılır. Bahçe ise daha çok meyve ağacı dikili; bağ, üzüm bağı dikili; bostan daha çok sebze ekili arazilerdir. Buna göre Alaşehir merkezinde toplam 36060.5 dönüm tarım arazisi vardır. Bu arazilerin % 92.31'ini mezru tarlalar oluşturur. Tarım arazileri içinde mezru tarlaların yüksek oranda olması hububat ekimine fazla arazi ayrıldığı ve ekiminin fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca geçim kaynağının hububat ekimi olduğu ve hububat ekiminin fazla olmasını hayvancılığın da var olduğunu göstermektedir. Hububat ekiminin fazla olmasının ana nedeni ise insanların ana besin kaynağını oluşturmasıdır.

% 4.52'sini oluşturan bağcılık, tarım arazileri içinde en çok üretimi yapılan ikinci arazidir. Bu durum bağcılık tarımının yaygın olduğunu ve üzüm üretiminin de yapıldığını göstermektedir. Bahçe, bostan, duhan gibi tarım arazilerinin az oranda olması bu tarım arazilerine ayrılan alanın ve üretimin azlığını ortaya koymaktadır. Mezru tarla, gayr-i mezru tarla, bağ, bahçe, bostan, duhan gibi tarım arazileri dönüm olarak belirtildiği için, toplam arazi miktarı ve hane başına düşen arazi miktarı hesaplamalarında sadece bu tarım arazileri hesaplanmıştır.

Ceviz, zeytin, kestane gibi tarım alanları temettuat defterlerinde “*Eşcar-ı sak*” (ağaçlar) olarak belirtilmiştir. Bu nedenle hesaplamada ağaçların sayısı göz önünde bulundurulduğu için bu tarım arazilerini diğer tarım arazilerinin dışında tuttuk. Buna göre; kestane ağaçları 726 ağaç sayısı ile birinci, 122 ağaç sayısı ile ceviz ağaçları ikinci, 12 ağaç sayısı ile zeytin ağaçları üçüncü sırada yer alır. Akdeniz iklimi görülmesine rağmen zeytin ağaçlarının ve üretiminin az olması, tarım- hayvancılık ilişkisine ve yakın çevreden bu ihtiyacın temin ediliyor olmasına bağlanabilir.

Ayrıca bu tarım arazileri içinde ortak tarla (şerikin tarlası) ve kira ile tutulmuş olan tarlalar (müste'cer tarla) vardır. Buna göre Alaşehir merkezinde toplam 36060.5 dönüm tarım arazisi vardır. Bunun içinde 1511.5 dönüm müste'cer tarla ve 3009.5 dönüm şerikin tarlası yer almaktadır. Bu durum da ortak tarlaların, kiralık tarlalara göre fazla olduğunu görmekteyiz¹²⁴.

---

¹²⁴ BOA, **ML.VRD. TMT.**, nr. 1403,1409,1412,1414,1418,1423,1425,1427,1430,1431, 1432,1434,1435,1438,1441,1446,1455, 1459 1460,1462,1465, H. 1260-1261.

3.1.2. Mahallelere Göre Tarımsal Arazilerin Gelirleri ve Ürünleri

Bu bölümde ise tarım arazilerin yıllık gelirlerini belirtip ekonomik yönden değerlendirmesini yapacağız. Buna göre 1844-1845 yılı Alaşehir kazasının temettûat kayıtlarına baktığımızda, tarımsal arazilerin yıllık gelirlerini zirai özelliklerine göre sınıflandırmak mümkündür. Şu şekilde tasnif edebiliriz; **a)** Hububat gelirleri ve ürünleri, **b)** Duhan, bostan, bağ, bahçe ve sebze gelirleri, **c)** Ceviz, kestane, zeytin, soğan gelirleri.

3.1.2.1. Hububat Gelirleri ve Ürünleri

Alaşehir'e ait temettûat defterini incelediğimizde en çok arazinin hububat üretimine ayrıldığı görülmektedir. Ancak temettûat defterinde “*mezru tarla, dönüm ve hâsılatı*” olarak kaydedilen ekili tarla alanlarında, hangi çeşit ürünlerin yetiştirildiği açıklanmamıştır. Fakat mezru tarla hâsılatı olan hane reisine hinta (buğday) ve şâir (arpa) öşürleri yazılmış olmasına bakılırsa mezru (ekili) tarlada yetiştirilen ürünlerin ağırlıklı olarak buğday ve arpa olduğu, ama bunun yanı sıra bakla, susam, çavdar üretiminin de yapıldığı kayıtlarda geçmektedir. Şimdi yıllık hububat kilolarını ve fiyatlarını gösteren tabloyu görelim;

Tablo 10. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Üretilen Hububat Miktarı ve Fiyatları

Mahalleler	Buğday(Hınta)		Arpa (Şaîr)		Bakla		Susam		Çavdar		Toplam Hububat		Tüm Mahalleler İçinde	
	Miktarı (Kile)	Fiyat (Kuruş)	Miktarı (Kile)	Fiyat (Kuruş)	Miktarı (Kile)	Fiyat (Kuruş)	Miktarı (Kile)	Fiyat (Kuruş)	Miktar (Kile)	Fiyat (Kuruş)	Miktarı (Kile)	Fiyat (Kuruş)	Miktarı (Kile) %	Fiyatları (Kuruş) %
Ab-ı Berd	9	72									9	72	0.52	0.76
Arslanfakı	75	604	40.5	146.5	9	45	10.5	180			135	975.5	7.90	10.36
Bâlâni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cami-i Kebir	15	120	33	69	8	40	2	40			58	269	3.39	2.85
Debbağhane	50.5	405	30	105			1.5	30			82	540	4.80	5.73
Elhizar	120.5	630	49	170	7	35	5	100			181.5	935	10.62	9.93
Eskiçarşı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hızır İlyas	6	48	40	140			3	60			49	248	2.86	2.63
Güzelpapaz	24.5	180	42.5	148.5			3	60			70	388.5	4.09	4.12
Gazi Sinan	36	243.5	1.5	5							37.5	248.5	2.19	2.64
Katip Ali	21	168	18	63	6	30	1.5	30			46.5	291	2.72	3.09
Karaağaç	18.5	148	37	129.5	6	30	9	81			70.5	388.5	4.12	4.12
Kazgani	43	344	31	108.5	1	5	4.5	90			79.5	547.5	4.65	5.81
Kiremitli	20	160	4	17			5	100			29	277	1.69	2.94
Perakende	6	48									6	48	0.35	0.51
Ilca	14	72									14	72	0.81	0.76
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	26.5	212	73.5	257.5					3.5	15	103.5	484.5	6.06	5.14
Şeyh Sinan	124	985	112	416	15	75	5	100			256	1576	14.99	16.74
Turunç	11.5	92.5	94.5	171			2	40			108	303.5	6.32	3.22
Tepecik	140.5	756.5	129	421.5	18	90	4.5	90			292	1358	17.10	14.42
Yaviler			24	84	55	275	1.5	30			80.5	389	4.71	4.13
Toplam	761.5	5288.5	759.5	2452	125	625	58	1031	3.5	15	1707.5	9411.5		

Tablo 10’da görüldüğü gibi mahallelerdeki zirai faaliyetler genel olarak ele aldığımızda, ekili arazilerde 761.5 kile buğday, 759.5 kile arpa, 625 kile bakla, 58 kile susam, 3.5 kile çavdar olmak üzere toplam 1707.5 kile hububat üretimi yapılmaktadır. Bundan da 9411.5 luk gelir elde edilmektedir. Mahalleler içinde en fazla buğday üretimi 140 kile ile Tepecik olup geliri 756.5 tur. Burayı 120.5 kile ile Elhizar, 75 kile ile Arslanfakı mahalleleri takip etmektedir. Buğday üretimi olmayan mahalleler de vardır. Bunlar; Bâlâni, Eskiçarşı, Yaviler mahalleleridir. Mahalleler içinde en fazla arpa üretimi de 129 kile ile yine Tepecik Mahallesi’nde olup, geliri 421.5 kuruştur. Burayı 112 kile ile Şeyh Sinan, 94.5 kile ile Turunç mahalleleri izlemektedir. Arpa üretimi olmayan mahallelerde vardır. Bunlar; Ab-1 Berd, Bâlâni, Eskiçarşı, Perakende, Ilıca mahalleleridir. Mahalleler içinde en fazla bakla üretimi de 55 kile ile Yaviler Mahallesi’nde olup, geliri 275 kuruştur. Burayı 18 kile ile Tepecik, 15 kile ile Şeyh Sinan mahalleleri izlemektedir. Bakla üretimi olmayan mahallerde vardır. Bunlar; Ab-1 Berd, Bâlâni, Eskiçarşı, Hızır İlyas, Güzelpapaz, Gazi Sinan, Kiremitli Perakende, Ilıca mahalleleri Davudlu Çiftliğidir (İbrahim Çelebi Mahallesi). Mahalleler içinde en fazla susam üretimi de 10.5 kile ile Arslanfakı Mahallesi’nde olup, geliri 180 kuruştur. Burayı 9 kile ile Karaağaç, 5 kile ile Şeyh Sinan, Kiremitli, Elhizar mahalleleri izlemektedir. Susam üretimi olmayan mahallelerde vardır. Bunlar; Perakende, Ilıca, Ab-1 Berd, Eskiçarşı, Bâlâni, Gazi Sinan mahalleleri Davudlu Çiftliğidir (İbrahim Çelebi Mahallesi). Çavdar üretimi ise yalnızca Davudlu Çiftliğinde (İbrahim Çelebi Mahallesi) üretilmektedir. O da 3.5 kile, gelir ise 15 kuruştur. Bunların dışında az miktarda, Arslanfakı ve Tepecik mahallelerinde 1’er kile ve 5 kuruş geliriyle Burçak, Turunç Mahallesi’nde de 50 kile ve 40 kuruş geliriyle yonca yetiştirildiği kayıtlarda geçmektedir.

Ayrıca tablodaki verilerden üretilen hububatın kilesinin kaç kuruşa geldiğini de görmekteyiz. Buna göre buğdayın kilesinin ortalama 8 kuruştan, arpanın 3,5- 4 kuruş arası, baklanın 5 kuruştan, susamın 20 kuruştan, çavdarın 4-4,5 kuruş arası, burçak 5 kuruştan alınıp satılmakta olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.2.2. Duhan, Bostan, Bağ, Bahçe ve Sebze Tarımı ve Gelirleri

Alaşehir kazasına ait 1844-1845 yılı temettûat defterlerindeki kayıtlardan tarımla ilgili olarak; bağcılığın, hububat üretiminden sonra en fazla üretime ve gelire sahip olduğunu ve halkın az da olsa duhan, bahçe, bostan, sebze tarımıyla

uğraşmakta olduğunu görmekteyiz. Şimdi bu tarım alanlarının gelirlerini gösteren tabloyu görelim.

Tablo 11. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Bağ, Bahçe, Bostan, Duhan, Sebze Bahçesi Gelirleri

Mahalleler	Bağ (Kuruş)	Bahçe (Kuruş)	Bostan (Kuruş)	Duhan (Kuruş)	Sebze Bahçesi (Kuruş)	Toplam Gelir (Kuruş)	Tüm Mahalleler İçindeki Oranı %
Ab-ı Berd	17485	8858,5	100			26443,5	18.09
Arslanfakı	7995	609				8604	5.88
Bâlâni	1595	540				2135	1.46
Cami-i Kebir	7198	466				7664	5.24
Debbağhane	770					770	0.52
Elhizar	13358,5	620	460	400		14838,5	10.15
Eskiçarşı	1770	140				1910	1.30
Hızır İlyas	4184	480		290		4954	3.38
Güzelpapaz	5254			203		5457	3.73
Gazi Sinan	9349	1675				11024	7.54
Katip Ali	7855	1210			450	9515	6.51
Karaağaç	6475	947				7422	5.07
Kazgani	9778	779				10557	7.22
Kiremitli	4180			560	425	5165	3.53
Perakende	735	140				875	0.59
İlica	600					600	0.41
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	-	-	-	-	-	-	-
Şeyh Sinan	14474	1425				15899	10.87
Turunç	6408	230	30		10	6678	4.56
Tepecik	4050	1216				5266	3.60
Yaviler	375					375	0.25
Toplam	123888.5	19335.5	590	1453	885	146152	

Tablo 11’de görüldüğü gibi toplam 21 mahallenin; 20’sinde bağ, 14’ünde bahçe, 3’ünde bostan, 4’ünde duhan, 3’ünde sebze tarımı yapılmaktadır.

Bu mahallelerde toplam 1630.5 dönüm bağ, 461.5 dönüm bahçe, 18 dönüm bostan, 5.5 duhan, 30 dönüm sebze bahçesi bulunduğunu daha önce belirtmiştik¹²⁵.

Mahallelerdeki bu tarımsal faaliyetler gelirleri bakımından genel olarak ele alındığında; 123888.5 kuruş bağcılıktan, 19335.5 kuruş bahçecilikten, 590 kuruş bostancılıktan, 1453 kuruş duhancılıktan, 885 kuruş sebze bahçeciliğinden olmak üzere toplam 146152 kuruş gelir elde edilmiştir.

¹²⁵ Bkz. Tablo 8.

Mahalleler içinde bağıcılıkta en fazla gelire, 17485 kuruşla Ab-1 Berd Mahallesi sahiptir. Burayı 14474 kuruşla Şeyh Sinan ve 13358,5 kuruşla Elhizar mahalleleri takip eder. 21 mahallenin 20'sinde bağıcılığa ait gelirin olması bağıcılığın bu dönemde yaygın olduğunu gösterir. Yine mahalleler içinde bahçecilikte de en fazla gelire sahip 8858.5 kuruşla Ab-1 Berd Mahallesi'dir. Burayı 1675 kuruşla Gazi Sinan ve 1425 kuruşla Şeyh Sinan mahalleleri takip etmektedir. Bahçe geliri olmayan mahallelerde vardır. Bunlar; Debbağhane, Güzelpapaz, Ilica, Yaviler mahalleleri ve Davudlu Çiftliğidir (İbrahim Çelebi). Bostan gelirleri içinde 460 kuruşla Elhizar Mahallesi en fazla gelire sahiptir. Burayı 100 kuruşluk gelire Ab-1 Berd Mahallesi takip eder. Bostancılık toplam 3 mahallede yapılmakta olup, 18 mahallede yapılmamaktadır. Bu durum Alaşehir halkı arasında bostancılığın yaygın olmadığını gösteriyor. Duhan tarımı içinde en faz gelire ise 560 kuruşla Kiremitli Mahallesi olup bunu 400 kuruşla Elhizar Mahallesi ve 290 kuruşla Hızır İlyas Mahallesi takip etmektedir. Duhan tarımı sadece 4 mahallede yapılmakta olup diğer mahallelerde yapılmadığı görülmektedir. Sebze bahçesi tarımı içinde 450 kuruşla Katip Ali Mahallesi en fazla gelire sahip mahalledir. Burayı 425 kuruşla Kiremitli Mahallesi takip etmektedir. Toplam 3 mahallede sebze tarımı yapılmaktadır.

Toplam tarım alanlarının gelirleri içinde, mahallelerin gelir sıralamasını yüzdelsel olarak ele alırsak; % 18.03 ile Ab-1 Berd Mahallesi en fazla gelire sahiptir. Burayı % 10.87 ile Şeyh Sinan Mahallesi ve % 10.15 ile Elhizar Mahallesi takip etmektedir. % 0.25 ile Yaviler Mahallesi en az gelire sahip mahalledir. Bu tarım alanlarının gelirleri, tarım arazisine sahip nüfusa göre değişmektedir. Yaviler Mahallesi 10 haneden oluştuğu için geliri de en az olmaktadır.

Diyebiliriz ki burada yer alan tarım arazileri içinde bağıcılık ve bahçe tarımının yaygın olduğunu ayrıca diğer tarım ürünlerinin ise Alaşehir halkı tarafından yaygın olarak yapılmadığını görmekteyiz.

3.1.2.3 Ceviz, Kestane, Zeytin, Soğan Gelirleri

Zeytin, meyve, kestane, ceviz, soğan gibi tarım ürünleri genel olarak bahçe tarımı olarak adlandırılmaktadır¹²⁶. Biz de konumuzda bu şekilde bahsedeceğiz.

Alaşehir kazasına ait 1844-1845 yılı temettuat defterlerindeki kayıtlardan merkezde yaşayan halkın az miktarda da olsa ceviz, kestane zeytin, soğan gibi bahçe

---

¹²⁶ Güran, *a.g.m.*, s. 75.

tarımıyla uğraştığı görülmektedir. Şimdi bu tarım alanlarının gelirlerini gösteren tabloyu görelim.

Aşağıda tablo 12'de görüldüğü gibi mahallelerdeki bahçe tarımı faaliyetlerini genel olarak ele aldığımızda dikili arazilerde 7679 kuruş kestaneçilikten, 910 kuruş cevizçilikten, 679 kuruş soğancılıktan, 185 kuruş zeytincilikten olmak üzere toplam 9453 kuruş gelir elde edilmiştir.

Mahalleler içinde kestaneçilikte en fazla gelire, 2010 kuruşla Ab-ı Berd mahallesi sahiptir. Burayı 1310 kuruşla Şeyh Sinan ve 1152 kuruşla Elhizar mahalleleri takip etmektedir. Toplam 7 mahalle, kestane gelirine sahip değildir. Bu da bu mahallelerde kestaneçiliğin yapılmadığını göstermektedir. Yine bu haliyle bahçe tarımı içinde en fazla yaygın olarak yapılan da kestaneçiliktir. Ayrıca bahçe tarımı içinde en fazla gelire sahip olan da kestaneçiliktir. Zeytincilikte ise sadece iki mahallede gelir getiren bir ürün durumundadır. Bunlar; 130 kuruşla Turunç ve 55 kuruşla Cami-i Kebir mahalleleridir. Bu durum zeytinciliğin yaygın olarak yapılmadığını göstermektedir. Kestaneçilikten sonra en fazla gelire sahip olan cevizçilik aynı zamanda yaygın olarak da yapılan bahçe tarımıdır. Soğancılıkta ise en fazla gelire 167.5 kuruşla Elhizar Mahallesi sahiptir. Burayı 157.5 kuruşla Katip Ali ve 68 kuruşla Eskiçarşı mahalleleri takip etmektedir.

Toplam 12 mahalle soğan gelirine sahip değildir. Bu da gösteriyor ki, soğancılık tarımı da yaygın olarak yapılmayan bir bahçe tarımıdır.

Toplam tarım alanları gelirleri içinde mahallelerin gelir sıralamasını yüzdelsel olarak ele alırsak; % 22.53 ile Ab-ı Berd Mahallesi en fazla gelire sahiptir. Burayı % 17.13 ile Elhizar ve % 14.97 Şeyh Sinan mahalleleri takip etmektedir. Bahçe tarımından hiç gelire sahip olmayan mahalleler de vardır. Bunlar; Debbaghane, Perakende , Ilıca mahalleleri ve Davudlu Çiftliğidir (İbrahim Çelebi Mahallesi).

Diyebiliriz ki, bahçe tarımı Alaşehir merkezinde yaşayan halkın ticari amaçlı olarak yaptığı bir tarım olmaktan çok halkın ihtiyacını karşılamak için yaptığı bir tarımdır.

Tablo 12. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Ceviz, Kestane, Zeytin, Soğan Gelirleri

Mahalleler	Eşcar-1 Kestane Sak (Kuruş)	Eşcar-1 Zeytin Sak (Kuruş)	Eşcar-1 Ceviz Sak (Kuruş)	Soğan (Kuruş)	Toplam Gelir (Kuruş)	Tüm Mahalleler İçindeki Oranı %
Ab-1 Berd	2010		120		2130	22.53
Arslanfakı	235		10	33	278	2.94
Bâlâni	135				135	1.42
Cami-i Kebir	725	55	15	35	830	8.78
Debbağhane	-	-	-	-	-	-
Elhizar	1152		300	167.5	1619.5	17.13
Eskiçarşı	60		320	68	448	4.73
Hızır İlyas	20				20	0.21
Güzelpapaz	965				965	10.20
Gazi Sinan	310		22	57.5	389.5	4.12
Katip Ali	240			157.5	397.5	4.20
Karaağaç	85		25		110	1.16
Kazgani	212		58		270	2.85
Kiremitli	220				220	2.32
Perakende	-	-	-	-	-	-
Ilca	-	-	-	-	-	-
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	-	-	-	-	-	-
Şeyh Sinan	1310		40	65.5	1415.5	14.97
Turunç		130			130	1.37
Tepecik				60	60	0.63
Yaviler				35	35	0.37
Toplam	7679	185	910	679	9453	

3.2. HAYVANCILIK

Temettûat defterlerinde, gayr-i menkullerden sonra hayvanlar da kayda geçmiştir. Böylece bir kaza ya da kasabada en çok hangi hayvanların beslenip yetiştirildiği ve bunlardan ne ölçüde kazanç sağlandığını tespit etmek mümkün olabilmektedir. 1844-1845[H.1260-1261] sayımında ise inek, koyun, keçi ve kısrağa ait hasıllar ile arı kovanı sayıları ve bunlardan elde edilen yıllık gelirler de kaydedilmiştir¹²⁷.

Alaşehir'e ait temettûat defterlerinde de aynı şekilde kayda geçildiği görülmektedir. Biz de bu kayıtları şu başlıklar altında incelemeye çalışacağız; a)Büyükbaş Hayvancılık, b)Küçükbaş Hayvancılık, c)Yük Binek Hayvanları, d)Arıcılık.

3.2.1.Büyükbaş Hayvancılık

Alaşehir kazasına ait 1844-1845 yılı temettûat defterlerindeki kayıtlardan merkezde yaşayan halkın büyükbaş hayvancılık faaliyetleri ve gelirleri hakkında önemli bilgiler elde etmekteyiz. Büyükbaş hayvancılık faaliyetlerini ve gelirlerini gösteren tabloyu görelim.

---

¹²⁷ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 409-410.

Tablo 13. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Gelirleri

Mahalleler	İnek			Camiş						Öküz	Sığır				Tosun	Toplam		
	Yoz	Sağmal	Gelir	Dügesi	Kara sığır	Gelir	Yoz	Sağmal	Gelir		Dügesi	Sağmal	Geliri	Sığır		Dügesi	Adet	Gelir
Ab-ı Berd	21	26	192	5	9	36	7	10	200	4		10	100	1	1	7	101	528
Arslanfakih	20	6	72				2	4	80		22				2	3	59	152
Bâlâni	2						3	1	20					3		4	13	20
Cami-i Kebir	9	3	36				4	27	540	1	8					5	57	576
Debbağhane	1			1	1						1			2		1	7	
Elhizar	16	11	132					4	80	3	29					11	74	212
Eskiçarşı		1	12					4	80		2				1	5	13	92
Hızır İlyas	1			1				5	100		6					3	16	100
Güzelpapaz	8	3	36					2	40	1	1					5	20	76
Gazi Sinan	6	4	48	2	3		22	3	60		10			1	1	12	64	108
Katip Ali	7			1	1		15	12	240	2	15			2		18	73	240

Tablo 13. devamı

Karaağaç	5	2	24		3			8	160		7			2	1	20	48	184
Kazgani	7							13	300	12	7			5		6	50	300
Kiremitli	1	4	48				1	1	20	1	1						9	68
Perakende	3			2			2			2	2					1	12	
Ilca	1						2							1		3	7	
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)		3	36					1	20		10					2	16	56
Şeyh Sinan	17	20	240	4	4		7	44	880	2	11			2	4	13	128	1120
Turunç	1						6			1						2	10	
Tepecik	27	6	72	4			17	7	140	3	22					31	117	212
Yaviler	4	3	36				3	3	60		5					4	22	96
Toplam	157	92	984	20	21	36	91	149	3020	32	159	10	100	19	10	156	916	4140
Hayvan Cinsinin Toplam Hayvan Sayısına Göre % ' İik Dilimleri	17.13	10.04		2.18	2.29		9.93	16.26		3.49	17.35	1.09		2.07	1.09	17.03		

İnek, camış, sığır, öküz ve tosun gibi hayvanlara büyükbaş hayvan denilmektedir¹²⁸. Tablo 13'te görüldüğü gibi biz de bu hayvanları büyükbaş hayvan olarak değerlendirdik.

Defterdeki kayıtlarda, hayvanların yoz veya sağmal durumu ve gelirlerine ait sayısal değerler verilmiştir. Buna göre mahallelerdeki hayvan sayısı ve değerlerini genel olarak ele alındığında bunlardan; inek cinsi olanların sayısı 290 adet ve camış cinsi olan hayvan sayısı 272 adet, sığır cinsi olanlar ise 39 adet, 159 adet öküz ve 156 adet de tosun olmak üzere toplam 916 adet büyükbaş hayvan vardır. Görülmektedir ki, toplam inek cinsi hayvan sayısı, diğer büyükbaş hayvan cinslerinin toplam sayılarından büyüktür. İnek cinsi hayvanların toplamı, büyükbaş hayvanların toplamının % 31.64'lük dilimini oluşturur. Camış cinsi hayvanların toplamı ise büyükbaş hayvanların % 29.68'lük; sığır cinsi hayvanların toplamı ise büyükbaş hayvanların % 4.25'lik; öküz % 17.35'lik ve tosun ise % 17.03 dilimini oluşturur. Toplam büyükbaş hayvanlardan 4140 kuruşluk gelir elde edilmiştir.

Ayrıca kayıtlarda; Yaviler Mahallesi'nde 1, Tepecik Mahallesi'nde 2 ve Şeyh Sinan Mahallesi'nde 39 tane olmak üzere, toplam 42 tane buzağı ve Karaağaç Mahallesi'nde 3 tane manda sayıları geçmektedir. Toplam büyükbaş hayvan sayısı içinde, öküzün fazla olması halkın tarımla uğraşını da ortaya koymaktadır¹²⁹. Çünkü tarlaların sürümü için öküze ihtiyaç vardır¹³⁰. Bu durum ayrıca tarım-hayvancılık ilişkisini de ortaya koymaktadır.

3.2.2. Küçükbaş Hayvancılık

Alaşehir'e ait temettuat kayıtlarında küçükbaş hayvancılık: Koyun; kuzu, yoz, sağman ve yoz erkek koyun cinslerinden oluşmakta iken keçi ise; sağman, yoz ve oğlak cinslerinden oluşmaktadır. Şimdi küçükbaş hayvancılık faaliyetlerini ve gelirlerini gösteren tabloyu görelim.

¹²⁸ Selahittin Özçelik, "Temettuat Defterlerine Göre İnay ve Çevresinde İktisadî ve Sosyal Hayat", **21.yy Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri**, I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Nu:2, İstanbul 2001, s. 271.

¹²⁹ BOA, **ML.VRD. TMT.**, nr. 1403,1409,1412,1414,1418,1423,1425,1427,1430,1431,1432,1434, 1435,1438,1441,1446,1455, 1459 1460,1462,1465, H. 1260-1261.

¹³⁰ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 409.

Tablo 14. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Gelirleri

Mahalleler	Koyun	Koyun					Keçi				Toplam	
		Yoz Sağman	Gelirleri (Kuruş)	Yoz Erkek Koyun	Gelirleri (Kuruş)	Kuzu	Oğlak	Sağman Keçi	Gelirleri (Kuruş)	Yoz	Adet	Geliri (Kuruş)
Ab-ı Berd		25	250			4	12				41	250
Arslanfakı												
Bâlâni												
Cami-i Kebir	270	75	672	1	40	136	80				562	712
Debbağhane		38	380								38	380
Elhizar	30					10				45	85	
Eskiçarşı		35	170					10	60		45	230
Hızır İlyas		285	2850	15	60	3					303	2910
Güzelpapaz		8	80					7	42	13	28	122
Gazi Sinan		221	1310			20		10	60		251	1370
Katip Ali	1	123	1480	177	512			10	60		311	2052
Karaağaç							1	4	24		5	24
Kazgani		2	20				15	25	150		42	170
Kiremitli	180	67	1112			60					307	1112
Perakende				47	88						47	88
İlıca	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şeyh Sinan		20	80			21					41	80
Turuç		12	120								12	120
Tepecik		42	420			25					67	420
Yaviler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	481	953	8944	240	700	279	108	66	396	58	2185	10040
Hayvan Cinslerinin Toplam Hayvan Sayısına Göre %'lik	22.03	43.61		10.98		12.76	4.94	3.02		2.65		

Tablo 14’te görüldüğü gibi mahallelerdeki hayvan sayısı ve değerlerini genel olarak ele alındığında bunlardan; koyun cinsi olanların sayısı 1953 adet ve keçi cinsi olanların sayısı 232 adet olmak üzere, toplam 2185 adet küçükbaş hayvan vardır.

Bu durum da diyebiliriz ki; koyun cinsi küçükbaş hayvanlar sayı bakımından keçi cinsi küçükbaş hayvanlardan daha fazladır. Bu durumda, halkın koyun cinsi küçükbaş hayvancılığı çoğunlukla tercih ettiğini söyleyebiliriz. Koyun cinsi

hayvancılığın yaygın olarak tercih edilmesi arazinin ovalık olmasından ve iklimin elverişli olmasından kaynaklanmaktadır. Koyun cinsi hayvanların sayısının toplamı küçükbaş hayvan cinslerinin toplam sayısının % 89.38'lik dilimini oluşturmaktadır. Keçi cinsi hayvanların sayısının toplamı ise küçükbaş hayvan cinslerinin toplam sayısının % 10.61'lik dilimini oluşturmaktadır.

Ayrıca 9644 kuruş koyun cinsi hayvanlardan ve 396 kuruş da keçi cinsi hayvanlardan olmak üzere, küçükbaş hayvancılıktan toplam 10040 kuruşluk gelir elde edilmiştir.

Mahalleler içinde toplam küçükbaş hayvan sayısı bakımından; 562 sayı ile Cami-i Kebir Mahallesi en fazla küçükbaş hayvana sahiptir. Burayı 311 sayı ile Katip Ali ve 307 sayı ile Kiremitli mahalleleri takip etmektedir. Ayrıca hiç küçükbaş hayvan sayısına sahip olmayan mahalleler de vardır. Bunlar; Arslanfakı, Bâlâni, İlica, İbrahim Çelebi mahalleleridir.

Yoz sağman koyunlar, 953 sayı ile koyun cinsi hayvanlar içinde en fazla yeri almaktadır. Keçi cinsi küçükbaş hayvanlarda ise 108 sayı ile oğlaklar en fazla yeri tutmaktadır. Ayrıca 2910 kuruşla Hızır İlyas Mahallesi, mahalleler içerisinde toplam küçükbaş hayvancılık gelirleri bakımından en fazla gelire sahip mahalledir. Bu sırayı 2052 kuruşla Katip Ali ve 1370 kuruşla da Gazi Sinan mahalleleri takip etmektedir. Aynı zamanda hiç geliri olmayan mahallelerde mevcuttur.

3.2.3. Yük ve Binek Hayvanları

Merkeb, kısarak, tay, deve ve bargir (beygir) gibi hayvanlar yük ve binek hayvanları olarak adlandırılmaktadır¹³¹. Alaşehir'e ait temettuat kayıtlarında ise yük ve binek hayvanların; merkeb, bargir, katır, kısarak, döllu ve dölsüz kısarak, yoz kısarak diye adı geçmektedir. Şimdi binek ve yük hayvancılığın mahallelere göre sayılarını ve gelirlerini gösteren tabloyu inceleyelim.

---

¹³¹ Özçelik,*a.g.m.*, s. 272.

Tablo 15. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Binek ve Yük Hayvan Sayısı ve Gelirleri

Mahalleler	Katır		Katır	Kısrak					Kısrak	Merkeb	Bargir	Toplam	
	Yoz	Geliri (Kuruş)		Dölsüz Kısrak	Geliri (Kuruş)	Döllü Kısrak	Geliri (Kuruş)	Yoz				Adet	Geliri (Kuruş)
Ab-1 Berd			4							57	29	90	
Arslanfakı			2	4	160				1	22	5	34	160
Bâlâni										12	4	16	
Cami-i Kebir			3							42	25	70	
Debbağhane										4	1	5	
Elhizar								1		32	5	38	
Eskiçarşı									2	16	2	20	
Hızır İlyas								1		7	27	35	
Güzelpapaz				1	40			1	3	14	30	49	40
Gazi Sinan			1	7	280			5	12	38	14	77	280
Katip Ali			4							31	12	47	
Karaağaç	5	20								28	7	40	20
Kazgani			3	1	40					30	15	49	40
Kiremitli				1	40				1	3	12	17	40
Perakende						1	40	2		12	6	21	40
Ilıca										9	1	10	
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)								1		7		8	
Şeyh Sinan			13							78	31	122	
Turunç			1							13	38	52	
Tepecik			2	1	40	1	40			40	20	64	80
Yaviler				2	80					7	1	10	80
Toplam	5	20	33	17	680	2	80	11	19	502	285	874	780
Hayvan Cinslerinin Toplam Hayvan Sayısına Göre %'lik Diliimleri	0.57		3.77	1.94		0.22		1.25	2.17	57.43	32.60		

Tablo 15’te görüldüğü gibi, mahallelerdeki hayvan sayısı genel olarak ele alındığında bunlardan; Katır ve cinsi olanların sayısı 38 adet; kısrak ve cinsi olanların sayısı 49 adet; merkeb sayısı 502 ve bargir sayısı da 285 adet olmak üzere toplam 874 adet yük ve binek hayvanı vardır. Bu durumda diyebiliriz ki; merkeb cinsi hayvanlar diğer yük ve binek hayvanların sayısından fazladır. Bu da, halkın yük

ve binek hayvanları içinde yaygın olarak merkebi tercih ettiğini göstermektedir. Merkebin yaygın olarak halk tarafından tercih edilmesi, ulaşım ve yük gibi ihtiyaçlarını bu yük ve binek hayvanından karşılaması etkili olmuştur. Merkeblerin toplam sayısı, yük ve binek hayvanlarının toplam sayısının % 57.43'lük dilimini oluşturmaktadır. Bargirlerin toplam sayısı ise yük ve binek hayvanların toplam sayısının % 32.60'lık dilimini oluşturmaktadır. Diğer hayvan cinsleri ise toplam yük ve binek hayvan sayısının % 9.03'lük dilimini oluşturmaktadır.

Ayrıca 760 kuruşla kısrak cinsi hayvanlardan ve 20 kuruşta katır cinsi hayvanlardan olmak üzere toplam 780 kuruşluk gelir elde edilmiştir.

Mahalleler içerisindeki toplam yük ve binek hayvan sayısına bakıldığında; 122 sayı ile Şeyh Sinan Mahallesi en fazla yük ve binek hayvanına sahiptir. Burayı 90 sayı ile Ab-ı Berd ve 77 sayı ile de Gazi Sinan Mahallesi takip etmektedir. En az sayı da yük ve binek hayvanına sahip mahalle ise 5 sayı ile Debbaghane Mahallesi'dir.

Yük ve binek hayvanlar içerisinde en fazla sayıyı merkeb ve bargir gibi hayvanların oluşturması halkın yük ve binek yönünden ihtiyaçlarını bu hayvanlardan sağladığını göstermektedir.

3.2.4. Arıcılık

Alaşehir'e ait temettuat defterlerinde arıcılık faaliyetleriyle ilgili bilgiler de yer almaktadır. Kayıttaki bu bilgiler bize 1844-1845 yılı arasındaki Alaşehir'de yapılan arıcılık faaliyetlerini ve mahallelere göre dağılımı hakkında bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır.

Tablo 16. 1844-1845 Yılında Alaşehir'de Mahallelere Göre Arı Kovanlarının Sayısı ve Gelirleri

Mahalleler	Arı Kovan Sayısı	Gelir (Kuruş)	Arı Kovanlarının Toplam Sayısına ve Gelirlerine Göre %'lik Dilimleri	
			Sayısına Göre %	Gelirine Göre %
Ab-ı Berd	10	122	7.69	8.75
Arslanfakı	16	181	12.30	12.98
Bâlâni	-	-	-	-
Cami-i Kebir	19	204	14.61	14.63
Debbaghane	-	-	-	-
Elhizar	15	168	11.53	12.05
Eskiçarşı	-	-	-	-
Hızır İlyas	-	-	-	-
Güzelpapaz	42	552	32.30	39.61

Tablo 16. devamı

Gazi Sinan	1	14	0.76	1
Katip Ali	6	46	4.61	3.30
Karaağaç	-	-	-	-
Kazgani	2	14	1.53	1
Kiremitli	1		0.76	
Perakende	-	-	-	-
Ilıca	3		2.30	
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	-	-	-	-
Şeyh Sinan	4	20	3.07	1.43
Turunç	11	72.5	8.46	5.20
Tepecik	-	-	-	-
Yaviler	-	-	-	-
Toplam	130	1393.5		

Tablo 16’da görüldüğü gibi, mahallelerdeki arıcılık faaliyetleri genel olarak ele alındığında, toplam 130 adet arı kovanı olduğu ve bu kovanlardan da 1393.5 kuruş gelir elde edildiğini görmekteyiz.

Mahalleler içersinde arı kovanlarının dağılımını ele alacak olursak; 42 arı kovanıyla Güzelpapaz Mahallesi en fazla kovana sahiptir. Daha sonra 19 kovanla Cami-i Kebir Mahallesi ve 16 kovanla Arslanfakı Mahallesi takip etmektedir. Ayrıca hiç arı kovanına sahip olmayan mahallelerde vardır. Bunlar; Bâlâni, Debbaghane, Eskiçarşı, Hızır İlyas, Karaağaç, Perakende, Tepecik, Yaviler mahalleleri ve Davudlu Çiftliğidir (İbrahim Çelebi Mahallesi). Ayrıca gelirleri bakımından ise 552 kuruşla Güzelpapaz Mahallesi en fazla gelire sahiptir. Burayı 204 kuruşla Cami-i Kebir ve 181 kuruşla Arslanfakı mahalleleri takip etmektedir.

Arı kovanlarının toplam sayısı içinde Güzelpapaz Mahallesi, % 32.30’luk dilimle en fazla oranı oluşturmaktadır. Burayı %14.61’lik dilimle Cami-i Kebir ve % 12.30’luk dilimle Arslanfakı mahalleleri takip etmektedir.

Tablodaki gelirlere baktığımızda, kovanlardan elde edilen gelirler farklılık göstermektedir. Ayrıca bu durum her kovandan aynı şekilde verim alınmadığını da ortaya koymaktadır.

4. BÖLÜM:VERGİLER

4.1. TEMETTÛAT DEFTERLERİNDE ADI GEÇEN VERGİ ÇEŞİTLERİ

Temettûat defterlerinde vergiler, her hane reisinin isminin üst tarafında dikey olarak yazılmıştır. 1845[H.1261] tarihli defterlerde aynı zamanda bir yıl önce verdiği vergi-i mahsûsa ile birlikte öşre de yer verilmiştir. Bu bilgiler hane ve numaraların yan veya üstünde, isme dik bir şekilde sağdan sola “meslek”, “*vergi-i mahsûsa*”, “*öşür*” sırasıyla yazılmıştır. Vergi-i mahsûsaya ait rakamın “*sene-i sabıkada bir senede vermiş olduğu*” bazen de “*sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu*” veya “*sene-i sabıkada vergi-i mahsûsası*” gibi verginin cinsinin belirtildiği görülmektedir.

Öşürlerde ise “*Âşâr olarak sene-i sâbıkada vermiş olduğu*” başlığı altında hinta (buğday), şair (arpa) başta olmak üzere herkesin kaldırdığı mahsulden alınan önce öşrün kilesi, sonra kıymeti yazılmış ve altta kıymet kuruş olarak verilmiştir¹³². Ayrıca hayvanlardan alınan ağnam vergisi de yer almaktadır.

Temettûat defterlerindeki vergileri ele alacak olursak; üç çeşit vergi ortaya çıkmaktadır. Bunlar; a) Vergi-i mahsûsa (Yıllık Vergi), b) Öşür (A’şâr), c) Ağnam vergileridir.

4.2. ALAŞEHİR TEMETTÛAT DEFTERLERİNE GÖRE VERGİ ÇEŞİTLERİ VE VERGİLERİN DAĞILIMI

Alaşehir temettûat defterlerinde de adı geçen vergi çeşitleri yukarıda bahsedildiği gibi üç çeşittir. Şimdi bu vergilerin çeşitlerini ve dağılımını mahallelere göre ele alalım.

4.2.1. Vergi-i Mahsusâ (Yıllık Vergi)

Temettûat tahririnde amaç herkesin kazancına ve mal varlığına göre devlete belirli miktarlarda vergi vermesi ve bunun bir düzene konularak belirlenen usullere

---

¹³² Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 411- 412.

göre vergi tahsilidir. Osmanlı Devleti'nde vergi tabiri ile ifade edilen ancemaatin vergisi, emlak ve temettuat vergileridir. Tanzimat öncesinde çok değişik türleri bulunan “*örfi tekâlif*”, 1840 yılında kaldırılmış bunların yerine “*vergi*”, “*ancemaatin vergi*”, “*komşuca alınan vergi*” gibi isimlerle ifade edilen tek bir vergi sistemi getirilmiştir. Herkesin kazancına göre alınacak olan verginin tespit edilebilmesi için önce temettuat tahrirleriyle vergi mükellefi olan kişilerin yıllık kazançları tahmin ve takdir edilerek kayıt altına alınmıştır. 1845 yılından itibaren vergiyi yılda iki taksitle ödeme yerine mahsulün alındığı aylarda bölgenin durumuna göre yıl boyunca alınması uygun görülmüştür.

Alaşehir temettuat defterinde hane reisinin isminin üzerinde mesleği belirtildikten sonra “*sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu*” veya “*sene-i sabıkada vergi-i mahsûsası*” gibi ifadesi ile mükellefin senelik devlete verdiği vergi yazılmıştır. Eğer hane sahibi vergiden muaf ise bu bölümde durumu bazen şöyle açıklanmıştır: “*Mahalle-i mezbûrun imamı ya da müderris olduğundan vergisi olmadığı*” denmiş, bazen de hiç açıklama yapılmadan mesleği; imam, müderris, müezzin, asker, talebe olarak belirtilmiştir. Bu meslekler vergiden muaf olduğu için yıllık vergisi yazılmamıştır. Ayrıca kendi hanesini geçindirecek gelire ya da mal varlığına sahipse vergilendirilmemiş ve bunun yanında “*yetim olduğu*”, “*ihhtiyar ve alil olduğu*”, “*mecnun olduğu*”, “*şunun bunun inayesiyle geçindiği*”, “*fukara olduğu*” gibi ifadeler kullanıldığında, yıllık vergileri yazılmamıştır. Bu durum yoksul ve gariban kişilerden vergi alınmadığını göstermektedir. Bu durum, Tanzimat Dönemi'nde mali alanda yapılan yeniliklerin uygulamaya konulduğunu göstermektedir.

Şimdi virgü-yi mahsûsanın mahallelere göre dağılımını ve vergiden muaf olanları tabloda gösterelim.

Tablo 17. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Mahallelere Göre Virgü-yi Mahsûsanın Dağılımı ve Vergiden Muaf Olanlar

Mahalleler	Hane Sayıları	Virgü-yi Mahsûsa (Yıllık Vergi) Kuruş	Yıllık Gelir (kuruş)	Yıllık Gelir İçinde Vergi %	Vergiden Muaf Olanlar Kişi Sayısı	Toplam Vergilerin Mahallelere Göre %'lik Dillimleri	Hane Başına Düşen Vergi Miktarı
Ab-ı Berd	128	37.610	89755	41.90	14	8.77	293,828
Arslanfakı	46	13.600	29060	46.79	5	3.17	295,652
Bâlâni	30	6.820	12290	55.49	4	1.59	227,333
Cami-i Kebir	147	41.080	97767	42.01	14	9.58	279,455
Debbağhane	12	5.720	9717	58.86	3	1.33	476,666
Elhizar	51	19.737	43200	45.68	3	4.60	387
Eskiçarşı	36	11.430	23709	48.20		2.66	317,5
Hızır İlyas	80	35.280	85574	41.22	3	8.23	441
Güzelpapaz	79	34.670	83884	41.33		8.09	438,860
Gazi Sinan	81	25.100	67466	37.20	13	5.85	309,876
Katip Ali	56	23.175	69877	33.16	10	5.40	413,839
Karaağaç	64	16.280	36884	44.13	15	3.79	254,375
Kazgani	56	19.740	44574,5	44.28	15	4.60	352,5
Kiremitli	51	21.550	47870	45.01	13	5.02	422
Perakende	31	8.610	24299	35.43	9	2	277,741
İlca	29	4.410	12064	36.55	4	1.02	152,068
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	5	1.410	3318	42.49		0.32	282
Şeyh Sinan	145	36.830	98523	37.38	14	8.59	254
Turunç	75	33.370	80204	41.60	17	7.78	444,933
Tepecik	100	28.395	56121	50.59	7	6.62	283,95
Yaviler	10	3.620	6149	58.871	1	0.84	362
Toplam	1312	428.437	1022305,5	41.90	164		326,55

Tablo 17’de görüldüğü gibi 1845 yılında Alaşehir’de toplam yıllık gelir 10222305,5 kuruştur. Alaşehir’de bu yıllık gelirin % 41.90 olan 428.437 kuruşu devlete vergi olarak verilmiştir. Alaşehir’de bir yılda verilen bu verginin hane başına düşen payı senede 326,55 kuruştur. En çok yıllık vergiye tabi mahalle ise 41.080 kuruş ve 147 hane ile Cami-i Kebir Mahallesi’dir. Burayı 37.610 kuruş ve 128 hane ile Ab-ı Berd ve 36.830 kuruş ve 145 hane ile Şeyh Sinan mahalleleri takip etmektedir. Vergiye en az tabi mahalle ise 1410 kuruşla ve 5 hane Davudlu

Çiftliğidir (İbrahim Çelebi Mahallesi). Ayrıca kesin olarak hane sayısı ile vergi arasında ters ya da doğru orantı vardır diyemeyiz.

Yıllık gelir içinde vergi oranı bakımından en yüksek vergi veren % 58.871 ile Yaviler Mahallesi'dir. Burayı % 58.86 ile Debbağhane ve % 55.49 ile Bâlâni mahalleleri takip etmektedir. En az ise % 33.16 ile Katip Ali Mahallesi'dir. Mahallelerde vergi veren hane başına düşen ortalama senelik vergi miktarı en yüksek 476,666 kuruşla Debbağhane'dir. Debbağhane Mahallesi'nde yıllık verginin yüksek olması buradaki yıllık kazancın yüksek olduğunu gösterir. Burayı 444.933 kuruşla Turunç ve 438.860 kuruşla Güzelpapaz mahalleleri takip etmektedir. En az ise 227.333 kuruşla Bâlâni Mahallesi'dir.

Ayrıca toplam vergi içinde en fazla yüzdelik dilimi, % 9.58'le Cami-i Kebir Mahallesi oluşturmaktadır. Burayı % 8.77 ile Ab-ı Berd ve % 8.59 Şeyh Sinan mahalleleri takip etmektedir. En az ise % 0.84 ile Yaviler Mahallesi oluşturmaktadır.

Alaşehir'de vergi veren hane başına düşen ortalama yıllık vergi miktarı 326,55 kuruştur. Bu ortalama miktarın altında kalan 12 mahalle vardır. Ortalamanın altında en çok olan mahalle ise 152.068 kuruşla Ilıca Mahallesi'dir. Ortalama miktarın üzerinde olan ise 9 mahalle vardır. Ortalamanın üzerinde olan en çok mahalle ise Debbağhane Mahallesi'dir. Bu durum gösteriyor ki mahallelerin gelir durumu değişken; mahallelerde hane sayısı az ve toplanan vergi sayısı fazla ise o mahalle zengin diyebiliriz.

Ayrıca toplam hane sayısından muaf olan kişi sayısının çıkararak hanelere göre gelir ve vergi dağılımı yapmadık. Çünkü muaf olan kişi sayısının çoğunun hane sahibi olmayıp karındaşının, validesinin ya da yeğeni olduğu için akrabalarının yanında kaldığından hesaplamaya katmadık. Sadece vergiden muaf olanların sayısını göstermek için verdik. Bu durum gösteriyor ki; yoksul ve yetimin akrabaları tarafından gözetilip kollandığını ve akrabalık bağlarının güçlülüğünü ortaya koymaktadır.

4.2.2. Öşür (A'sâr)

Osmanlılarda şeriat kurallarına göre, toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergidir¹³³. Öşür, Arapça kelime olup çoğulu da "A'sâr" dır. Osmanlı'da öşür vergisi, en önemli vergi olma özelliğini devletin kuruluşundan yıkılışına kadar

¹³³ Bekir Sıtkı Baykal, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, s. 103.

sürdürmüştür. Tanzimat'tan önce a'şâr, arazinin verim kabiliyetine göre farklı oranlarda alınırdı. A'şâr, çeşitli zaman ve yerlerde üretilen tarım ürünlerinin yarısından onda birine kadar alınmıştır. Tanzimat idarecileri tarafından hoş karşılanmayan bu oran, öşür'ün anlamına uygun olarak onda bir oranında tahsil edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Aşar önceleri miri araziyi işleyen reaya tarafından tımar ve zeamet sahiplerine ödenirdi. Tımar sisteminin bozulmasından sonra bu vergi, önce mültezimlere ve daha sonra da muhassıllara ödenmeye başlandı. Tanzimat'ın ilk yıllarında muhassıllar aracılığıyla emaneten tahsil edilen aşar vergisi, tahsilatta görülen başarısızlık üzerine iltizama verilmeye başlandı¹³⁴.

4.2.2.1 Tahıl Öşrü

XIX. yüzyıl ortalarında Alaşehir'de ödenen öşür vergisini, 1844-1845 yılına ait Alaşehir temettûat defter'inden öğreniyoruz. Defterde, hane reisinin adının üstünde senelik vergisinden sonra “A'şâr-ı rüsumundan olarak bir senede verdiği” ya da “A'şâr-ı rüsumundan” ifadeleri belirtilmiş ve altında öşür miktarı belirtilmiştir. Önce hınta(buğday) üretimi kile olarak yazılmış, altına öşür miktarı cinsinden yazılmıştır.

Şimdi 1844-1845 yılı temettûat defterleri verilerine göre Alaşehir'de toplanan tahıl öşrünün ve üretilen tahılın mahallelere göre dağılımını tabloda göstereyim.

---

¹³⁴ Mustafa Kazım Kayhan, **Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Barla'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Süleyman Demirel üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006, s. 100-101.

Tablo 18. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Toplanan Tahıl Öşrünün ve Üretilen Tahılın Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalleler	Hinta (Buğday)		Şaır (Arpa)		Bakla		Susam		Çavdar		Hane Sayısı	Mahallelerin Toplam Öşür Vergisi Kuruş	Hane Başına Düşen Öşür Vergisi	Toplam Öşür İçinde Mahallelerin %’ sı
	Kile	Öşür (Kuruş)	Kile	Öşür (Kuruş)	Kile	Öşür (Kuruş)	Kile	Öşür (Kuruş)	Kile	Öşür (Kuruş)				
Ab-ı Berd	9	72									128	72	0.56	0.76
Arslanfakı	75	604	40.5	146.5	9	45	10.5	180			46	975.5	21.20	10.36
Bâlâni											30			
Cami-i Kebir	15	120	33	69	8	40	2	40			147	269	1.80	2.85
Debbağhane	50.5	405	30	105			1.5	30			12	540	45	5.73
Elhizar	120.5	630	49	170	7	35	5	100			51	935	18.33	9.93
Eskiçarşı											36			
Hızır İlyas	6	48	40	140			3	60			80	248	3.1	2.63
Güzelpapaz	24.5	180	42.5	148.5			3	60			79	388.5	4.91	4.12
Gazi Sinan	36	243.5	1.5	5							81	248.5	3.06	2.64
Katip Ali	21	168	18	63	6	30	1.5	30			56	291	5.19	3.09
Karaağaç	18.5	148	37	129.5	6	30	9	81			64	388.5	6.07	4.12
Kazgani	43	344	31	108.5	1	5	4.5	90			56	547.5	9.77	5.81
Kiremitli	20	160	4	17			5	100			51	277	5.43	2.94
Perakende	6	48									31	48	1.54	0.51
Ilıca	14	72									29	72	2.48	0.76
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	26.5	212	73.5	257.5					3.5	15	5	484.5	96.9	5.14
Şeyh Sinan	124	985	112	416	15	75	5	100			145	1576	10.86	16.74
Turunç	11.5	92.5	94.5	171			2	40			75	303.5	4.04	3.22
Tepecik	140.5	756.5	129	421.5	18	90	4.5	90			100	1358	13.58	14.42
Yaviler			24	84	55	275	1.5	30			10	389	38.9	4.13
Toplam	761.5	5288.5	759.5	2452	125	625	58	1031	3.5	15	1312	9411.5	7.17	

Tablo 18’de görüldüğü gibi tahıl ürünlerinden bir kilede ne kadar vergi alındığını görmekteyiz. Buna göre; hıntadan(buğday) 1 kileye karşılık 8 kuruş, şaîrden (arpa) 1 kileye karşılık 3,5 ile 4 arası kuruş, bakladan 1 kileye karşılık 5 kuruş, susamdan 1 kileye karşılık 20 kuruş, çavdardan ise 1 kileye karşılık 4.30 kuruş öşür vergisi alınmaktadır.

Mahallelerdeki tahıl faaliyetleri genel olarak ele alındığında tahıl ekili araziler içinde; 761.5 kile buğday, 759.5 kile arpa, 625 kile bakla, 58 kile susam, 3.5 kile çavdar olmak üzere toplam, 1707.5 kile tahıl üretimi yapılmıştır. Bundan da toplam 9411.5 kuruşluk öşür vergisi elde edilmiştir. Mahalleler içinde en fazla buğday üretimi 140 kile ile Tepecik olup, geliri 756.5 kuruştur. Burayı 120.5 kile ile Elhizar, 75 kile ile Arslanfakı mahalleleri takip etmektedir. Buğday üretimi olmayan mahalleler de vardır. Bunlar; Bâlâni, Eskiçarşı, Yaviler mahalleleridir. Mahalleler içinde en fazla arpa üretimi de, 129 kile ile yine Tepecik Mahallesi’nde olup, geliri 421.5 kuruştur. Burayı 112 kile ile Şeyh Sinan, 94.5 kile ile Turunç mahalleleri izlemektedir. Arpa üretimi olmayan mahallelerde vardır. Bunlar; Ab-1 Berd, Bâlâni, Eskiçarşı, Perakende, Ilıca mahalleleridir. Mahalleler içinde en fazla bakla üretimi de 55 kile ile Yaviler Mahallesi’nde olup, geliri 275 kuruştur. Burayı 18 kile ile Tepecik, 15 kile ile Şeyh Sinan mahalleleri izlemektedir. Bakla üretimi olmayan mahallerde vardır. Bunlar; Ab-1 Berd, Bâlâni, Eskiçarşı, Hızır İlyas, Güzelpapaz, Gazi Sinan, Kiremitli Perakende, Ilıca, İbrahim Çelebi mahalleleridir. Mahalleler içinde en fazla susam üretimi de 10.5 kile ile Arslanfakı Mahallesi’nde olup, geliri 180 kuruştur. Burayı 9 kile ile Karaağaç, 5 kile ile Şeyh Sinan, Kiremitli, Elhizar mahalleleri izlemektedir. Susam üretimi olmayan mahallelerde vardır. Bunlar; Perakende, Ilıca, , Ab-1 Berd, Eskiçarşı, Bâlâni, Gazi Sinan mahalleleri ve Davudlu Çiftliğidir (İbrahim Çelebi Mahallesi). Çavdar üretimi ise yalnızca Davudlu Çiftliğinde (İbrahim Çelebi Mahallesi).üretilmektedir. O da 3.5 kile, gelir ise 15 kuruştur.

Ayrıca hane başına düşen ortalama yıllık öşür vergi miktarı 7.17 kuruştur. Bu ortalama miktarın altında kalan 11 mahalle vardır. Ortalamanın en çok altında olan ise 0.56 ile Ab-1 Berd Mahallesi’dir. Bunun yanında hiç ortalamaya girmeyen mahallelerde vardır. Bunlar; Bâlâni ve Eskiçarşı mahalleleridir. Ortalama miktarın üzerinde en çok olan ise, 96.6 ile Davudlu Çiftliğidir. Burayı 38.9 kuruşluk vergi ile Yaviler Mahallesi ve 21.20 kuruşluk vergi ile de Arslanfakı Mahallesi takip etmektedir. Mahallelerin toplam öşür vergisi içinde en fazla paya % 16.74’lük

dilimle ile Şeyh Sinan Mahallesi sahiptir. En az % 0.52'lik dilimle ise Perakende Mahallesi'dir. Ayrıca toplam öşür vergisi içinde hiç yüzdellik dilime sahip olmayan mahalleler de vardır. Bunlar; Bâlâni ve Eskiçarşı Mahalleleri'dir.

4.2.2.2. Bağ, Bahçe ve Duhan Öşrü

Alaşehir'e ait 1844-1845 yılı temettuat kayıtlarında, hane reisinin adının üstünde senelik vergisinden sonra "A'şâr-ı rüsumundan olarak bir senede verdiği" ya da "A'şâr-ı rüsumundan" ifadeleri belirtilmiş ve altında da "bağ öşrü", "bostan öşrü", "duhan öşrü" diye belirtilmiş olup sadece duhanın kilesi yazılmış, diğerlerinde kile belirtilmemiş öşür miktarı yazılmıştır. Şimdi toplanan bağ, bahçe, duhan, bostan öşürlerinin mahallelere göre dağılımını tabloda görelim.

Aşağıda tablo 19'da görüldüğü 1844-1845 yılında Alaşehir'de; 8371 kuruş bağ öşrü, 1246 kuruş bahçe öşrü, 2063 kuruş duhan ve 1460,5 kuruşta bostan öşrü olmak üzere toplamda 13140.5 kuruş öşür vergisi alınmıştır. Bu durum gösteriyor ki bağcılığın diğer tarım alanlarına oranla halk tarafından daha yaygın olarak yapıldığını ve en fazla gelirin de bağcılıktan elde edildiğini söyleyebiliriz.

Toplam öşür içinde en fazla vergiyi 2077,5 kuruşla Ab-ı Berd Mahallesi vermektedir. Burayı 1834.5 kuruşla Cami-i Kebir ve 1631.5 kuruşla Şeyh Sinan mahalleleri takip etmektedir. Bu mahallelerde toplanan verginin yüksek olmasında üretilen ürünün miktarı ve çeşidi olduğu gibi hane sayısının fazla olması da etkilidir. Bu mahalleler Alaşehir halkının en yoğun olarak yaşadığı mahallelerdir.

Ortalama hane başına düşen öşür vergisi ise 10.01 kuruştur. Toplam 11 mahalle ve bir çiftlik olmak üzere toplam 12 tanesi, ortalamanın altındadır. Ortalamanın en çok altında olan mahalle ise 0.41 kuruş ile Davudlu Çiftliğidir. Bu çiftliğin ortalamanın altında olmasındaki faktör ise tarım alanlarının büyük kısmının mezru tarlaya ayrılmasıdır¹³⁵. Ortalamanın en çok üstünde olan ise 20.48 kuruş ile Arslanfakı Mahallesi'dir. Burayı 16.23 kuruşla Ab-ı Berd ve 13.88 kuruşla da Gazi Sinan mahalleri takip etmektedir. Toplam öşür içinde ise en fazla yüzdeliği ise % 15.80 ile Ab-ı Berd Mahallesi oluşturur. Bunu, % 13.96 ile Cami-i Kebir ve % 12.41 ile de Şeyh Sinan mahalleleri takip etmektedir. Bu durum da diyebiliriz ki devlet en fazla geliri bu mahallelerden elde etmektedir.

¹³⁵ Bkz. Tablo 9.

Tablo 19. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Bağ, Bahçe, Bostan ve Duhan Öşrü ve Mahallere Göre Dağılımı

Mahalleler	Hane Sayısı	Bağ Öşrü Kuruş	Bağçe Öşrü Kuruş	Duham Öşrü Kuruş	Bostan	Mahallerin Toplam Öşürü	Hane Başına Düşen Öşür Vergisi	Toplam Öşür İçinde Mahallelerin %’si
Ab-ı Berd	128	1458.5	399	60	160	2077.5	16.23	15.80
Arslanfakı	46	681.5	73		188	942.5	20.48	7.17
Bâlâni	30	29	33	35		97	3.23	0.73
Cami-i Kebir	147	1308.5	69	367	90	1834.5	12.47	13.96
Debbağhane	12	24		45		69	5.75	0.52
Elhizar	51	196	30			226	4.43	1.71
Eskiçarşı	36	134.5	9	227	50	420.5	11.68	3.20
Hızır İlyas	80	614.5	16	120	12	762.5	9.53	5.80
Güzelpapaz	79	489.5	20	160		669.5	8.47	5.04
Gazi Sinan	81	625	297	4	199	1125	13.88	8.56
Katip Ali	56	209	51		230	490	8.75	3.72
Karaağaç	64	247.5	52	9		308.5	4.82	2.34
Kazgani	56	431	32	115	151.5	729.5	13.02	5.55
Kiremitli	51	146.5			18	164.5	3.22	1.25
Perakende	31	78	14			92	2.96	0.70
Ilica	29	46		20		66	2.27	0.50
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	5				55	55	11	0.41
Şeyh Sinan	145	848.5	93	505	185	1631.5	11.25	12.41
Turunç	75	423.5	48			471.5	6.28	3.58
Tepecik	100	361	10		122	493	4.93	3.75
Yaviler	10	19		396		415	41.5	3.15
Toplam	1312	8371	1246	2063	1460.5	13140.5	10.01	

4.2.2.3. Kestane ve Ceviz Öşrü

Alaşehir’e ait temettuat defterlerinde kestane ve ceviz öşürlerine de yer verilmiştir. Kayıttaki yeri ise yine hane reisinin adının üstünde senelik vergisinden sonra “A’şâr-ı rüsumundan olarak bir senede verdiği” ya da “A’şâr-ı rüsumundan” ifadeleri belirtilmiş ve altında da “kestane öşrü” ve “ceviz öşrü” diyerek belirtilmiştir. Şimdi toplanan ceviz ve kestane öşrünün mahallelere göre dağılımını tabloda görelim.

Tablo 20. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Toplanan Kestane , Ceviz Öşrü ve Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalleler	Hane Sayısı	Kestane Öşrü Kuruş	Ceviz Öşrü Kuruş	Toplam Öşür	Toplam Öşür İçinde %'si
Ab-1 Berd	128	145	10	155	45.45
Arslanfakı	46	8.5		8.5	2.49
Bâlâni	30	4		4	1.17
Cami-i Kebir	147	6		6	1.75
Debbağhane	12				
Elhizar	51	28.5	1.5	30	8.79
Eskiçarşı	36	3	2.5	5.5	1.61
Hızır İlyas	80	2		2	0.58
Güzelpapaz	79	18.5		18.5	5.42
Gazi Sinan	81	12	12	24	7.03
Katip Ali	56				
Karaağaç	64	2.5	1.5	4	1.17
Kazgani	56	9	3	12	3.51
Kiremitli	51				
Perakende	31				
Ilıca	29				
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	5				
Şeyh Sinan	145	47.5	11	58.5	17.15
Turunç	75		13	13	3.81
Tepecik	100				
Yaviler	10				
Toplam	1312	286.5	54.5	341	

Tablo 20’de görüldüğü gibi 286.5 kuruş ceviz öşründen ve 54.5 kuruşta kestane öşründen olmak üzere toplam 341 kuruş vergi alınmıştır. Kestane öşrünün en fazla alındığı mahalle, 147 kuruşla Ab-1 Berd Mahallesi’dir. Burayı 47.5 kuruşla Şeyh Sinan ve 28.5 kuruşla Elhizar mahalleleri takip etmektedir. Toplam 9 mahalleden kestane öşrü alınmamıştır. Bu durum gösteriyor ki; Kestaneciliğin halk tarafından yaygın olarak yapılan bahçe tarımı değildir. Ayrıca halkın kendi ihtiyacını karşılayacak miktarda üretimini yaptığını göstermektedir. Ceviz öşrünün en fazla alındığı mahalle ise 13 kuruşla Turunç Mahallesi’dir. Burayı 12 kuruşla Gazi Sinan ve 11 kuruşla Şeyh Sinan mahalleleri takip etmektedir. Toplam 13 mahallede ceviz öşrü alınmamıştır. Bu durumda diyebiliriz ki, halk arasında bahçe tarımı yaygın olmayıp, halk kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar üretim yapmaktadır.

Ayrıca toplam öşür içinde en fazla öşür vergisine % 45.45’lik dilimle Ab-1 Berd Mahallesi sahiptir. Burayı %17.15’lik dilimle Şeyh Sinan ve % 8.79’luk dilimle

Elhizar mahalleleri takip etmektedir. Toplam öşür içinde yüzdelik dilime sahip olmayan 8 mahalle vardır. Bu durumda kestane ve ceviz üretimi halkın kendi ihtiyacını karşılayacak kadar yaptığını söyleyebiliriz. Ayrıca kestane ve ceviz öşrü kayda geçtiğinde, kileleri belirtilmeden yazılmış olup sadece bedeli belirtilmiştir.

4.2.3. Adet-i Ağnam (Hayvan Vergisi)

Ağnam hayvanlardan alınan vergi(resmi) anlamında kullanılmaktadır. Bunun yerine “*resm-i ganem*” de kullanılır. Ağnam Arapça koyun anlamına gelen ganem kelimesinin çoğuludur. Resm-i ganem koyun vergisi anlamına gelmekle birlikte, daha çok hayvan vergisi anlamında kullanılmıştır. Çünkü bu vergi adı altında alınan vergiler arasında koyundan başka keçi, domuz ve deveden alınan vergiler de vardır.

Osmanlı Devleti’nde başlangıçta koyun, keçi ve domuz dışındaki hayvanlardan vergi alınmıyordu. Ekonomisinin temeli ziraata dayanan ve asker bir millet olan Osmanlı’da deve, camız, manda ve öküz gibi hayvanlar ziraatta kullanıldıklarından; at, merkeb gibi hayvanlar da savaşta kullanıldıklarından, bu hayvanlardan vergi alınmıyordu. İhtisab resminin yaygınlaştırılmasının sonlarına doğru bu hayvanlardan da belli miktarda vergi alınmıştır.

Ağnam resmi, başlangıçta her on hayvandan birinin devlet adına alınmak suretiyle tahsil edilirken sonraları iltizam usulüne göre alınmıştır. Tanzimat öncesinde koyun ve keçiler üzerinde çeşitli adlarla bir çok vergi alınmaktaydı. Bazen koyun sayısına göre bazen de gelirine göre vergi alınmıştır.

Alaşehir’e ait 1844-1845 yılı temettuat defterinde hane reisinin üzerinde en sol bölümde ağnam resmi “*resmi adet-i ağnam*”, diye belirtilmiştir. Ancak burada hayvanların sayısı ve cinsi belirtilmemiş olup sadece bedeli belirtilmiştir¹³⁶.

Şimdi toplanan adet-i ağnam vergilerinin mahallelere göre dağılımını tabloda görelim.

---

¹³⁶ Kayhan, **a.g.t.**, s. 103-104.

Tablo 21. 1844-1845 Yılında Alaşehir’de Toplanan Adet-i Ağnam Vergisi ve Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalleler		Adet-i Ağnam Vergisi Kuruş	Toplam Adet-i Ağnam İçinde %’si
Ab-ı Berd	128	38	0.95
Arslanfakı	46		
Bâlâni	30		
Cami-i Kebir	147	52,5	1.31
Debbağhane	12		
Elhizar	51		
Eskiçarşı	36		
Hızır İlyas	80	178	4.71
Güzelpapaz	79	3325	83.53
Gazi Sinan	81	322	8.08
Katip Ali	56		
Karaağaç	64	10	0.25
Kazgani	56		
Kiremitli	51		
Perakende	31	55	1.38
Ilıca	29		
Davudlu Çiftliği (İbrahim Çelebi)	5		
Şeyh Sinan	145		
Turunç	75		
Tepecik	100		
Yaviler	10		
Toplam	1312	3980.5	

Tablo 21’de görüldüğü gibi 1844-1845 yılında Alaşehir’de toplam 3980.5 kuruş adet-i ağnam vergisi elde edilmiştir. En fazla vergiyi 3325 kuruşla Güzelpapaz Mahallesi sahiptir. Burayı 322 kuruşla Gazi Sinan ve 178 kuruşla Hızır İlyas mahalleleri takip etmektedir. Toplam adet-i ağnam vergisi içinde en fazla yüzdeler dilimi % 83.53’le Güzelpapaz Mahallesi oluşturmaktadır. Burayı, % 8.08 ile Gazi Sinan ve % 4.75 ile Hızır İlyas mahalleleri takip etmektedir. Diyebiliriz ki, devletin en fazla vergi gelir elde ettiği mahalle, Güzelpapaz Mahallesi’dir. Ayrıca adet-i ağnam vergisi olmayan mahalleler de vardır.

SONUÇ

1844-1845 Yılında, Alaşehir'in sosyo-ekonomik ve demografik yapısını incelemek için ana kaynağımız, bu döneme ait Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan, 1403,1409,1412,1414,1418,1423,1425,1427,1430,1431,1432,1434,1435,1438, 1441,1446,1455,1459, 1460,1462,1465 numaralı ve 1844-1845[H.1260-1261] tarihli Maliye Varidatları Temettûat Defteri'ni esas alarak yaptığımız çalışma sonunda şu sonuca ulaştık:

Eski bir yerleşim yeri olan Alaşehir, İzmir'in kuzeyine kadar uzanan Gediz Vadisinin başlangıcındadır. Ayrıca Güney ve Batı Anadolu'nun diğer önemli vadisi olan Menderes boylarına geçildiği zaman da, doğuya doğru yükselen bir araziye sahiptir. Bu arazi Alaşehir önün de birleşerek Uşak ve Afyon'a bağlanmaktadır. Alaşehir'in bu mevki üzerinde olması, İlkçağlar'da Lidyalılar'ın kapısını ve aynı zamanda orduların güzergâh noktasını oluşturmaktadır. Bu durum Alaşehir'in Türk hakimiyetinden önce de önemli bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Şehir bu önemini Türk hakimiyeti döneminde de devam ettirmiş. Anadolu Selçuklu- Bizans ve Selçuklu- Bizans Devletleri döneminde, önemli bir mücadele alanı olmuş ve Beylikler döneminde de aynı mücadeleler devam etmiştir.

1500'lü yılların başında, Yıldırım Bayezid vakfına bağlı bulunan Alaşehir, dokuzu Müslüman, altısı gayr-i Müslim olmak üzere on beş mahalleden oluşan gelişmiş bir kasaba idi. 1528 Tarihli Tapu Tahrir Defterleri kayıtlarında ise Alaşehir, kaza olarak geçmektedir. Yine 1676 Tarihli Avâriz Defterleri kayıtlarında da kaza olarak geçmektedir. 1844-1845 yılı temettûat defterleri kayıtlarında ise bu durum ayrıntılı olarak "*Aydın eyaletinin havi olduğu kazalardan Alaşehir kazasına tâbi Arslanfakı Mahallesi'nde mukim ahali-i ehl-i İslam'ın emlâk ve arazi ve temettuatlarının miktarını mübeyyin defteridir ki ber vech-i ati zikri beyan olunur*" diye geçmektedir. Bu durumda temettuat defterleri kayıtlarına dayanarak, Alaşehir'in 1844 yılında da kaza olduğunu söyleyebiliriz.

1844 1845 yılında kaza merkezinde 5'i gayr-i Müslim mahallesi 16'sı da Müslüman mahallesi olmak üzere toplam 21 mahalle vardır. Ayrıca bu mahallelerin adlarının kayıtlarda yer almış olması bize o dönem ki mahalle adlarına ulaşmamıza

sağlıyor. Buna göre 1844-1845 yılında kaza merkezinde; Ab-ı Berd, Arslanfakı, Bâlâni, Cami-i Kebir, Debbaghane, Elhizar, Eskiçarşı, Hızır İlyas , Güzelpapaz , Gazi Sinan , Katip Ali, Karaağaç, Kazgani, Kiremitli, Perakende, Ilıca, Davudlu Çiftliği(İbrahim Çelebi), Şeyh Sinan, Turunç, Tepecik, Yaviler mahalleleri olmak üzere toplam 21 tane mahalle yer aldığını tespit etmektedir. Yine temettuat defterinde bu mahalle adlarının belirtilmiş olması, bize o dönemki hangi gayr-i Müslim ve Müslüman mahallelerin en fazla haneye sahip olduğunu ve en fazla yerleşime sahip olduğunu tespit etmemizi sağladığı gibi mahalleler arasındaki hane farklarını da görmemizi sağlıyor. Buna göre 1844-1845 yılında, 316 gayr-i Müslim hane; 996 tane de Müslüman hane olmak üzere toplam 1312 hane vardır. Kazanın % 24'lük hanesini gayr-i Müslim, % 76'sını da Müslüman hane oluşturmaktaydı. En kalabalık gayr-i Müslim mahallesi, 80 hane ile Hızır İlyas'tır. En tenha gayr-i Müslim mahallesi, ise 31 hane ile Perakende'dir. Müslüman mahalleler içinde ise en kalabalık mahalle, 147 hane ile Cami-i Kebir'dir. En tenha Müslüman mahallesi ise 5 hane ile Davudlu Çiftliği'dir (İbrahim Çelebi).

Bu dönemde ayrıca kayıtlardan Alaşehir'de insanların hangi lakapları ve unvanları kullandıklarına da ulaşmaktayız. Buna göre insanların genelde; imam, bezzaz, saraç, ekmekçi gibi mesleki durumlarını ifade eden lakaplar kullandığını ve unvan olarak da insanların birbirine karşı saygınlığını ifade eden; hoca, efendi, hacı, zade, molla, gibi unvanlar kullandığını görmekteyiz. Ayrıca bu bölgede insanların yaygın olarak Ahmet, Mehmet, Mustafa, Hasan, Hüseyin gibi isimler kullandığını da görmekteyiz. Gayr-i Müslimler'in kullandığı lakaplara baktığımızda yine mesleki durumu ifade eden lakaplar kullandığını, bunun yanında geldikleri yeri ifade eden, Giritli gibi lakapların da kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca gayr-i Müslimler arasında yaygın olarak da Dimitri, Yanni, Kiryako, gibi Rum isimlerin kullanıldığını görmekteyiz. Bu da gayr-i Müslim nüfusun çoğunluğunun Rumlardan oluştuğunu göstermektedir.

Alaşehir'deki meslek kolları dağılımını baktığımızda; gayr-i Müslim nüfusun en fazla yoğunlaştığı meslek dokuma ve terzilik zanaatıdır. Müslümanların ise en fazla yoğunlaştığı meslek çiftçilik meslek kolları olmuştur. Bu durumda gayr-i Müslim nüfusun zanaatta yoğunlaştığını ve Müslüman nüfusun da tarımda yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Ayrıca gayr-i Müslim nüfus içinde az olan meslek kolu Müslümanlar'da fazla; Müslümanlar'da az olan meslek kolu gayr-i Müslimlerde

fazladır. Bu durum da halkın birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu ve kaynaştığını ortaya koymaktadır.

Yine bu döneme ait kayıtlardan, Alaşehir merkezinde yer alan nüfusun toplam 36060.5 dönüm tarım arazisi olduğunu ulaşılmaktadır. Bu arazilerin % 92.31'ini mezru tarlalar oluşturmaktadır. Tarım arazileri içinde mezru tarlaların yüksek oranda olması, hububat ekimine fazla arazi ayrıldığını ve ekiminin fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca geçim kaynağını hububat ekiminin oluşturduğunu ve hububat ekiminin fazla olmasının da hayvancılığın gelişmiş olduğunu göstermektedir. Hububat ekiminin fazla olmasının ana nedeni ise insanların ana besin kaynağını oluşturmasıdır. % 4.52'sini oluşturan bağcılık, tarım arazileri içinde en çok üretimi yapılan ikinci arazidir. Bu durum bağcılık tarımının yaygın olduğunu ve üzüm üretiminin de yapıldığını göstermektedir. Bahçe, bostan, duhan gibi tarım arazilerinin az oranda olması bu tarım arazilerine ayrılan alanın ve üretimin azlığını ortaya koymaktadır.

1844-1845 yılı temettuat defterlerindeki bilgilere göre mahallelerdeki hayvan sayısı ve gelirlerini genel olarak ele alındığında bunlardan; 916 adet büyükbaş hayvan, 2185 adet küçükbaş hayvan ve 874 adet de yük ve binek hayvanı olmak üzere toplam 3975 adet hayvan bulunmaktadır. Toplam hayvan sayısı içinde en fazla yüzdelik dilimi % 54.96 ile küçükbaş hayvancılık oluşturmaktadır. Bunu, % 23.04 ile büyükbaş hayvancılık, % 21.98 ile de yük ve binek hayvancılığı takip etmektedir. Büyükbaş hayvan sayısı içinde öküzün fazla olması, halkın tarımla uğraştığını da ortaya koymaktadır. Çünkü tarlaların sürümü için öküze ihtiyaç vardır. Bu durum ayrıca tarım-hayvancılık ilişkisini de ortaya koymaktadır. Küçükbaş hayvancılıkta, koyun cinsi hayvancılığın yaygın olarak tercih edilmesi arazinin ovalık olmasından ve iklim şartlarının uygun olmasından dolayıdır. Hayvancılıktan elde edilen vergi gelirlerine baktığımızda, büyükbaş hayvancılıktan 4140 kuruş, küçükbaş hayvancılıktan 10040 kuruş ve yük ve binek hayvanından da 780 kuruş olmak üzere toplam da 14960 kuruş vergi geliri elde edilmiştir. Devlet, en fazla geliri küçükbaş hayvancılıktan elde etmiştir. Arıcılık faaliyetlerini de genel olarak ele alırsak, toplam 130 adet arı kovanı olduğunu ve bu kovanlardan da 1393.5 kuruş gelir elde edildiği bilgisine ulaşmaktayız.

1844-1845 temettuat kayıtlarına göre, toplam 1022305,5 kuruş yıllık gelir kaydedilmiştir. Bu gelirlerden 428.437 kuruş (% 41.90) vergi verilmiştir. Buna göre hane başına düşen ortalama vergi miktarı 326.55 kuruştur. Tarım ürünlerinden

devlete toplam 22893 kuruş öşür vergisi verilmiştir. Bu öşür miktarının yarısından fazlasını % 57.39'unu (13140,5 kuruş) tahıl üretiminden % 41.11'ini (13140,5 kuruş) bağ, bahçe, bostan ve duhan öşründen ve % 1.48'i (341 kuruş) de kestane ve ceviz öşründen oluşmaktadır.

1844-1845 yılında Alaşehir'de toplam 3980.5 kuruş adet-i ağnam vergisi elde edilmiştir. En fazla vergiyi 3325 kuruşla Güzelpapaz Mahallesi sahiptir. Burayı 322 kuruşla Gazi Sinan ve 178 kuruşla Hızır İlyas mahalleleri takip etmektedir. Toplam adet-i ağnam vergisi içinde en fazla yüzdellik dilimi % 83.53'le Güzelpapaz Mahallesi oluşturur. Burayı % 8.08 ile Gazi Sinan ve % 4.75 ile Hızır İlyas mahalleleri takip eder.

Tüm bu yazılanlardan hareketle XIX. yüzyılın ortalarında Alaşehir kazasında halkın sosyal ve ekonomik yönden refah seviyesinin iyi olduğunu ve tarım, ticaret, hayvancılık, imalat ve ekonomi gibi özellikleriyle de tipik bir Osmanlı taşrası olduğu fikrine ulaşmak mümkündür.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

166 Numaralı Muhâsabe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (973/1530) II <Dizin ve Tıpkıbasım> T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 27, Ankara 1995.

BOA, Maliye Varidat Muhasebesi Temettûat Defterleri, 1403,1409,1412,1414,1418,1423,1425,1427,1430,1431,1432,1434,1435,1438,1441, 1446,1455,1459,1460,1462, 1465, H.1260-1261.

Kitaplar

AKGÜNDÜZ, Ahmet-ÖZTÜRK, Said, Yozgat Temettûat Defterleri, Yimpaş Holding Yayınları, I, İstanbul 2000.

AKINCI, Recep, Eski Philadelphia, Bugünkü Alaşehir, Ticaret Basımevi, İzmir 1949.

ATALAY, Cemali, Medeniyetler Beşiği Alaşehir, Peker Matbaacılık, İzmir 2001.

BAYKARA, Tuncer, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2000.

BAYKARA, Tuncer, Aydınoğlu Gazi Umur Bey (1309-1348), Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1990.

ÇAKIR, Coşkun, Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

ERGE, Kaan, Alaşehir Guide Philadelphia, R.K. Stüdyo Ajans Basım Tesisleri, İzmir 2000.

EŞ, Mecit, Tarihsel Bir Bakışla Klasik Osmanlı Maliyesi, Eskişehir 1991.

HALAÇOĞLU, Yusuf, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, TTK Yayınları, Ankara 2003.

KARAYAMAN, Mehmet, Uşak'ta Kuvâ-yı Milliye, Meta Matbaacılık, İzmir 2009.

KONUKÇU, Enver, **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.

MEHMET ZILLIOĞLU EVLİYA ÇELEBİ, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Sad.:Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, Mümin Çevik, VIII, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985.

MUTLU, Abdullah, **Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Vergi Zihniyetinin Gelişimi**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2009/390, Ankara 2009.

ŞENER, Abdüllatif, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İşaret Yayınları, İstanbul 1990.

TABAKOĞLU, Ahmet, **Toplu Makaleler I İktisat Tarihi**, Bayrak Matbaası, İstanbul 2005.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi I**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004².

Makaleler

“Evrensel Kent Manisa”, **Evrensel Gazetesi**, Yıl. 1, S.:12. 29 Temmuz 2006.

AFYONCU, Erhan, “Osmanlı Devleti'nde Tahrir Sistemi”, **Osmanlı**, C.:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

DARKOT, Besim, “ALA”, **İA**, II, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1989.

EMECEN, Feridun, “Dönüm”, **İA**, IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

FEKETE, Lajos, “Türk Vergi Tahrirleri”, **Bellekten**, Çev.: Sadrettin Karatay, CXI, S.: 42, TTK Basımevi, Ankara 1947.

GÖKÇE, Turan, “Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Uşak”, **21.yy Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri**, I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Nu:2, İstanbul 2001.

GÖKMEN, Ertan, “ Saruhan Sancağında Temettuat Tahrirleri” **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 45, Ankara 2008.

GÜRAN, Tevfik, “Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840-1910”, **19.Yüzyıl Osmanlı Tarımı**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.

GÖYÜNÇ, Nejat, “ Hane”, **DİA**, XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

İNALCIK, Halil, , “İslam Arazi ve Vergi Siteminin Teşekküllü Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi ”,**Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996.

İNALCIK, Halil, “Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu”, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996.

KIZILKAN, Ayşe Özdemir, “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettûat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.: 20, Nisan 2008.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S.,”Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, **Belleten**, LIX, S. 225, TTK Basımevi, Ankara 1995.

ÖZÇELİK, Selahattin, “Temettûat Defterlerine Göre İnay ve Çevresinde İktisadî ve Sosyal Hayat”, **21.yy Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri**, I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Nu:2, İstanbul 2001.

ÖZDEĞER, Mehtap, “19. Yüzyılda Uşak Şehrinde Ekonomik ve Sosyal Hayat” **21.yy Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri**, I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Nu:2, İstanbul 2001.

ÖZTÜRK, Said, “Uşak’ın Sosyal Ve Ekonomik Tarihinin Mühim Bir Kaynağı Uşak Temettûat Defterleri”, **21.yy Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001) Bildirileri**, I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Nu:2, İstanbul 2001.

ÖZTÜRK, Said, **Türkiye’de Temettûat Çalışmaları**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, <http://www.osmanli.org.tr/yazi.php?bolum=4&id=141>, (08.01.2010).

<http://www.yerelnet.org.tr/belediye/er/index.php?belediyeid=127697>, (13.01.2010).

PARLA, Taha, “Malatya-Niğde” **Yurt Ansiklopedisi**, VIII, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1983.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları”, **Osmanlı**, C.:3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Sözlükler

BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitapevi, Ankara 2005.

ŞEMSEDDİN SAMİ, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2009.

Tezler ve Yıllıklar

BOZKURT, Fatih, **Maliye Nezareti Temettûat Defterlerine Göre Gördes Kazasının Sosyal Ve Ekonomik Durumu**, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2003.

DEMİR, Hüseyin, **I. Süleyman Döneminde Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008.

KAYHAN, Mustafa Kazım, **Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Barla'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006.

SOYGUN, Gülden, **10120 Numaralı Temettuat Defterleri'ne Göre Atabey Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu (1844-1845)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006.

ŞAHİN, Aslı, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avârız Defterlerine Göre)**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008.

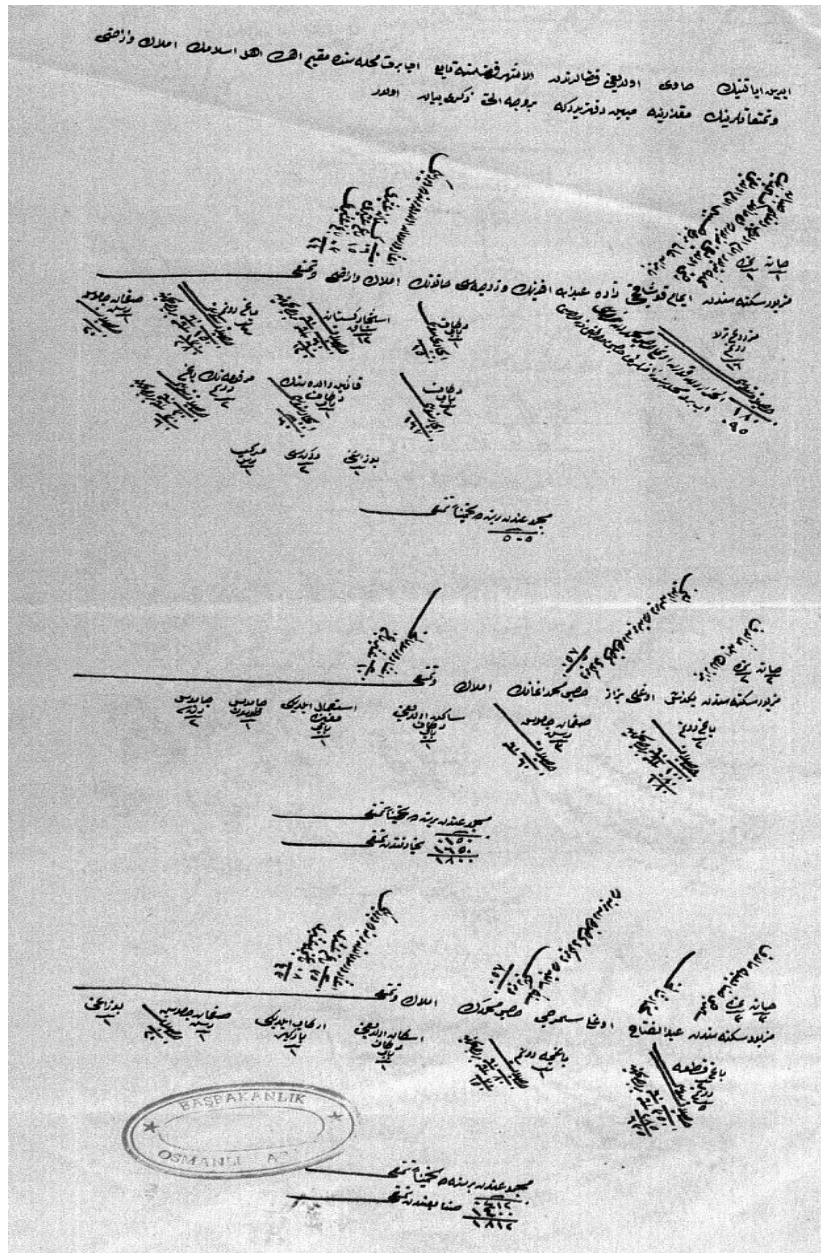
ECEMİŞ, Muzaffer, **Manisa 2000**, Manisa Ticaret ve Organize Sanayi Bölgesi Yönetim Kurulu Başkanlığınca Bastırılmıştır, Manisa 2000.

KAYA, Nurdan, **Manisa'95**, Neşet Ofset, İzmir 1995.

EKLER

Açıklama: Ekler bölümü, Alaşehir Temettuat Defterleri'nde yer alan bazı mahallelerden seçilmiş 4 adet kayıt dökümü ve transkribi, 1 harita ve 1 Osmanlı ölçü birimlerini gösteren tablo olmak üzere toplam 6 ekten oluşmaktadır.

EK 1: 1412 No'lu Alaşehir Temettuat Defteri'nin 7. sayfası (Ab-ı Berd Mahallesi)

EK 1: 1412 No'lu Alaşehir Temettuat Defteri'nin Ab-1 Berd Mahallesi'nin
7. Sayfasının Transkribi

Aydın eyaletinin havi olduğu kazalardan Alaşehir kazasına tabi' Ab-1 Bert Mahallesi'nde mukim ahali-i ehl-i İslam'ın emlak ve arazi ve temettuatlarının miktarını mübbeyin defteridir ki ber vech-i ati zikri beyan olunur.

Mahalle-i mezbur imam olup mukim çoban dahi olduğu mezburun Kadı Monla mescidinin bâ-berât-ı âlî ber-vech-i meşrûh imam olduğu

Aşar-i rüsümünden bir senede verdiği:

Kestane öşrü:	6 guruş
Bağ öşrü:	15 guruş
Bağ öşrü:	3 guruş
Yekun:	24 guruş

Hane 1 Numro 1

Mezbur sekinesinden imam Kaşıkçızade Abdullah Efendi'nin ve zevcesi hatunun emlak ve arazi temettuat'ı

Mezru tarla dönüm 16 dönüm

Hasılatı senevisi

180 guruş- Elhizardan (.....?) oğlu Hacı Mehmedin hissesi

90 guruş -Ab-1 Berd Mahallesinde İzmirli Hacı Musafazade hissesi

Dükkan bab 1 adet

İcarı senevisi: 15 guruş

Eşcâr-ı kestane 12 (sak)

Hasılatından

1260: 60 guruş

1261: 60 guruş

Yekun: 120 guruş (Bir senede tahminen)

Bağ dönüm 4

Hasılatı senevisi

1260: 150 guruş

1261: 130 guruş

Yekun: 280 guruş

Sagman camış re's 1 adet

Hasılat-ı senevisi: 20 guruş

Dükkan bab 2 adet

İcar-ı senevisi: 60 guruş

Kayın Validenin dükkan bab 1 adet

İcar-ı senevisi: 167 guruş

Merkumun bağ dönüm 2
Hasılatı senevisi
1260: 30 guruş
1261: 30 guruş
Yekun: 60 guruş (bir senede tahmini)

Yoz inegi re's	düğesi	merkep re's
1 adet	2 adet	1 adet

Mecmu'undan bir senede tahminen temettû'ü 505 guruş

Beyzaz ile malüf

Virgü-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu 850 guruş

A'sâr-ı rüsûmâtı:
Öşr-ü bağ: 10 guruş

Hane 2 Numro 2
Mezbur sekinesinden Bektaş Oğlu Beyzaz Hacı Mehmet ağanın emlak ve temettû'

Bağ dönüm 2
Hasılat-ı senevisi
1260: 100 guruş
1261: 80 guruş
Yekun: 180 guruş (bir senede tahmini)

Sağman camış re's 3 adet
Hasılatı
1260: 60 guruş

Camış tosun	Camış re's	Sakine olduğu dükkân bab 1 adet
1 adet	2 adet	İsti'mal eylediği dükkân 1 adet

Mecmu'undan bir senede tahminen temettû'ü

Ticaretinden temettû'ü: 150 guruş
: 1650 guruş
Yekun : 1800 guruş

Saraç sanatıyla malûf

Sene-i sabıkda virgü-yi mahsûsadan bir senede verdiği 800 guruş

A'şâr-ı rüsûmâtından bir senede verdiği:

Bag öşr-ü: 35 guruş

Bag öşr-ü: 8 guruş

Yekun : 43 guruş

Hane 3 Numro 3

Mezbur sakinesinden Abdul Fatih Oğlu Semerci Hacı Mehmed'in emlak ve temettû'ü

Bağ dönüm 5

Hasılat-ı senevisi

1260: 355 guruş

1261: 280 guruş

Yekun: 635 guruş

Bağçe dönüm 1

Hasılat-ı senevisi

1260: 80 guruş

1261: 20 guruş

Yekun: 100 guruş

İskan olduğu dükkan bab 1 adet

Barkir
1 adet

Yoz inek
1 adet

Sağman camış re's
1 adet

Hasılat-ı senevisi: 20 guruş

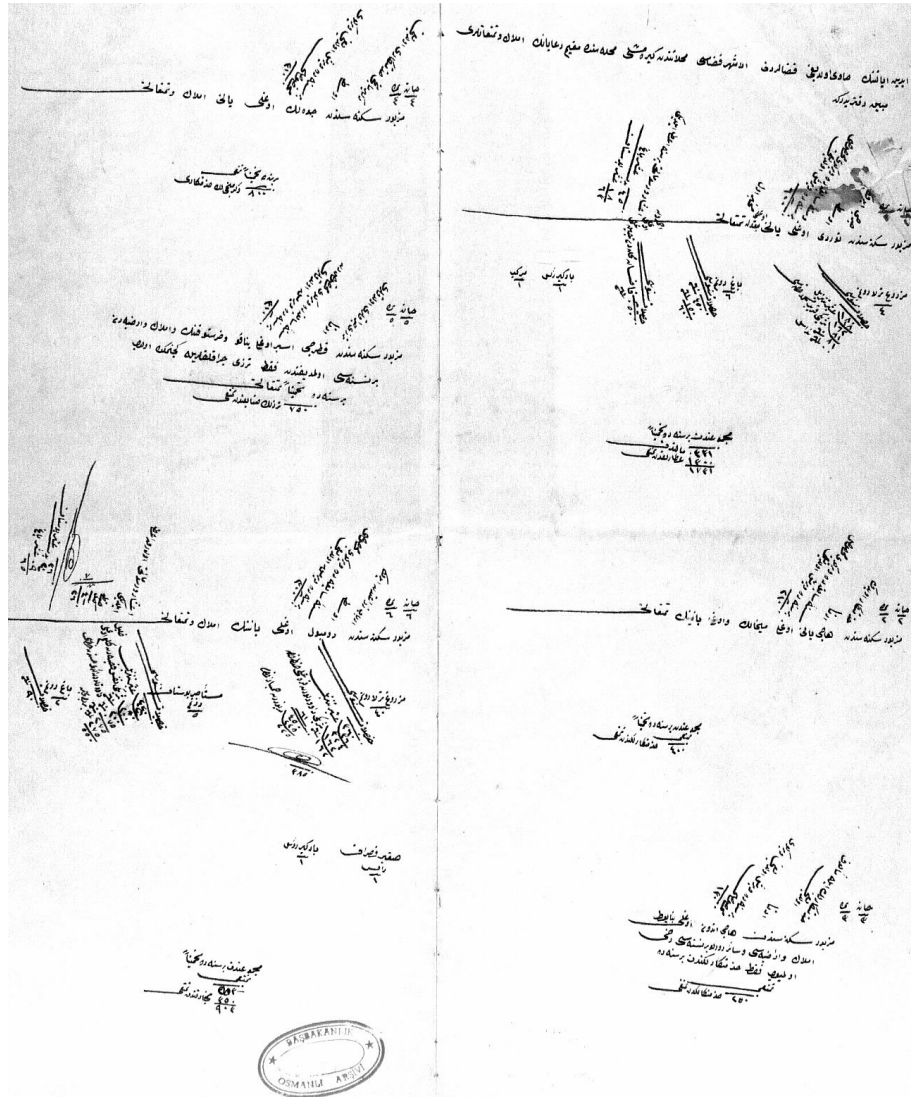
Mecmu'undan bir senede tahminen temettû'ü

412

1400 sanatından temettû'ü

Yekun: 1812 guruş

EK 2: 1435 No'lu Alaşehir Temettuat Defteri'nin 2 ve 3. sayfası (Reayayı Kiremitli Mahallesi)

EK 2: 1435 No'lu Alaşehir Temettuat Defteri'nin Reayayı Kiremitli Mahallesi'nin 2 . sayfasının Transkribi

Aydın eyaletinin havi olduğu kazaların Alaşehir kazasına tâbi' Hızır İlyas Mahallesi'nde mukim reyanın emlak ve temettuatlarını mübeyyin defteridir.

Çerçici idiği (Evsad)

Sene-i sabıkada virgü-yi mahsûsasından bir senede vermiş olduğu 600 guruş Muhtar-ı Evvel

A'şâr ve rüsûmâtından bir senede ödediği:

Bedel öşrü bağ: 45 guruş

Öşrü bostan: 18 guruş

Yekun: 63 guruş

Hane 1 Numro 1

Mezbur sekinesinden (...?) Oğlu Yanni Oğlu Mihal'in temettû'ü

Mezru tarla dönüm

Hasılat-ı senevisi

180 guruş

18 guruş

162 guruş

81 guruş

Bağ dönüm 6

Hasılat-ı senevisi

1260: 450 guruş

1261: 150 guruş

Yekun: 600 guruş

Bargir re's

1 adet

Merkeb re's

1 adet

Mecmu'undan bir senede tahmînen temettû'ü

Malından : 431 guruş

Aktarlıktan : 1300 guruş

Yekun : 1731 guruş

Hizmetkar idiğü (edna)

Sene-i sabıkada virgü-yi mahsûsadan bir senede virdiği 210 guruş

Hane 2 Numro 2

Mezbur sakinesinden Hacı Oğlu Mihal'in ve Oğlu Yanni'nin temettuatı

Mecmuandan bir senede tahminen temettü'ü
400 guruş hizmetkarlığından temettü'ü

Hizmetkarlık ile malüf olduğu (edna)

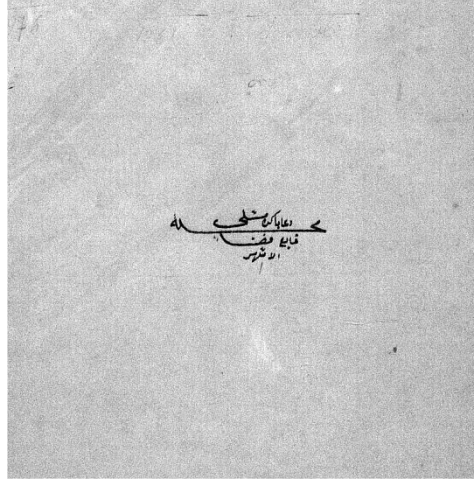
Bir senede vermiş olduğu mahsûsası 130 guruş

Hane 3 Numro 3

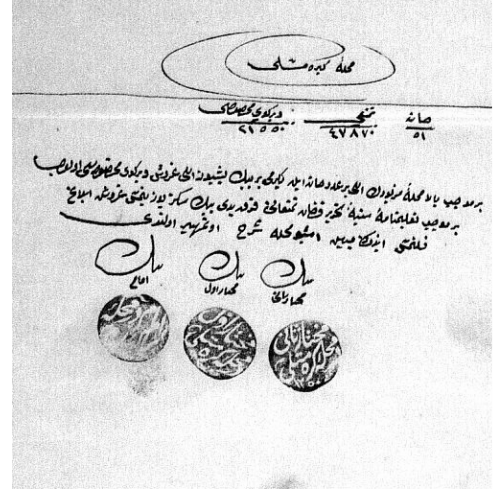
Mezbur sakinesinden Hacı Uzun Oğlu Panayod emlak ve arazisi ve sair türlü bir şeyi dahi olmayup fakat hizmetkarlığından bir senede temettü'ü

Hizmetkarlığından: 250 guruş (tahmini)

EK 3: 1435 No'lu Alaşehir Temettuat Defteri'nin İlk Sayfası (Reayayı Kiremitli Mahallesi)

EK 4: 1435 No'lu Alaşehir Temettuat Defterinin Son Sayfası (Reayayı Kiremitli Mahallesi)

EK 3: 1435 No'lu Alaşehir Temettuat Defteri'nin Reayayı Kiremitli Mahalle-i İlk Sayfasının Transkribi Reayayı Kiremitli Mahalle-i

EK 4: 1435 No'lu Alaşehir Temettuat Defterinin Reayayı Kiremitli Mahalle-i Son Sayfasının Transkribi Mahalle-i Kiremitli

Tâbi Kaza-i Alaşehir

<u>Hane</u>	<u>Temettû</u>	<u>Virgü-yi Mahsûsası</u>
51	47870 (guruş)	21550

Ber- mucebi bala mahalle-i mezburun elli bir adet hane yirmi bir bin beş yüz elli guruş virgü-yi mahsûsası olup ber-mucebi sene-i tahrir kazan temettuatı kırk yedi bin sekiz yüz yetmiş guruş meblağ kılınmış idiği mübeyyin iş bu mahalle şurh (.....?) olunur.

Mahalle-i	Mahalle-i	Mahalle-i
Muhtar-ı sani	Muhtar-ı evvel	İmam

EK 5: 1530 Yılı Aydın Livası Mühasıbe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (973/1530) II Dizin ve Tıpkıbasım, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 27, Ankara 1995, s.190.

EK 6: Mehmet Eminoglu, **Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s.345.

OSMANLI ÖLÇÜLERİ	
Uzunluk Ölçüleri	
1 büyük pik, halebî	: 0,75855 m.
1 küçük pik	: 0,68712 m.
1 berrî	: 1670 m.
1 merhale	: 45480 m.
1 fersah	: 5685 m.
1 berid	: 227 m.
1 kulaç	: 1,89 m.
1 zirâ-ı mimarî (mimar arş).	: Önce 60 parmak, Hicrî 994'ten sonra 24 parmak: 75,774 cm.
1 boğum	: 2,5 eski parmak: 10 iplik
1 iplik	: 100 örümcek teli
1 arşın : 8 urup : 316 kerrap	: 0,6858 m.
1 endaze	: 0,6525 m.
Alan Ölçüleri	
1 dönüm : 40x40 arşınlık alan:	:
1 evlek : 0,25 dönüm.	:
1 cerip : 1 hektar	: 10000 m2
1 büyük dönem	: 2720 m2
1 eski dönüm	: 919 m2
1 Irak feddanı	: 183000 m2
1 Mısır feddanı	: 4200 m2
1 Mimar arşını kare	: 0,574 m2
1 arşın kare	: 0,426 m2
1 Endaze kare	: 0,422 m2
Hacim Ölçüleri	
1 İstanbul kilesi	: 37 litre
1 dolu (yarımlı)	: 18,5 l.
1 şinik	: 9,25 l.
1 fortin (tahıl için)	: 132,664 l.
1 kile (tahıl için)	: 33,166 l.
1 almud (sıvılar için)	: 5,2368 l.
Ağırlık Ölçüleri	
1 taffu	: 1956,6238 g.
1 okka : 400 dirhem	: 1283,0320 g.
1 miskal : 1,5 dirhem	: 4,807 g.
1 dirhem	: 3,208 g.
1 batman : 6 okka	: 7,692 kg.
1 kantar : 44 okka	: 56,408 kg.
1 çeki : 176 okka	: 225,798 mg. : 4 kantar
1 denk	: 0,801 g.
1 kırat	: 0,2004 g.
1 zerre	: 0,0015 g.
1 Konya çeyreği	: 34 kg.
1 Konya kilesi	: 176 kg.